

Torsdagen den 2 februari

Kl. 10.00

§ 1 Justerades protokollet för den 25 januari.

*Om integritets-
skydd för studie-
medelssökande***§ 2 Om integritetsskydd för studiemedelssökande**

Justitieministern SVEN ROMANUS erhöll ordet för att besvara *Linnea Hörléns* (fp) den 25 januari anmälda fråga, 1977/78:264, och anförde:

Herr talman! *Linnea Hörlén* har frågat mig vad jag avser att göra för att öka den personliga integriteten för den som söker studiemedel.

I motiveringen till frågan framhålls att man i ansökan om studiemedel skall uppge skäl för studieavbrott och andra förhållanden som har påverkat tidigare studier. Som exempel på omständigheter som kan förekomma i ansökningar nämns anledning till vistelse på sjukhus, kriminell belastning samt narkotika- och alkoholproblem. Vidare framhålls att ansökningarna är offentliga handlingar.

Det är riktigt att sekretess i studiestödsärenden f. n. saknas nästan helt. Det finns inga bestämmelser om tystnadsplikt, och handlingssekretess gäller – enligt 14 § sekretesslagen – endast i de särskilda ärenden som rör ersättning för studiestöd under sjukdom. Frågan om ett bättre sekretesskydd övervägs emellertid f. n. inom justitiedepartementet. I en departementspromemoria med förslag till ny sekretesslag föreslås bl. a. en bestämmelse som gäller ärenden om studiestöd. Förslaget innebär i den delen att sekretess, dvs. både handlingssekretess och tystnadsplikt, i princip skall gälla för uppgift om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden under förutsättning att det kan antas att röjande av uppgiften skulle medföra skada eller men för den enskilde.

Departementspromemorian har varit ute på en omfattande remiss som i dag är i det närmaste avslutad. F. n. sammanställs de synpunkter som hittills har kommit fram. Det fortsatta arbetet bedrivs med sikte på att proposition i ämnet skall föreläggas riksdagen under nästa riksmöte.

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på frågan.

Sekretessfrågorna är ju ett besvärligt kapitel i svenskt rättsväsende, och de får i ett tekniskt utvecklingsskede som vårt en allt större omfattning. Sveriges förenade studentkårer har ju slagit larm beträffande behovet av ett sekretessbeläggande av studienämndernas personakter, dvs. studiemedelsansökningarna. I dessa ingår, som justitieministern nämnde, ofta detaljerade uppgifter om högst personliga förhållanden. De sökande tvingas redogöra för fysiska och psykiska sjukdomar, eventuella läkar- och kuratorkontakter,

Om upprätthållande av driften på Nora Bergslags Järnväg

missälligheter i hemmet, problem i samband med skilsmässa m. m. Dessutom måste den sökande lämna exakt redogörelse för sin ekonomiska situation.

Alla dessa uppgifter är i dag offentlig handling. Det är således fullt möjligt för t. ex. en arbetsgivare att den här vägen ta reda på en arbetssökandes personliga förhållanden under studietiden eller för en student att få fram uppgifter om en studiekamrat, vilka vederbörande väl inte alltid vill lämna ut till en privatperson.

Sökande av vuxenstudiestöd löper ännu större risk att deras personliga förhållanden kommer till obehörigas kännedom. Den hårdare konkurrensen om vuxenstudiestödet medför att de sökande måste ge mycket detaljerade uppgifter om sina personliga förhållanden för att över huvud taget komma i fråga för studiestöd. Här finns en uppenbar risk för att andra går in och kontrollerar vad som är "gångbara argument" för att få studiestöd.

Enligt uppgift från studiemedelsnämnden i Stockholm har det hänt, att studenter valt den personliga integriteten i stället för studiemedel. Man har alltså inte velat lämna ut den personliga information om sig själv som krävdes för att få ut studiemedel. Det skulle kunna betyda att den som bäst behövde samhällets ekonomiska stöd gick miste om det. Detta är enligt min mening naturligtvis högst otillfredsställande förhållanden. Men efter de uppgifter jag nu fått förutsätter jag att en ändring snarast kommer till stånd. Jag vill emellertid understryka behovet av att propositionen kommer så tidigt under kommande riksmöte att de nya bestämmelserna kan träda i kraft helst fr. o. m. nyåret 1979.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om upprätthållande av driften på Nora Bergslags Järnväg

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att besvara *Gunilla Andrés* (c) den 13 januari anmälda fråga, 1977/78:254, och anförde:

Herr talman! Gunilla André har frågat mig om jag avser att ta några initiativ för att upprätthålla driften vid Nora Bergslags Järnväg i avvaktan på underlag för slutligt ställningstagande i frågan.

Jag hade redan då Gunilla André ställde sin fråga tagit sådana initiativ som efterlyses i frågan. Initiativen gav positivt resultat. Järnvägsbolaget har – som framgått av uppgifter i press och massmedia – avstått från den till månadsskiftet januari–februari planerade nedläggningen av driften på järnvägen. Fortsatt drift i oförändrad omfattning är garanterad fram till den 1 maj i år. Tiden fram till dess står alltså till buds för att klarlägga hur godstransporterna framdeles bör ordnas i trafikområdet. Regeringen har tillkallat en särskild utredare för nämnda ändamål.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om regeringens
beslut i visst ärende
rörande bemanning
av fartyg*

GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Jag tackar kommunikationsministern för svaret på min fråga. När jag ställde denna var situationen minst sagt prekär för de anställda vid NBJ men också vid företag som är beroende av järnvägen för sin transportförsörjning. Nora Bergslags Järnväg, som ägs av Broströmskoncernen, avsåg att lägga ned driften. Det rådrum som nu kommit till stånd var helt nödvändigt. Nu gäller det att snabbt komma fram till en lösning. Den osäkerhet och oro som råder inför framtiden är mycket pressande. Flera företag är direkt och indirekt beroende av denna järnväg. Skulle den läggas ned, betyder det att många anställda måste friställas.

Till bilden hör även den besvärliga situationen för Otterbäckens hamn, som också ägs av NBJ. Gullspångs kommun har för att rädda hamnen beslutat om köp, men endast under förutsättning att det kan garanteras fortsatt drift på järnvägen.

Det finns således flera skäl att åberopa mot en nedläggning av järnvägen. Regionalpolitiskt skulle en nedläggning innebära ett mycket hårt slag. Av svaret på min fråga framgår att regeringen tillkallat en särskild utredare. Jag vill uttala min tillfredsställelse över att regeringen har tagit detta initiativ, och jag hoppas också att det skall leda till önskvärt resultat. Jag vill emellertid vädja till kommunikationsministern att göra allt för att få till stånd fortsatt drift för järnvägen och att beslut härom kan fattas så snabbt som möjligt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om regeringens beslut i visst ärende rörande bemanning av fartyg

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att besvara *Birger Rosqvists* (s) den 19 januari anmälda fråga, 1977/78:258, och anförde:

Herr talman! Birger Rosqvist har frågat mig vilka motiveringar som ligger bakom det av regeringen fattade beslutet om minimibesättning för motorfartyget *Bremön*.

Regeringen avgjorde i december förra året ett ärende angående besvär över sjöfartsverkets beslut om minimibesättning för motorfartyget *Bremön*. Sjöfartsverkets beslut innebar att bemanningen i högst s. k. nordsjöfart minskades med fem man jämfört med tidigare bemanningspraxis. Regeringens beslut innebär – med en besättning av samma storlek som enligt sjöfartsverkets beslut – en anpassning av besättningens sammansättning till de speciella förhållanden som råder för fartyget.

Regeringen har ansett att vaktjänsten kan klaras med två styrmän i stället för tre utan att sjöarbetstidslagets bestämmelser frångås, under förutsättning att befälhavaren i enstaka fall går vakt under kortare tid och att fartyget i stort sett används på samma sätt som skett sedan dess leverans i december 1976. Drift med obemannat maskinrum ger möjlighet att minska maskinbefälet

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om regeringens
beslut i visst ärende
rörande bemanning
av fartyg*

från två till ett bl. a. med hänsyn till tillgången på reparations- och underhållsresurser från land i det relativt begränsade fartområde som är aktuellt. Regeringens beslut om minimibesättning skall gälla under en begränsad försöksperiod. Sjöfartsverket kommer att fortlöpande följa upp försöket och göra en slutlig utvärdering.

Regeringens ställningstagande grundar sig på bestämmelserna i sjösäkerhetslagen om minimibesättning. Besättningens sammansättning till antal och kvalifikationer skall enligt lagen bestämmas med hänsyn till fartygets storlek, beskaffenhet, utrustning, användning och den fart, som fartyget nyttjas eller avses att nyttjas i. Minimibesättningens storlek skall fastställas med utgångspunkt endast i säkerhetskraven. Vid sjösäkerhetslagens tillkomst förutsattes bl. a. att det nya systemet skulle ge möjlighet till en fortlöpande och smidig anpassning av fartygsbemanningen efter den snabba tekniska utveckling som präglar moderna sjöfartsförhållanden, dock utan att för den skull säkerhetskraven åsidosättes.

Bremön är ett mycket modernt och tekniskt avancerat fartyg. Det är avsett att användas i trampfart för transport av bulkvaror såsom malm, kol, koks, kalksten, spannmål o. d. Fartyget går normalt korta resor och ligger i hamn mer än hälften av tillgänglig tid. Dessa förhållanden påverkar bemanningen.

Birger Rosqvist har också tagit upp frågan om handläggningen av ärendet har skett i strid mot medbestämmandelagens föreskrifter och anda.

Jag vill påpeka att medbestämmandelagens regler avser förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare. Det nu aktuella ärendet rör en offentligrättslig fråga av säkerhetsnatur där berörda parter har hörts genom remissförfarande. Rederiets besvär har därvid avstyrkts av Sveriges fartygsbefälsförening och Svenska maskinbefälsförbundet men tillstyrkts av Svenska sjöfolksförbundet, Sveriges redareförening och Rederiföreningen för mindre fartyg.

BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min fråga. Anledningen till att jag ställt den är att regeringen i strid mot det råd regeringen fått från sin förnämsta expertis på området, sjöfartsverket, har fastställt en viss utformning av besättningen på ifrågavarande fartyg.

I lagen om säkerhet för fartyg står det att för fartyg överstigande en viss bruttodräktighet skall sjöfartsverket, efter samråd med organisationer representerande redare och ombordanställda, fastställa den minsta besättning som kan anses betryggande från sjösäkerhetssynpunkt. Det är vad sjöfartsverket har gjort i detta fall.

Herr talman! En befälhavare på ett fartyg kan aldrig koppla av helt, även om det finns tre styrmän ombord. Om fartyget – i detta fall en 6 000-tonnare – går i Östersjö- eller Nordsjöfart, har befälhavaren till sjöss 24 timmars jourtjänst. Han får rycka in när som helst när fartyget går i livligt trafikerade eller trånga passager, vid dåligt väder, vid tjocka och vid nedsatt sikt. Befälhavaren har ansvar för navigering, för fartyg och folk 24 timmar om

*Om regeringens
beslut i visst ärende
rörande bemanning
av fartyg*

dygnet. Han kan inte koppla av vare sig till sjöss eller i hamn. Regeringen tycker, i motsats till säkerhetsmyndigheten, att han *dessutom* skall ta vaktjänst och utföra ytterligare arbete! Han skall ha åtta timmars arbetsdag och 16 timmars jourtjänst per dygn, och han skall också utföra det jobb som åligger en styrman. Av bara farten har man vidare ordnat det så att den som har ansvaret för de, som det har sagts, 4 200 hästkrafterna i maskinrummet – maskinchefen – också blir utan behörig maskinist! Det blir 24 timmars jour i hamn och till sjöss även för maskinchefen.

Hur ser man då på det här förfarandet utanför vårt lands gränser? Utländska redare-arbetsgivare torde snabbt vilja kopiera den svenska regeringens nya personal- och säkerhetspolicy för sjöfarten. Men hur kommer andra att betrakta oss vid konferenser och när vi biträder konventioner som uppmanar till högre säkerhet och skydd för människor, deras arbetsmiljö, sjösäkerheten och den yttre miljön i kampen för renare hav, när vi själva går till väga på det här sättet?

I det här fallet har jag hört såväl Sveriges fartygsbefälsförening som Svenska maskinbefälsförbundet säga att medbestämmandelagen inte har tillämpats. Kommunikationsministern anser att detta är en fråga mellan arbetstagare och arbetsgivare. Men så har det ju inte varit i detta fall. Regeringen har fastställt en viss form av bemanning. Regeringen har därigenom ålagt befälhavarna att utföra arbetsuppgifter som de inte är anställda för. Regeringen har alltså blandat sig i anställningsförfarandet.

De ansvariga till sjöss är mycket oroliga för konsekvenserna av detta förfarande. Det kommer självfallet att åberopas i andra fall. Enligt uppgifter som jag fått finns det f. n. för ytterligare åtta sådana fartyg ansökningar där man väntar på besked om man också där kan få dra in på sin befälsbemanning.

Kommer det att vara kommunikationsministerns policy att tillåta en fortsatt tillämpning av detta sätt för befälsbemanning?

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Jag vill bara säga att erfarenheterna från åtta månaders drift av båten visar att befälhavaren endast vid mycket få tillfällen har behövt gå vakt och då endast i mycket korta pass.

Jag vill också understryka att det är en försöksverksamhet, begränsad till ett år. Vi har ansett det värdefullt att få erfarenhet av hur en ökad mekanisk och teknisk utrustning på en båt kan användas för att ändra på minimibemanningsreglerna.

Birger Rosqvist frågade till sist hur jag skulle ställa mig till de ytterligare ärenden som nu ligger hos regeringen med överklaganden av sjöfartsverkets beslut. Det kan jag självfallet inte ge något generellt svar på; vi kommer att pröva varje ärende för sig. Någon risk för att det blir en slentrianmässig behandling på grundval av utgången i fallet Bremön föreligger naturligtvis inte. Jag vill i det sammanhanget ännu en gång understryka att det är fråga om en försöksverksamhet. Måhända räcker det med försöksverksamhet på ett eller annat fartyg.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om regeringens
beslut i visst ärende
rörande bemanning
av fartyg*

BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Det här är ett modernt, tekniskt väl utrustat och utformat fartyg, säger kommunikationsministern. Men i förhandlingarna med Maskinbefälsförbundet f. n. råder det tvistigheter om hur stark maskin fartyget har. Det finns nämligen en gräns vid 4 000 hästkrafter. Nu hävdar redarintressena att maskinen är under 4 000 hästkrafter, men enligt de uppgifter som tidigare lämnats har den 4 200. Då frågar man sig: Hur noggrann har undersökningen varit av den tekniska utrustningen på det här fartyget, när man inte ens vet hur stark maskin det har, utan detta efteråt måste utredas särskilt?

Kommunikationsministern har vidare i svaret hänvisat till att Sjöfolksförbundet tillstyrkt denna form av bemanning. Även redarna har gjort det. Till det vill jag säga att samförstånd med löntagarnas organisationer är väl inte det viktigaste för den nuvarande regeringen. Det man ytterst har fallit tillbaka på är arbetsgivarintressena, i det här fallet Rederiföreningen för mindre fartyg. Kan man också få det dithän att det går att konstruera situationer där fackliga organisationer synes komma i motsatsförhållande till varandra kan man liksom triumfera.

Herr taiman! Den här frågan är av mycket allvarlig karaktär, och de parter som är inblandade slåss samtliga med kniven på strupen för sina jobb. Fartygsbefälsföreningen har uttalat att regeringen infört en konjunkturangepassad sjösäkerhet.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Det är ingalunda som Birger Rosqvist påstår, att vi har bundit upp vårt beslut på det förhållandet att Svenska sjöfolksförbundet och redarorganisationerna har tillstyrkt. Det har jag bara nämnt i slutet på svaret för Birger Rosqvists egen information. Det är inte alls det som är avgörande för vårt ställningstagande. Avgörande är att vi har ansett det angeläget och intressant att få en försöksverksamhet, för att när den är utvärderad kunna dra slutsatser för fortsatt agerande.

BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Det är också andra förhållanden som ligger bakom det här beslutet. Det har framskytmats i vissa sammanhang att de som är anställda ombord på fartyget själva inte har någonting att invända, och de har också hörts. Men vad kommunikationsministern inte har sagt är att de som är anställda just på de här befattningarna på fartyget också har ett arbetsgivarintresse; de är nämligen också redare i fartyget. Därigenom kommer kanske frågan i en annan dager, när man vill framhäva att den som det berör i och för sig inte har någonting att invända. De befälhavarna eller maskincheferna har ingenting att invända mot att få det ytterligare ansvaret. Men beslutet och försöksverksamheten gäller ju inte bara dem – det gäller hela denna yrkeskategori.

§ 5 Om breddning av den smalspåriga järnvägen Landsbro-Målilla

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att besvara Arne Franssons (c) den 24 januari anmälda fråga, 1977/78:262, och anförde:

Herr talman! Arne Fransson har frågat mig vilket resultat man kan förvänta av det pågående utredningsarbetet om en breddning av järnvägen Landsbro-Vetlanda-Målilla med stickspår Kvillsfors-Pauliström och när utredningen beräknas vara klar.

Inom ramen för den regionala trafikplaneringen har länsstyrelserna lämnat olika förslag till breddning, nybyggnad eller upprustning av järnvägslinjer. Jag avser att behandla denna typ av frågor i en samlad trafikpolitisk proposition.

*Om breddning av
den smalspåriga
järnvägen Lands-
bro-Målilla*

ARNE FRANSSON (c):

Herr talman! Jag får tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

Det utredningsarbete som en arbetsgrupp har bedrivit med representanter från Vetlanda och Hultsfreds kommuner jämte länsstyrelserna i Jönköpings och Kalmar län, och som överlämnades till kommunikationsdepartementet i november 1975, innebar förslag till en breddning av den smalspåriga järnvägen Landsbro-Målilla med stickspår till Kvillsfors och Pauliström. Båda länsstyrelserna har tillstyrkt förslaget. En breddning av den ifrågavarande järnvägen utökad med ett stickspår går helt i linje med de allmänna strävandena inom såväl regional- som trafikpolitiken. Jönköpings läns östra delar har under lång tid haft en i förhållande till övriga delar av länet svag utveckling. Behovet av olika stimulerande insatser är därför oerhört stort och har också betonats i olika sammanhang av länsmyndigheterna.

En av de viktigaste förutsättningarna för en gynnsam utveckling inom området är förekomsten av goda kommunikationer för såväl person- som godsbefordran. I det yttrande som länsstyrelsen i Jönköpings län överlämnade 1975 sade man bl. a. att "arbetet synes vara ett lämpligt objekt för beredskapsarbete och bör snarast detaljprojekteras för att kunna utföras som sådant".

MoDo Konsumentprodukter AB, som har sin fabrik förlagd till Pauliström, fraktar i dag ca 20 000 ton råvara, vilket innebär 1 300 vagnar, från Norrland per järnväg till Målilla station. Eftersom det sedan endast finns smalspårig järnväg från Målilla till Kvillsfors får man hämta och transportera råvaran ca 25 km från Målilla till Pauliström per bil. Skedde en breddning av järnvägen, kompletterad med ett stickspår till Pauliström, skulle detta innebära att man hade möjlighet att frakta råvaran per järnväg direkt till fabriken.

Enligt de bedömningar som görs från MoDo Konsumentprodukter AB räknar man helt realistiskt med att kunna transportera in drygt 2 000 vagnar per år till Pauliström och transportera ut 3 400 vagnar. Med hänsyn till de angivna kvantiteterna jämte övriga godsmängder som omsätts i området och

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om breddning av
den smalspåriga
järnvägen Lands-
bro-Målilla*

som närmare har redovisats i utredningsmaterialet borde en breddning också vara ett intressant projekt för trafikutövaren statens järnvägar.

Breddningen av järnvägen skulle få positiva konsekvenser för hela bygden, som väl behöver ta till vara de sysselsättningsmöjligheter som där kan bibehållas och utvecklas.

Som framgår av kommunikationsministerns svar har man från regeringens sida för avsikt att behandla denna typ av frågor i en samlad trafikpolitisk proposition.

Jag hade givetvis hoppats att få ett mera konkretiserat svar på min fråga. Därför blir min följdfråga till kommunikationsministern: När avser regeringen att lägga fram den trafikpolitiska propositionen?

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Det är klart att om ett sådant här projekt verkligen visar sig vara intressant för SJ kan det komma på hög plats i prioriteringslistan över investeringar. Men vi skall komma ihåg att detta är ingen liten investering. Den är våren 1976 kostnadsberäknad till mellan 40 och 45 milj. kr. Den torde i dagens prisläge ligga på betydligt över 50 milj. kr. För att motivera en sådan investering krävs en betydande trafik – det måste vi vara överens om. Detta kan jag säga utan att på något sätt ta ställning till det här projektet i dag. Alla sådana investeringar måste naturligtvis vägas mot andra behov både inom SJ och inom andra sektorer av samhället.

Jag beklagar att jag inte har kunnat lämna ett mera definitivt besked i dag, men som jag sade i svaret kommer jag att göra det i samband med den trafikpolitiska propositionen, som kommer att lämnas till riksdagen i slutet på det här året.

ARNE FRANSSON (c):

Herr talman! Jag är fullt medveten om att en investering i det här projektet är av betydande omfattning, men med tanke på den mängd gods som de berörda industrierna bedömer att man har möjligheter att transportera per järnväg utgår jag ifrån att det finns stora förutsättningar för en god lönsamhet.

Jag noterar med tillfredsställelse kommunikationsministerns uttalande att man från regeringens sida är beredd att, om det finns tillfredsställande underlag, prioritera och föra upp en sådan här investering relativt högt. Jag hoppas att man i det arbete som pågår inom regeringskansliet skall komma till ett sådant resultat.

Jag noterar också den konkretisering av svaret på min fråga om när den trafikpolitiska propositionen kan framläggas som kommunikationsministern gjorde. Propositionen kommer alltså att avlämnas i slutet av innevarande år. Jag utgår ifrån att det blir en positiv behandling av den här frågan, som är av oerhört stor betydelse för den regionala trafikplaneringen inom Jönköpings och Kalmar län.

§ 6 Om SJ:s personvagnsstandard

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om SJ:s person-
vagnsstandard*

Kommunikationsministern BO TURESSON erhöll ordet för att besvara Bertil Måbrinks (vpk) den 25 januari anmälda fråga, 1977/78:265, och anförde:

Herr talman! Bertil Måbrink har ställt en fråga till mig av följande lydelse: Vilka åtgärder avser kommunikationsministern vidta för att förhindra SJ:s sabotage mot handikappade och SJ:s försök att minska resandeunderlaget genom att försämra personvagnsstandarden?

De nya personvagnar som SJ har beställt innebär i olika avseenden förbättringar för resenärerna i allmänhet och inte minst för flertalet av de handikappade. Bl. a. har insteget givits en utformning som gör det lättare för rörelsehindrade att stiga på och av vagnarna. Insteget i de nya motorvagnarna, vilka Bertil Måbrink tagit upp i sin fråga, har i stort sett samma huvuddimensioner och är likadant utfört som i personvagnarna och har således samma fördelar.

De nya vagnarna är däremot inte så utformade att rullstolsbundna resenärer själva kan ta sig ombord och resa på egen hand sittande i rullstol. Regeringen har dock gett SJ i uppdrag att i samarbete med handikappinstitutet ta fram underlag för en typ av järnvägsvagn som gör det möjligt för rullstolsbundna resenärer att resa med rullstol med beaktande av de krav på säkerhet och bekvämlighet som bör ställas.

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Den fråga jag ställt är berättigad. Den politik SJ bedriver och den service man ger kan inte uppfattas på annat sätt än som för det första total hänsynslöshet mot handikappade och för det andra en medveten planering för att avskräcka så många människor som möjligt från att åka tåg.

Först var det de 150 personvagnarna. Nu är det – vilket min fråga gäller – 100 motorvagnar som håller på att tillverkas i Italien. De skall trafikera vissa sträckor i Norrland, sträckor på upp till 40 eller kanske t. o. m. 70 mil.

Den kritiserade personvagnen som standardmässigt har försämrats är trots detta bättre än den italiensktillverkade motorvagnen. Resgodsutrymmet i motorvagnen är ytterst snålt tilltaget. Avståndet mellan sätesframkanterna på två mot varandra stående stolar är ytterst litet, vilket innebär att personer som är av normallängd eller däröver kommer att sitta med ben och knän inflätade i varandra. Vem, herr Turesson, åker mer än en gång 40 à 70 mil på det här sättet? Varför skall norrlänningar och varför skall handikappade boende uppe i Norrland ha en sämre standard vid sina resor på SJ än exempelvis de passagerare som åker mellan Stockholm och Göteborg?

Kommunikationsministern har vid olika tillfällen åberopat det kärva ekonomiska läget när man krävt en vettig vagnsstandard för handikappade och andra kollektivresenärer. Om ni menar allvar med detta tal borde ni redan nu avhjälpa de skamfläckar som nytillverkade person- och motorvagnar har – med tanke på att de skall användas 40 år framåt. Detta skulle, herr

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om SJ:s person-
vagnsstandard*

kommunikationsminister, vara god ekonomi.

Mycket finns att säga om Lars Peterson. Men det är sist och slutligen regeringen och herr Turesson som har det yttersta ansvaret för den avrustning av SJ som sker. Vad tänker herr kommunikationsministern vidta för åtgärder med anledning av att man beställt den omtalade motorvagnen? Kommer den framtida trafikpolitiken att bygga på en total samhällsekonomisk kostnadskalkyl och framför allt solidaritet med handikappade och andra kollektivresenärer?

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Det är väl att ta till i överkant, Bertil Måbrink, att säga att SJ bedriver en "medveten planering för att avskräcka så många som möjligt från att åka tåg". Egentligen skall man inte bemöta sådana påståenden, men jag vill i alla fall få antecknat till protokollet att jag finner det uppseendeväckande att en riksdagsman uttalar sig på det sättet.

Utrymmesstandarden i de motorvagnar som nu är under byggnad är enligt vad jag har erfarit inte sämre än i de nuvarande motorvagnarna. Jag åker ofta i sådana; på mina resor mellan min bostad i Mora och Stockholm får jag ofta åka motorvagn de 11 milen mellan Mora och Borlänge. Jag kan inte erinra mig att jag någon gång behövt fläta in mina ben med andra trafikanters.

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det är riktigt, herr Turesson, att standarden på de nya vagnarna inte är sämre än på de nuvarande. Men det är väl ingen ursäkt! De nuvarande motorvagnarna byggdes för många år sedan. De som nu byggs i Italien skall användas 40 år framåt i tiden. Herr Turesson och alla andra politiker talar om att satsa på den kollektiva trafiken, att göra standarden så hög att det blir mera attraktivt för människor att åka kollektivt. Om man menar allvar med det borde man nu leva upp till detta och se till att ge vagnarna en god standard när man producerar nya motorvagnar.

Ett faktum är att dessa vagnar som snart skall sättas in i trafik i Norrland – och de skall enligt vad jag kan förstå vara de enda trafikmedlen där – är så snålt tilltagna att passagerarna får sitta med knäna mot varandra. Är det god standard? Vem vill åka på det sättet om 10–20 år?

Jag vidhåller därför att SJ medvetet bedriver en politik som gör det svårare att öka resandeunderlaget. Jag kan inte dra någon annan slutsats, herr Turesson. Jag tycker inte att det är upprörande att påstå det; jag står fast vid det påståendet så länge man inte förbättrar utrymmesstandarden i de vagnar som nu håller på att tillverkas, så länge man inte lever upp till talet om att göra den kollektiva trafiken mera attraktiv för fler människor.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Standarden på de nya motorvagnarna är i alla möjliga avseenden mycket högre än i de nuvarande motorvagnarna. Vad jag talade om var utrymmesstandarden, avståndet mellan sätena, som är detsamma som i de nuvarande motorvagnarna. Jag har lång och stor erfarenhet av att

åka i dem, och jag har aldrig funnit utrymmesstandarden för dålig. Jag vet inte hur många gånger Bertil Måbrink har åkt i de nuvarande motorvagnarna.

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag har åkt många gånger i de nuvarande motorvagnarna.

Det enda som är positivt när det gäller utrymmesstandarderna i de motorvagnar som nu håller på att tillverkas i Italien är att de har rätt breda gångar. Och varför har de det, herr Turesson? Jo, därför att dessa motorvagnar är konstruerade ungefär som pendeltågen här i Stockholmstrakten. Jag vill alltså påstå att detta är en pendeltågsvagn. Och den skall man sätta in uppe i Norrland och tvinga människor att åka 40–70 mil i! Det är det enda som standardmässigt är bättre i de nya vagnarna än i dem som nu går. Det är ett faktum, herr Turesson.

*Om vården av
Linnéanska minnesmärken i Uppsala*

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om vården av Linnéanska minnesmärken i Uppsala

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Hans Alséns* (s) den 17 januari anmälda fråga, 1977/78:255, och anförde:

Herr talman! Hans Alsén har frågat vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att på kort och lång sikt skapa tillfredsställande förhållanden vid de Linnéanska minnesmärkena i Uppsala.

Jag är tacksam över att få ett tillfälle att redovisa min inställning i den här frågan även om jag har en del invändningar att göra mot Hans Alséns problembeskrivning. Underhållet av Linnés minnesmärken är inte så eftersatt som Hans Alsén påstår. Byggnadsstyrelsen har på ett tillfredsställande sätt skött vården av de kulturhistoriskt värdefulla byggnader som är berörda. Däremot har det brustit i fråga om vården av trädgårdsanläggningar och inventarier. En del av förklaringen till de problem som uppstått kan ligga i det delade och oklara ansvaret för driften.

Kungl. Maj:t gav år 1971 universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag att överväga den framtida inriktningen av de botaniska trädgårdarna vid universiteten i Uppsala och Lund. Senare utvidgades uppdraget till att omfatta även Linnéträdgården i Uppsala och Linnés Hammarby. Hösten 1976 överlämnade UKÄ sitt förslag med anledning av uppdraget. I fråga om minnesmärkena i Uppsala föreslog UKÄ att de skulle knytas till universitetet som en samlad enhet. Eftersom statens kostnader för trädgårdarna är högre än vad som kan anses vara motiverat utifrån forskningens och högskoleutbildningens behov föreslog UKÄ också en delad finansiering av verksamheten. UKÄ ansåg därför att regeringen borde uppdra åt statens förhandlingsnämnd att träffa avtal i frågan med berörda primärkommuner. UKÄ:s förslag bereds inom regeringskansliet.

Jag har ännu inte tagit slutlig ställning till förslaget och kan därför inte

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om vården av
Linnéanska min-
nesmärken i Upp-
sala*

redovisa några detaljer, men jag kan försäkra att jag arbetar för en tillfredsställande långsiktig lösning av förvaltningsfrågorna.

HANS ALSÉN (s):

Herr talman! Jag vill gärna tacka utbildningsministern för ett i grundtonen positivt svar.

Får jag parentetiskt säga, herr talman, att på väg in i kammaren nåddes jag av det glädjande budet att en får jag säga stor svensk – Ingemar Stenmark – har tagit ledningen i storslalom-VM. Det gläder oss givetvis. Just nu skall vi helt kort syssla med en annan stor svensk vars insatser har gjorts inom en helt annan disciplin och för åtskillig tid sedan – Carl von Linné har ju varit borta i 200 år.

Helt naturligt finns det efter en så stor vetenskapsman ett antal minnesmärken. Några av stor betydelse finns i Uppsala. Som kommunalman har jag vid olika tillfällen arbetat med de problem som är förknippade med att vårda och hålla i stand men framför allt att hålla öppna för allmänheten de minnesmärken som finns efter Carl von Linné. Jag anser emellertid att detta inte är en specifikt kommunal fråga, även om det givetvis finns ett betydande kommunalt intresse för den, utan snarare en riksangelägenhet. Den är tacklad på det lokala planet genom kommunens olika organ som haft kontakt med olika statliga myndigheter, med universitetet och med Linnésällskapet som har bedrivit en förtjänstfull verksamhet. Vi har under åren kunnat konstatera att någon tillfredsställande lösning på de organisatoriska och ekonomiska frågorna inte har kunnat åstadkommas.

Som jag ser det är problemen i huvudsak två. Det ena är det ekonomiska problem som flera av dessa institutioner har, framför allt kanske Linnéträdgården där Svenska Linnésällskapet genom åren har gjort ett mycket förtjänstfullt arbete. Där orkar man inte längre med att göra de idéburna insatserna. Anslagen till sällskapet är för små och personalen mäktar inte längre klara arbetet på ett tillfredsställande sätt med de resurser som står till buds. Det finns självfallet ekonomiska problem även på Linnés Hammarby och i Linnéanum i Botaniska trädgården.

Men jag tror att det väsentliga problemet är organisatoriskt. Frågan gäller hur huvudmannskapet tillfredsställande skall kunna ordnas. Som jag ser det måste staten ta ett övergripande och mer direkt ansvar än hittills. Jag uppfattar statsrådets svar så att han från sin position i departementet är beredd ta ett samlat grepp. Jag tror att det är värdefullt om statsmakterna kan lösa frågan så, att Linnésällskapet blir kvar i bilden och kan utöva sin viktiga verksamhet i gott samförstånd med kommunen och i god ekonomisk-organisatorisk ordning. Jag tror alltså att det finns lösningar, men det behövs ett samlat grepp. Jag utläser alltså ur utbildningsministerns svar en positiv vilja att åstadkomma ett sådant.

Jag ber att i en replik få återkomma till några av de brister som jag alltså anser finns.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om vården av
Linnéanska min-
nesmärken i Upp-
sala*

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Liksom Hans Alsén är jag glad för att det går fort utför för Stenmark. Det bör dock inte gälla Linné.

Det är väl så att det finns två tänkbara organisatoriska lösningar när det gäller bevarandet av de Linnéanska minnesmärkena. Den ena är att man uppdrar åt universitetet i Uppsala, dvs. högskolestyrelsen, att ha huvudansvaret för förvaltningen. Den andra är att man inrättar en speciell Linnéstiftelse, som på motsvarande sätt får ett totalansvar.

Jag har i svaret antytt att jag betraktar det som otillfredsställande att det råder oklarhet om ansvarsförhållandena när det gäller dessa minnesmärken. Enligt min mening bör vi så snart som möjligt komma till ett ställningstagande så att den upprustning på vissa punkter som är nödvändig snabbt kan komma till stånd.

HANS ALSÉN (s):

Herr talman! Jag har anledning att återigen tacka utbildningsministern för att han dokumenterar vilja till handling och äger kännedom om problemen. Att han emellertid i sitt svar till mig gör invändningar mot mina beskrivningar av problemen tyder på att han kanske inte i alla avseenden är tillräckligt underrättad.

Jag tror att det är riktigt att Linnéanum, som byggnadsstyrelsen har ansvar för, vad det gäller själva huset är tillfredsställande underhållet. Men det kan ju inte bedrivas någon som helst verksamhet i anläggningen. Som jag ser det är det ganska otillfredsställande att detta hus, som invigdes vid 100-årsminnet av Linnés bortgång och som är byggt för att vara ett levande museum, i dag är fyllt av packlåror och att ingen människa har möjlighet att ta del av den ur skilda synpunkter mycket intressanta samling som där finns.

Linnés Hammarby är i hög grad ett levande minnesmärke. I trädgården där finns de rara växter som Linné på ett speciellt sätt arbetade med och som dagens människor i ökad grad intresserar sig för. Hit kommer många turister från när och fjärran – "när och fjärran" är faktiskt en riktig beskrivning i detta sammanhang. Om Linnés Hammarby gör förste antikvarien Inger Estman på riksantikvarieämbetet följande uttalande i Upsala Nya Tidning av den 14 januari:

"Situationen när det gäller Hammarby är den att man i våras tvingades föra bort så gott som alla textilier och böcker som varit i familjen Linnés ägo. Dels på grund av angrepp från skadedjur, dels för att man inte ansåg att de gamla föremålen skulle orka med den kalla och fuktiga luften i byggnaderna som står oeldade på vintern."

Jag tycker att det belyser problemet. De åtgärder som här skall vidtas utöver de organisatoriska förändringarna måste kosta en del pengar. Jag anser att det svenska samhället inte har råd att underlåta att hålla de här minnesmärkena intakta, dels som en gård av tacksamhet mot Linné, dels för att ge dagens och morgondagens människor en möjlighet att ta del av samlingarna och de levande miljöerna.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om en idrottshall
för gymnastiklä-
rarutbildningen i
Stockholm*

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! På de få minuter som stod till mitt förfogande hade jag inte möjlighet att redogöra för det skick som byggnader, inventarier och trädgårdar befinner sig i. Jag kan väl ändå få erkänna att jag blev ganska förskräckt över en del detaljer som redovisades för mig. När vi nu fått uppmärksamheten riktad på förhållandena skall vi snabbt ta itu med problemen.

HANS ALSÉN (s):

Herr talman! Jag är tacksam för detta. Jag vill i dag inte begära någon konkretisering av utbildningsministern – jag respekterar att han behöver viss tid på sig för att kunna redovisa konkret hur han tänker angripa problemen. I den fyrpartimotion som väckts sedan jag riktade min fråga till utbildningsministern föreslås bl. a. att regeringen snarast skall anslå medel för att rädda Hammarby och att regeringen skall medverka till att få till stånd en Linnéstiftelse för den långsiktiga vården av Linnéminnena. Jag hoppas att detta förslag skall finnas med i bilden när regeringen griper sig an arbetet med att lösa dessa problem, som vi tydligen är rörande överens om måste få en tillfredsställande lösning.

Jag tackar än en gång statsrådet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om en idrottshall för gymnastikläro- utbildningen i Stock- holm

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM erhöll ordet för att besvara *Linnea Hörléns* (fp) den 19 januari anmälda fråga, 1977/78:259, och anförde:

Herr talman! Linnea Hörlén har frågat mig när regeringen tänker vidta åtgärder för att tillgodose gymnastikläro-utbildningens behov av idrotts-hall.

Idrottshallen vid gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm är ett av de fyra byggnadsobjekt inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde som av regeringen i samband med propositionen 1976/77:150 föreslogs bli senarelagda på grund av det ansträngda budgetläget. Idrottshallen borde enligt riksdagens uppfattning ges förtur i förhållande till de övriga objekten, och byggstart för hallen borde om möjligt ske enligt de ursprungliga planerna, dvs. i februari 1978.

I det beredningsarbete som bedrivs inom regeringskansliet i dessa frågor har idrottshallen vid gymnastik- och idrottshögskolan högsta prioritet. Jag räknar med att kunna återkomma till regeringen i ärendet i sådan tid att byggstart skall kunna ske under hösten 1978.

*Om en idrottshall
för gymnastiklä-
rarutbildningen i
Stockholm*

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag tackar utbildningsministern för svaret på min fråga. Längre nog har man från gymnastik- och idrottshögskolans sida väntat på att planerna för nya idrottshallslokaler skulle ta form. Vid skolan utbildas gymnastiklärare och i en alternativ studiegång idrottslärare.

För att gymnastikämnet i skolorna skall kunna utvecklas så att skolbarnen och även vuxna tränas på rätt sätt måste vi i Sverige någonstans ha möjlighet att genomföra väl kontrollerade metodstudier. Den planerade idrottshallen avses kunna användas också till detta ändamål och kommer att utrustas med bl. a. kvalificerad biomekanisk utrustning för detaljstudium av t. ex. olika element i rörelseinläringen. I undervisningen saknas nu helt möjligheter att göra jämförelser av olika tekniker. Det gör att eleverna kan få enbart teoretiska kunskaper om hur t. ex. en enkel rörelseanalys skall utföras.

Det är också anmärkningsvärt att Sveriges idrottshögskola i Stockholm så länge har saknat idrottshall. Inte minst det metodiska utvecklingsarbetet kräver också på denna sektor tillräckligt antal ändamålsenligt utrustade lokaler vid den institution som är idégivande och vägledande inom det idrottsmetodiska området. De lokalförhållanden som det provisoriska barracudatältet kunnat erbjuda har varit rent otillständiga. Det är därför högt på tiden att den planerade byggnationen av idrottshall så långt möjligt påskyn-
das.

Nu har utbildningsministern lämnat besked om en pågående planering, som skulle leda till byggstart hösten 1978. Det innebär en senareläggning av byggnadsplanerna på ungefär ett halvår i förhållande till tidigare planer. Det är naturligtvis viktigt att ytterligare senareläggning inte behöver riskeras, då ju situationen på gymnastik- och idrottshögskolan är prekär.

Det ursprungliga förslaget från GIH omfattade två idrottshallar. Sedan kommunen avslagit en begäran om bidrag till driften av dessa hallar, bantades emellertid förslaget ned till att omfatta endast en hall. Bakom detta låg en bedömning från regeringen av att verksamheten vid gymnastik- och idrottshögskolan inte krävde två hallar.

Förnyad framställning från GIH om ytterligare en hall har dock inkommit. Jag skulle vilja fråga utbildningsministern: Finns det fortfarande hopp om att GIH skulle kunna få två idrottshallar eller är den tanken helt avsågad?

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Sanningen att säga har jag inget svar att ge på den frågan, för jag har ännu inte fått kännedom om att en sådan framställning har gjorts. Den hittillsvarande planeringen har ju byggts på tanken att *en* hall skulle byggas.

Visserligen säger man att så länge det finns liv finns det hopp, men jag är tveksam om det går att så här omedelbart utvidga planerna till att omfatta två hallar. Självfallet skall vi dock pröva också den frågan.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Om åtgärder för
att FN skall upp-
märksamma för-
hållandena i Cam-
bodja*

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Jag är tacksam om så blir fallet. Enligt de uppgifter jag har inhämtat genom riksdagens upplysningstjänst skulle det ännu inte ha tagits ställning till den skrivelse som har kommit in från GIH. Föreligger fortfarande den situationen att man ännu inte har tagit ställning, är alltså inte hoppet helt ute, så långt jag kan förstå.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om åtgärder för att FN skall uppmärksamma förhållandena i Cambodja

Utrikesministern KARIN SÖDER erhöll ordet för att besvara *Margaretha af Ugglas* (m) den 24 januari anmälda fråga, 1977/78:261, och anförde:

Herr talman! Margaretha af Ugglas har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta i FN för att det internationella samfundet skall uppmärksamma vad som sker i Cambodja.

Som jag har sagt i tidigare sammanhang – senast här i riksdagen den 19 januari – vet vi inte hur många personer som kan ha omkommit i Kampuchea 1975–1977 till följd av tvångsutrymning av städer, politiska utrensningar samt svält och sjukdomar. Uppskattningar på grundval av flyktingberättelser har varierat från över miljonen omkomna till några hundra tusen. Säkert är att många människor lidit svårt i Kampuchea i samband med de stora olyckor som drabbat detta folk under 1970-talet. Ingenting, inte heller de förhållanden som ledde fram till maktskiftet 1975, kan enligt den svenska regeringens uppfattning urskulda de avrättningar på politiska grunder som uppenbarligen förekommit i Kampuchea.

FN har en särskild kommission för mänskliga rättigheter, vilken sammanträder i Genève inom kort och i vilken Sverige är medlem. Frågan om kränkningar av mänskliga rättigheter i Kampuchea kommer upp vid detta sammanträde. Sverige kommer därvid att verka för en undersökning av vad som verkligen skett i Kampuchea.

Erfarenhetsmässigt vet vi att det ofta är svårt att i FN få nödvändig majoritet för förslag som gäller undersökningar av påstådda brott mot de mänskliga rättigheterna i enskilda länder. Det är väsentligt att sådana frågor tas upp till debatt. Världopinionen måste vara vaksam inför de uppgifter som förekommer om grova övergrepp mot människor i olika delar av världen. Från svensk sida kommer vi att fortsätta att aktivt arbeta i detta syfte.

MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på min fråga och ser det som mycket positivt. Jag tar svaret som ett löfte om att Sverige i FN kommer att verka för att den ohyggliga tragedi som utspelats i Cambodja uppmärksammas och leder till åtgärder. Det är att djupt beklaga och ägnat att stämma till eftertanke att folkmorden i Cambodja, som anses ha medfört att var

sjunde medborgare dödats eller på annat sätt omkommit hittills inte föranlett några diskussioner i FN. Även om landet varit krigsdrabbat och fortfarande är inblandat i stridigheter får detta inte överskylda de övergrepp mot befolkningen som sker.

Vårt land har här ett särskilt ansvar. Sverige räknas som ett av de länder där hävdandet av respekten för de mänskliga rättigheterna är ett grundelement i demokratin och i utrikespolitiken. Vi har alltsedan Vietnamkrigets dagar hyst ett stort intresse för vad som sker i denna del av världen. Vår största biståndssatsning genom tiderna är ägnad Vietnam, och med Laos som har goda kontakter med Cambodja är ett biståndssamarbete på väg att byggas upp. Det faktum att så många av dem som i Sverige och i denna kammare tidigare intresserade sig för utvecklingen i Indokina nu är tysta gör enligt min mening regeringens ansvar än större.

Jag ber än en gång att få tacka utrikesministern för svaret.

Utrikesministern KARIN SÖDER:

Herr talman! Jag tror vi kan säga att alla, oavsett vilka åsikter vi har haft i Vietnamfrågan och andra hithörande frågor, i hög grad beklagar vad som händer i Cambodja och dess närhet f. n. Vi är upprörda över de lidanden som människor där får utstå. Från regeringens sida gör vi allt vad vi kan för att bringa reda i debatten och söka få så bra fakta som möjligt som underlag för den diskussion som förs här hemma.

Vi har haft förmånen att kunna sända vår ambassadör i Peking, Kaj Björk, som sedan två år är ackrediterad även i Kampuchea, till detta land i januari månad tillsammans med Finlands och Danmarks ambassadörer. Under detta besök hade Kaj Björk samtal med utrikesminister Ieng Sary och gjorde studiebesök i Phnom Penh och på den cambodjanska landsbygden.

Som redan framgått av pressen var de utländska observatörernas intryck att Phnom Penh fortfarande är en i stort sett övergiven stad, och att landsbygderna alltjämt präglas av underutveckling.

Det militära inslaget var mindre påfallande än vid Björks första besök för två år sedan. Bl. a. till följd av den begränsade rörelsefrihet som var underlaget för besöket kunde Björk och hans kolleger inte fastställa huruvida allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter även nu förekommer i Kampuchea.

Jag läste i går i Vietnambulletinen att Birgitta Dahl, som varit engagerad i dessa frågor, hade skrivit att hon också för sin del skulle önska en större öppenhet från Kampuchegas egen sida för att vi skulle få bättre underlag i debatten. Jag tycker detta verifierar vår gemensamma grundläggande inställning att om Kampuchea öppnar sina gränser kan vi på ett bättre sätt hjälpa människorna och föra diskussioner på ett bättre underlag än hittills. Jag hoppas att också vårt engagemang i FN skall bidra till en större öppenhet.

*Om åtgärder för
att FN skall upp-
märksamma för-
hållandena i Cam-
bodja*

MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag tackar för att utrikesministern här i kammaren velat något redogöra för ambassadör Björks resa. Jag har full förståelse för att man inte utan vidare kan redogöra för alla de intryck och möten han kan ha haft, men det är viktigt för den svenska opinionen att man får större klarhet i vad som sker i Cambodja, och jag tycker att utrikesministern i sitt svar pekat på att Sverige i FN och dess kommission för de mänskliga rättigheterna skall verka för att man får en internationell undersökning om vad som verkligen sker och skett. Det är ett mycket viktigt steg att vi där kan göra en insats för folket i Cambodja.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Föredrogs och hänvisades

Motion

1977/78:1722 till finansutskottet

§ 11 Föredrogs och bifölls

Interpellationsframställning 1977/78:125

§ 12 Allmänpolitisk debatt (forts.)

EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Nattens allmänpolitiska debatt slutade med att Sven Johansson i Skärstad påstod att vi inom socialdemokratin hade påstått att pensionerna skulle tas ifrån pensionärerna ifall de borgerliga partierna skulle vinna valet. Han sade t. o. m. att gamla människor kommit till honom med gråten i halsen och frågat om detta var sant. Skulle en borgerlig regering verkligen ta deras pensioner?

Naturligtvis sade aldrig någon framträdande socialdemokrat detta. Jag tycker det vore bra om Sven Johansson antingen tar tillbaka sitt påstående eller också lämnar något bevis på vad han har sagt här.

Jag understryker att det gäller pensionerna, dvs. folkpensionen och ATP, inte kommunala bostadsbidrag, färdtjänst, hemsamariter, långtidsvård, ålderdomshem, servicehus eller liknande. I de senare fallen vet vi redan hur svårt det kan vara att få pengarna att räcka till. Hur framtiden ser ut i det avseendet illustrerade Hans Gustafsson med all önskvärd tydlighet i sitt anförande strax före. Med regeringens ekonomiska politik kan det bli ytterst besvärligt – och är ytterst besvärligt! Men det gällde som sagt att ta bort folkpensionen och ATP, där bl. a. Thorbjörn Fälldins gamla mamma i debatten fick tjänstgöra som argument mot socialdemokratin.

Sven Johansson sade i sitt inlägg att vår debatt här i riksdagen alltför mycket handlar om ekonomi. Ja, det är väl naturligt, eftersom ekonomin är så oerhört viktig. Om vi skall kunna genomföra en rad angelägna reformer behöver vi en stark ekonomi. Det har vi från vårt parti hävdat ständigt och

jämt. Men jag vill råda Sven Johansson att läsa slutorden i Olof Palmes huvudanförande i går, som bl. a. handlade om människans villkor och vad som är värt att ta vara på.

I övrigt kan jag hålla med Sven Johansson om att människan inte lever allenast av bröd. I Bibeln står det faktiskt "icke allenast". Och i bönen Fader vår står det: "Vårt dagliga bröd giv oss i dag."

I detta mitt anförande tänker jag uppehålla mig vid ungdomsarbetslösheten. Som utgångspunkt tar jag då det som jag har fått kännedom om inom den ledningsgrupp som arbetar med narkotikafrågor. Jag är socialdemokratisk ledamot i den referensgrupp som finns där. Gruppens sekretariat har rest omkring i landet och talat med polis och med företrädare för skola och socialvård, och då har det varit påfallande att framför allt två krav överallt ställs. Det första är: Ge oss socialarbetare som kan arbeta bland knarkarna ute på fältet. Och det andra är: Red upp ungdomsarbetslösheten! Det är nära nog hopplöst att försöka rehabilitera narkotikamissbrukare, om vi inte kan ge dem arbete och bostad, säger man överallt.

Som vi vet går mellan 30 000 och 40 000 människor under 25 år arbetslösa i vårt land. Det är ungefär hälften av samtliga arbetslösa. I hela gruppen arbetslösa finns alltså en mycket stor andel ungdomar. Det är de yngre som drabbas hårdast. Dessutom ökar förtidspensioneringen oroväckande och går ner i allt lägre åldrar.

Socialdemokratin och regeringen har tydligen olika synsätt när det gäller hur vi skall komma till rätta med dessa problem. Vi menar för vår del att man bör arbeta sig ur krisen och då använda selektiva åtgärder. När regeringen exempelvis tar bort arbetsgivaravgiften och sänker skatterna för arbetsgivarna, så menar vi att man i stället skall ta de pengarna och sätta i gång nya jobb. Det är mycket viktigt att investera. Och dess bättre har vi en del arbeten som måste göras i vårt land. Vi har exempelvis SIA-reformen framför oss, vi har barn- och äldreomsorgen som behöver byggas ut. Även bostadsbyggandet behöver öka. Vad vi nu skulle behöva – och det är bråttom! – är en snabb genomgång ämbetsverk för ämbetsverk, kommun för kommun, landsting för landsting och länsarbetsnämnd för länsarbetsnämnd för att se vad som behöver göras och vad som sätts i gång med kort varsel. Vi vet av egen erfarenhet ute i våra valdistrikt att det finns åtskilligt med arbeten som behöver och kan komma till utförande.

I normala lägen kan man skjuta upp mycket till morgondagen, men i en lågkonjunktur när människor saknar jobb skall vi naturligtvis ta tillfället i akt och genomföra sådana arbeten.

Arbetslösheten är en av våra inre fiender. Som alla vet håller vi oss med ett försvar – och jag kan tillägga ett försvar som är minst sagt improduktivt – men jag är övertygad om att vid krig utanför våra gränser skulle vi sätta in stora krafter på att rusta upp det försvaret ytterligare. Och då skulle vi också skaffa fram ekonomiska medel till detta. Det skulle då inte heta, som det nu gör, från den borgerliga regeringens sida: Låt oss stärka företagens ekonomi genom att sänka deras avgifter och skatter, för att vi skall få en bättre ekonomi och mer pengar till försvaret.

*Allmänpolitisk
debatt*

Det är väl inte helt orimligt att hålla sig med samma filosofi i fredstid. Det gäller ju att stimulera ekonomin, att få hjulen att rulla.

Självfallet kan vi inte, herr talman, bortse ifrån världen omkring oss. De stora industriländernas ekonomiska politik överensstämmer i stort sett med de borgerligas politik här hemma.

Det talas i dag om att vi nu har en lågkonjunktur som liknar 1930-talets. Som vi vet löstes den krisen huvudsakligen genom andra världskriget. När militärrustningarna började ta fart började också hjulen att rulla. Det demokratin vid det tillfället var oförmögen att klara lyckades en diktator med på några få år – med känt förödande resultat.

Det är, som Tage Erlander sagt vid många tillfällen, betydelsefullt att demokratin är funktionsduglig, att den löser de problem som människorna ställs inför. När vi i dag upplever en stark social oro ute i Europa, för att uttrycka sig milt, har det främst sin grund i den kapitalismens kris som demokratin inte har varit mäktig att helt klara av. Vi får hoppas att krisen inte kommer att få lika förödande konsekvenser som 1930-talets.

Vi är alltså beroende av omvärlden, men trots detta har vi i vårt land ett visst manöverutrymme. Låt oss då använda det! De sociala oroligheterna kan faktiskt också nå oss.

I september skrev den socialdemokratiska partistyrelsen till regeringen och begärde att en särskild kommission skulle tillsättas med anledning av ungdomsarbetslösheten. Först den 29 december kom det ett svar, och nu ser jag av tidningsuppgifter att kommissionen är tillsatt. Det är bråttom. Även om partiets och LO:s egen arbetsgrupp kan åstadkomma mycket i kommuner och landsting, krävs det att regeringen griper sig an med dessa frågor ordentligt.

Nu har läget, herr talman, försämrats på grund av folkpartiledarens beslut om avgång. Ny arbetsmarknadsminister skall tillsättas men först efter det att en ny folkpartiledare utnämnts. Trots all den respekt man kan hysa för Per Ahlmark och för folkpartiets bekymmer tycker jag för min del att en ny arbetsmarknadsminister bör tillsättas snarast. Då det rör sig om ett arbetsfält som är så högaktuellt och så viktigt, kan det inte vara bra att ha en minister som med all säkerhet kommer att avgå om ungefär en månad.

Herr talman! Jag har inte uppehållit mig vid den arbetsmarknadspolitiska situationen i Göteborgs och Bohus län. Allmänt kan man säga att situationen där är mörk på grund av varvskrisen. Redan nu har man inom länet beslutat om en sysselsättningsminskning fram till 1979, som uppgår till närmare 8 000 människor. Även om Uddevallavarvet AB utgör en mindre bit är det hjärtat i den regionen. Skulle Uddevallavarvet svika kommer bygden att lamsläs definitivt. Förutom de beslutade nedskärningarna i hela länet överväger man ytterligare begränsningar av storleksordningen flera tusen arbetstillfällen. Jag hoppas att dessa planer inte behöver fullföljas. Antalet kvarstående arbetslösa har på ett år ökat med ca 50 %, och antalet kvarstående lediga platser har minskat med ungefär samma procentsiffra. Det har alltså skett en betydande försämring under det senaste året. Bland de arbetslösa var ungefär 50 % under 25 år, men det har nu blivit en ljusning på grund av arbetsmarknads-

politiska insatser. Dessa täcker nu 3,6 % av samtliga sysselsatta. De har på ett år stigit så kraftigt som med 25 % och är nu faktiskt uppe i 14 000 personer. Hade inte den av moderaterna förkättrade offentliga sektorn funnits, hade arbetslösheten hos oss och säkerligen också på andra håll varit katastrofartad.

Det finns ytterligare krav på beredskapsarbeten i O-län omfattande några tiotal miljoner. Den offentliga sektorn kan ta in ytterligare ungdomar, och fler investeringsarbeten kan sättas i gång med kort varsel. Över huvud taget är Göteborgs och Bohus län ett exempel på att det finns åtskilligt som kan göras, om man bara hade pengar. Och det måste finnas pengar till att skapa sysselsättning.

Vi är i stort behov av det åtgärdsprogram som Kurt Hugosson och andra socialdemokrater krävt i en motion till årets riksdag.

Det är ju också så, herr talman, att människor skall ha pengar att leva av antingen de arbetar eller är arbetslösa. Frågan blir då slutligen, om det är billigare för samhället att låta dem arbeta för dessa pengar och betala skatt för dem än att ingenting göra.

Till sist är det ju så att samhället inte kan vägra människor ekonomiskt stöd. Om inte annat, måste socialhjälpen eller försäkringskassan ge understöd, sjukpenning eller pension. Förtidspensioneringen har också, som tidigare framhållits i debatten, ökat.

Slutsatsen blir att det såväl ur mänsklig som ur samhällelig synpunkt är mycket viktigt att människor har arbete. Det ger dem – för att till slut åberopa det socialdemokratiska partiprogrammet – ett egenvärde och en social gemenskap, och det svarar mot grundläggande mänskliga behov av att utveckla och berika tillvaron.

SVEN JOHANSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag framhöll, Evert Svensson, att ekonomin är viktigt men att det också finns andra områden som är viktiga för partiledarna att ta upp i en sådan här debatt. Jag hörde den del av Palmes anförande som det här hänvisats till och har inget att anmärka mot den. Men jag hörde också det andra som han sade, och det var inte alls så uppbyggligt att lyssna till.

Ungdomsarbetslösheten, som jag berörde i mitt anförande här i går kväll, är en mycket viktig fråga. Det blir säkerligen inte lätt att klara målsättningen arbete åt alla. Utöver konjunktursvårigheterna kommer också andra frågor in. Genom den snabba tekniska utvecklingen förlorar vi många jobb, och då gäller det att finna andra i stället. Till detta kommer den stora fråga som vi haft uppe till diskussion, nämligen en ny ekonomisk världsordning, där vi skall visa solidaritet med de många u-länderna.

Jag sade också att det är viktigt att vi gör en solidarisk fördelning av jobben i vårt samhälle. Det får inte bero på slumpen vem som har jobb och vem som inte har det, och vi måste skapa trygghet också i sådana situationer där vi inte kan erbjuda människor arbete.

Och handen på hjärtat, Evert Svensson! Om Evert Svensson var med i valrörelsen, kunde han väl ändå inte undgå att möta den propaganda som

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

Allmänpolitisk
debatt

förekom om att det var risk för tryggheten, om det skulle bli ett regimskifte. Om Evert Svensson lyckades undgå den propagandan, vet jag inte var han befann sig när han deltog i valrörelsen. Det måste väl ändå vara litet pinsamt för socialdemokraterna att nu erinra sig debatten från valrörelsen när det gällde den sociala tryggheten. Det går inte att förneka att det bedrevs en skrämselfpropaganda. Jag mötte många människor ute, som under tårar talade om att de var rädda för ett regimskifte, för då skulle den sociala tryggheten försvinna, trodde de.

Nu vet vi att den propagandan var felaktig. Pensionerna kommer som tidigare och har förstärkts, barnbidragen kommer som tidigare och har förstärkts, och föräldraförsäkringen har byggts ut.

EVERT SVENSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Mitt inlägg kan bli mycket kort och tillåta Sven Johansson att komma upp i talarstolen igen. Jag frågade efter det här beviset. Det har jag inte fått ännu.

SVEN JOHANSSON (c) kort genmäle:

I valrörelsen uppmanade vi socialdemokraterna att hyfsa debatten. Thorbjörn Fälldin uppmanade ledande socialdemokrater att ta fram de förslag som hade den innebörd som beskrevs i buskagitationen. Det var ju centern som under tio år ensam fick driva kravet på sänkt pensionsålder.

Regeringen har visat hur man även i en ekonomiskt svår tid slår vakt om den sociala tryggheten. Detta ställer krav på solidaritet i samhället. Det redovisas klart i budgetpropositionen att om man skall trygga de äldres standard – och det skall vi göra – måste vi i den aktiva generationen stå tillbaka. Ställer socialdemokraterna upp på den principen?

Jag vill uppmana Evert Svensson att söka reda på referat från de debatter som fördes även så högt upp som mellan Thorbjörn Fälldin och Olof Palme. Vill Evert Svensson sedan här påstå att det inte förekom en sådan propaganda, får han göra det.

EVERT SVENSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tog upp frågan därför att det inte bara är Sven Johansson som har fört den här diskussionen om vad som sades i valrörelsen. Jag tycker det vore bra om man här i kammaren kunde få bevis för de påståenden som har gjorts. Det har inte kommit fram något sådant bevis – jag noterar det.

Vad som sades i valrörelsen var att de äldres situation kan bli besvärande framöver om de borgerliga förslagen om skattesänkningar och den borgerliga politiken över huvud taget genomförs. Vi visste redan då att det kunde bli besvärligt, mot bakgrund av erfarenheten från de borgerligt styrda kommunerna. Vi vet nu att sådana besvärligheter har uppstått. Vi vet vad som har hänt här i Stockholm när det gäller de särskilda bostadstilläggen, nämligen att de borgerliga har föreslagit att dessa bidrag under en treårsperiod skall tas bort.

När det gäller hela fältet av äldreomsorgerna känner jag för min del en

oerhört stor oro inför framtiden. Kommer man att ha pengar till ändamålet eller inte? Det hjälper inte om man är välvillig, om man ser god ut, om man har ett bra framförande och om man kanske lägger fram förslag. Om man kommer till den punkten att det inte finns medel, hjälper inte allt detta. Det är den situationen som vi kan komma att stå inför.

Sedan vill jag erinra om att Per Ahlmark i den här diskussionen också gjorde ett inlägg, riktat inte mot centerpartiet utan mot moderaterna, som ju även sitter i regeringen och styr och ställer. Per Ahlmarks inlägg gick ut på att om moderaterna kom till makten och fick sänka skatterna så skulle man antingen skrota försvaret eller också ställa pensionärerna på gatan. Det var betydligt hårdare slag än dem vi utdelade.

Talmannen anmälde att Sven Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

ANTON FÅGELSBO (c):

Herr talman! Jag skall i denna allmänpolitiska debatt beröra bara ett område, men det är ett område som på ett nära sätt anknyter till och påverkar andra sektorer i vårt näringsliv.

Genom banksystemet kanaliseras insättningar till olika kontoinrättningar med varierande räntesatser. Lån till lånesökande lämnas också med olika räntesatser, beroende på säkerhet eller tidsmässigt lånebehov. Då vårt diskonto ändras, ändras också utlåningsräntesatsen genom riksbankens bestämda propåer, som bankerna måste följa. Någon höjning av marginalen mellan in- och utlåningsräntor tillåts som regel inte.

Men vid sidan av de tidigare länge tillämpade inlåningsräkningarna har det sedan några år tillbaka införts en ny bankräkning som kallas specialinlåning. Det är inga små belopp som i dag finns på sådana räkningar. Enligt uppgift är det omkring 30 miljarder kronor. Räntesatserna är i dag 3–4 % över gällande diskonto. Jag har även fått uppgift om att denna speciallåneränta i vissa fall kan vara väsentligt högre. De hittills tillämpade räntesatserna på denna inlåning beror på att bankerna på detta sätt försöker undvika den straffränta som de får betala om de inte uppfyller de s. k. likviditetskvoterna. Dessa höga räntor på specialinlåning har tydligen kommit för att stanna. Uttalanden i den riktningen har gjorts från denna talarstol och även i andra sammanhang från vår penningvårdande myndighet.

Det har sagts att det bara är stora belopp som kan placeras på speciallåneräkning och att det egentligen rör sig om placeringar bara över månads-skiften i många fall. Att det senare skulle vara fallet finner jag mycket egendomligt; det måste vara en chimär. Nej, jag vill säga att båda dessa påståenden är felaktiga. De belopp som kanske från början var avsedda att vara omkring 1 miljon eller mer har krupit ned till väsentligt lägre belopp. Även sparare av mindre belopp är – eller man kanske kan säga har blivit – räntemedvetna. Det är inte bara de som har stora belopp, såsom det framhållits i debatten, som begär bankräkning av detta slag. Specialinlåneräkningen har gjort att en stor del av de pengar som eljest skulle gå genom

banksystemet har kommit att gå vid sidan av detsamma. Det har blivit en grå marknad, där insättningarna kommit att gå till sådana banker som i dag eljest inte eller i varje fall mycket sällan ställer upp som kreditgivare.

Nu har riksbanken åter höjt de s. k. likviditetskvoterna för vissa bankinstitut, med 6 % för tre av våra största affärsbanker och med 5 % för övriga affärsbanker. Riksbankens bedömning har tydligen varit att detta är ett instrument som man måste använda.

Vad kommer nu det här att föra med sig? Ja, sannolikt blir följden insättning av ytterligare belopp på specialinlåningsräkningar. Varför nu denna höjning av likviditetskvoterna? Det framhålls att anledningen är det höga budgetunderskottet och den utlandsupplåning som måste göras, och att detta, tillsammans med vad våra sedelpressar åstadkommer, gör det nödvändigt att sterilisera pengar, så att de inte kommer till allmänheten och blir en pådrivare i inflationen. Många kommer säkert att vädra morgonluft och erbjuda – jag vet för resten att det redan har hänt – kommuner och företag stora lån till höga räntesatser och därutöver en viss provisionsersättning.

Jag ställer frågan: De som kan lämna sådana lån, varifrån får de sina pengar? Hur skall det gå att få pengar till de nödvändiga långa krediterna, de s. k. hypotekslånen? Bankerna blir ålagda att köpa hypoteksobligationer till betydande belopp. Men vilka andra storplacerare av kapital köper i dag sådana obligationer, när det finns möjligheter att placera kapital på speciallåneräkning? Det kanske inte är möjligt att få några att göra det utan samma tvång som på bankerna.

För några år sedan uppfattade jag det som att riksbanken skulle göra något åt specialinlåningen; den skulle inte få förekomma i fortsättningen. Numera hör man inte de tongångarna. Det verkar som om den har accepterats och kommit för att stanna. Jag befarar att det kan föra med sig stor förvirring inom banksektorn om den får fortsätta. Vår penningvårdande myndighet har här ett stort ansvar att göra någonting innan det hela demoraliseras ännu mera.

Detta var de synpunkter jag ville framföra i den allmänpolitiska debatten.

GILLIS AUGUSTSSON (s):

Herr talman! Det talades alldeles nyss om "grå marknad". Man kan tala om en grå marknad på flera sätt, och man kan nu på allt fler områden fråga sig: Vart är vi på väg? Vi känner en oro inför framtiden, inte minst inför den alltmer ökade import som vårt land får ta emot. Vi har bekymmer med tekoindustrin. Vi har samma tendenser när det gäller vårt handelsstål. Importen av handelsstål 1971 var 38 % och 1977 61 % av vår egen förbrukning. Man har ofta mött en tes från de borgerliga om konkurrens på lika villkor. Då har det vanligen gällt förhållandet mellan privat och offentlig verksamhet. Jag tycker att logiken bjuder att i varje fall vår moderata handelsminister också skulle se litet mera på hur den internationella konkurrensen fungerar.

I november förra året framställde jag en interpellation till handelsministern

och uttryckte min oro över svensk industris möjligheter att stå rycken, och frågade om inte vår import borde bli föremål för viss översyn utan att vi därmed ger avkall på den frihandelsvänliga ideologi vi är kända för. Jag medger att balansgången är svår, dock inte omöjlig.

Jag råkade dessutom fråga handelsministern om han tyckte de s. k. frizonerna för internationellt kapital kunde försvaras därför att vår frihandelspolitik så kräver. Jag fick då ett svar som gjorde mig minst sagt förvånad. Handelsministern sade: "Enligt min uppfattning är frizoner något som vissa u-länder håller sig med precis som vi här i Sverige har frihamnar."

Jag undrar fortfarande hur en svensk handelsminister kunnat undgå att ta del av den diskussion som förts om dessa ting, och att han inte märkt den starka kritik som frizonerna utsatts för, bl. a. i svensk dagspress och från LO.

LO-tidningen skrev i nr 39 år 1977: "Efter teko-branschen – blir det stålet som drabbas av konkurrensen från frizonerna?" Den rubriken vill jag återkomma till.

LO-tidningen sade vidare: "Generellt sett är industrialiseringen i U-länderna något naturligt och positivt som vi bör välkomna. Sker det på rätt sätt har både de och vi nytta av den."

Om detta är vi alla överens. Men det är de speciella regler som gäller för de s. k. frizonerna i dessa länder som vi skall vara uppmärksamma på. LO-tidningen har betecknat företeelsen som "fiffelflagg på land". Det kan vi förstå när vi får veta att man för att kunna konkurrera får upphäva gällande arbetslagstiftning. Arbetsgivaren befrias från att betala minimilöner och socialavgifter. Man inskränker de eventuella fackliga rättigheterna, ger arbetsgivaren rätt att ta ut 60 timmars arbetsvecka, ger speciellt skydd mot bråk och konflikter med de anställda, ger fullständig tull- och skattefrihet och ger full frihet för valutatransfereringar.

Detta är några av de "stimulanser" som frizonerna lockar med. I hägnet av detta skydd har det internationella kapitalet kunnat skapa företag för produktion av billiga varor. Huvuddelen av de anställda är kvinnor upp till 25 år och i vissa fall ner till 12 år. Äldre och sjuka kan avskedas utan vidare i dessa zoner.

Det kapital som företagen i frizonerna tillför dessa u-länder kommer egentligen aldrig folket till godo. De investeringar som görs leder inte till följdinvesteringar i landet. Frizonerna är främmande, avskilda kroppar i dessa länder. I själva verket är de integrerade i de multinationella företagen – inte i länderna.

Vi vet att bl. a. dessa frizoner har hjälpt till att tränga tillbaka vår tekoindustri till den ringa omfattning den har i dag. Någon kartläggning av dessa zoner har ännu inte gjorts av svenska myndigheter. Någon beräkning av vad dessa zoner betytt för svensk industri har heller icke gjorts.

Just i dagarna har vi dock fått höra att Sverige lyckats uppnå överenskomelser om vissa begränsningar med en del av dessa länder och att tekoindustrin skulle kunna få en litet större chans att konkurrera på rimligare villkor. Detta är naturligtvis att hälsa med tillfredsställelse. Vad jag i dag vill

framföra är att vi i fortsättningen skall vara mer observanta på vad som sker inom dessa länders frizoner. I dag gäller det mer lättillverkade varor som främst berör vår tekoindustri. I morgon kan det vara vår tyngre industri som kan få uppleva konkurrensmetoder som tvivelaktiga regimer i andra länder kan komma att tillåta. I dag tekoindustrin – i morgon vårt handelsjärn.

En bättre vetskap om vad som egentligen är på gång i vår omvärld är i högsta grad önskvärd. Detta är mitt egentliga ärende just i dag.

Kanske borde vi också observera våra grossister och importörer litet mera. Allt bör inte mätas med enbart kortsiktiga företagsmässiga mått, om vi skall bestå som industrination.

Herr talman! Samhälle och företag blir alltmer integrerade. I vår internationella konkurrenssituation blir de strikta gränserna mellan företag och samhälle allt svårare att upprätthålla. Detta har vi att lära av. Därför tog jag också in grossister och importörer i resonemanget.

Jag har förut framhållit önskvärdheten av att ge något mer kraft till självbevarelse i dessa hänseenden, men i stället möter man alltmer av självuppgivelse. Man möter en pessimism som för tankarna tillbaka till 1930-talet, och den pessimismen i sig själv är deprimerande. Många orsaker finns, som jag inte behöver upprepa här. Borgarna har den parlamentariska majoriteten och det har sannerligen inte varit till någon glädje för svenska folket. Vad de hittills har skapat är ovisshet och missmod.

Herr talman! I dagens läge kommer man osökt att tänka på Dexippos tal till atenarna: "O, Zeus, giv släktet gosselynne, hoppfull håg och fantasi!"

MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Det skulle finnas mycket att säga om Gillis Augustssons plädering för protektionism, om det är så jag skall fatta hans anförande, men jag har anmält mig på talarlistan för att tala om sysselsättningspolitiken och då särskilt om situationen för de unga.

Ungdomsarbetslösheten är ett relativt nytt fenomen på svensk arbetsmarknad. Den uppstod i början av 1970-talet – under socialdemokratisk regeringstid – och har sedan blivit bestående. År från år har arbetslösheten bland ungdom varit flerdubbelt större än bland äldre åldersgrupper.

En mängd åtgärder har vidtagits för att hjälpa de unga, initierade av borgerliga motioner, av socialdemokratin och av AMS. Arbetsmarknadsverket lade upp sitt första ungdomsprogram 1971.

I dag omfattas ett stort antal ungdomar av särskilda arbetsmarknads- och skolpolitiska åtgärder. Det finns ca 24 000 ungdomar under 25 år i olika beredskapsarbeten, 20 000 i arbetsmarknadsutbildning, t. ex. ALU-kurser och korta kurser i gymnasieskolan.

Siffrorna är imponerande men samtidigt oroande. Måste det vara så svårt för en ungdom att få ett reguljärt jobb på arbetsmarknaden? Kan inte gymnasieskolan göras attraktivare också för de skoltrötta? Vad kan ytterligare göras på syons och pryons område för att underlätta övergången mellan skola och arbetsliv? Hur skall vi få arbetslivet att ställa upp med ett tillräckligt

antal praktikplatser samtidigt som Åmanlagarna blockerar praktikanställningarna?

Frågorna är angelägna inte bara för att lösa dagens problem utan också därför att vi har att vänta en stark ansvällning av ungdomsgrupperna över 16 år de återstående åren av 1970-talet samt under början på 1980-talet. Problemen för ungdomen på arbetsmarknaden kommer således snarast att öka.

Kommunerna spelar en viktig roll i arbetet för att hjälpa ungdomen. Primärkommunerna svarar t. ex. för nästan hälften av beredskapsarbetena. I Stockholms kommun pågår nu ett arbete på att vidga kommunens ansvar för ungdomens sysselsättning. Under 1977 framplockades ytterligare 100 beredskapsarbeten inom föreningslivet. Vid överläggningar med länsarbetsnämnden har kommunen framfört önskemål om en förlängning av de olika beredskapsprojekten utöver de sex månader som f. n. utgör maximigräns. I oktober 1977 tog kommunen initiativet till en konferens med bl. a. arbetsmarknadens parter, Konsum Stockholm, Handelskammaren, Hantverksföreningen och länsarbetsnämnden för att diskutera tillgången på praktikplatser inom Stockholmsområdet. Ett resultat av konferensen är att Handelskammaren gått ut med en enkät till sina medlemsföretag för att höra om deras möjligheter att ställa upp med fler praktikplatser för ungdom. Överläggningarna belyste också behovet av ett förbättrat samarbete mellan skola, fackliga organisationer och arbetsgivare. Detta blir en uppgift för det nybildade SSA-rådet.

Frågorna kring ungdomens situation på arbetsmarknaden behandlas i dag i arbetsmarknadsdepartementet, i utbildningsdepartementet, av AMS, ute i kommunerna och i den stora sysselsättningsutredningen, som haft riksdagens särskilda uppdrag att behandla ungdomsfrågorna med förtur. Mot den bakgrunden fanns det anledning att ställa sig något frågande till socialdemokraternas förslag om ytterligare ett organ på detta område. Men nu sammanträder den av regeringen nyligen tillsatta delegationen för ungdomens sysselsättning för första gången i nästa vecka. Det finns all anledning att se till att dess verksamhet blir konstruktiv. Den kan t. ex. överväga att låta göra en sammanställning av de olika åtgärder som kommunerna vidtagit för att hjälpa ungdomen. En sådan sammanställning skulle kunna bli en värdefull tipskatalog för de kommuner som ännu inte kommit så långt i sitt arbete på det här området.

Över 20 000 ungdomar under 25 år går i dag i olika former av arbetsmarknadsutbildning. Kurserna kan vara förlagda till företag, AMU-centra och gymnasieskolor. Samordningssvårigheter uppstår helt naturligt på sina håll mellan arbetsmarknadsmyndigheterna och det reguljära skolväsendet. En besvärlig stötesten är olikheterna i bidragssystem till ungdom. På samma kurs kan en del ungdomar vara berättigade till kontant arbetsmarknadsstöd, s. k. KAS, vilket ger 65 kr. per dag, medan andra elever på kurser får nöja sig med studiebidragssystemets 188 kr. i månaden. En lösning av de principfrågor som här är inblandade tillhör studiestödsutredningens verksamhetsområde, men frågan är om inte också ungdomsdelegationen bör uppmärks-

samma problemet för att kunna hjälpa till att lösa de akuta praktiska svårigheterna.

Ungdomens svårigheter på arbetsmarknaden beror i första hand på att det inte skapats tillräckligt många nya jobb i Sverige under 1970-talet. Svagheten på svensk arbetsmarknad visar sig också i det kraftigt ökade antalet förtidspensionärer. Förtidspensionen blir en nödlösning när jobben inte räcker till för alla i en organisation eller ett företag. Skall vi kunna klara målsättningen arbete åt alla måste vi få fart på tillväxten i ekonomin, så att expansionen i näringslivet bl. a. kan betala de många nya jobb som behövs på t. ex. vårdområdet. Receptet för hur detta skall gå till framfördes i går i denna kammare av Gösta Bohman.

YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Jag skall inleda mitt anförande med att i likhet med den föregående talaren säga några ord om arbetsmarknaden och ungdomens situation och framför allt om hur den har förändrats sedan 1975.

Arbetsmarknaden i Kopparbergs län kännetecknas av en snabb försämring. Just nu är det värst för kvinnor och ungdomar. Arbetsmarknadsstatistiken visar följande siffror, som gäller kvarstående sökande för omedelbar placering:

	<i>dec 1975</i>	<i>dec 1976</i>	<i>dec 1977</i>
Kvinnor	1 396	1 560	2 623
Ungdomar under 24 år	792	987	2 398

Osäkerheten i de tunga delarna av länets näringsliv, framför allt stålindustrin, är stor. Det har påpekats i särskilda motioner under allmänna motionstiden. Vidare kommer motioner i anslutning till propositionen om handelsstålet. Jag skall därför inte uppehålla tiden med att tala om det.

Nu sviktar också länets byggnadsindustri. Bostadsbyggandet av flerfamiljshus sjönk oroväckande förra året, och någon ljusning kan man inte spåra för detta år. År 1976 lämnades lån till 912 lägenheter i flerfamiljshus. År 1977 hade den siffran sjunkit till 275. I fråga om ombyggnader var antalet låneärenden 1 495 år 1976. År 1977 hade antalet sjunkit till 748. Därför är det så angeläget att påtala situationen för riksdag och regering. En ökad byggnation skulle i vårt län innebära ett gott stöd även för de mindre och medelstora företagen i deras roll som underleverantörer. Kreditsvårigheterna är det främsta hindret, och det blir inte bättre sedan bankernas likviditetskvoter ånyo har höjts.

Det av socialdemokraterna föreslagna ränte- och amorteringsfria tilläggs-lånet på 10 % av låneunderlaget vore en mycket god hjälp. Det måste paras med att regeringen tillser att bankerna har pengar att låna ut.

Några ord om sysselsättningen i vidare bemärkelse. När den socialdemokratiska regeringen på sin tid skrev direktiv till sysselsättningsutredningen hette det bl. a.:

”Goda sysselsättningsförhållanden innebär aktivt deltagande i samhälls-

processen och en allmänt stabil livssituation. Arbetslöshet kan omvänt leda till minskad självkänsla och till en försämrad ekonomisk situation. Detta kan i sin tur leda till ytterligare svårigheter att komma tillbaka till arbetslivet. Rätten till arbete måste därför vara en avgörande utgångspunkt för det politiska reformarbetet.”

Riktigheten i denna beskrivning behöver inte ifrågasättas i dessa dagar. När man nu besöker möten och sammankomster blir man ständigt påmind om människornas oro för framtiden; grunden för tryggheten och välfärden är skakad. Industrins anställda är starkt kritiska inför den borgerliga regeringens åtgärder, eller brist på sådana, när det gäller att skapa sysselsättning och få slut på oron.

Det finns stora grupper människor i vårt land som i produktionen förvärvat hög yrkesskicklighet parad med stor erfarenhet. I de flesta fall, det vågar jag påstå, tas inte dessa människors kunskaper om produktion och arbetsmetoder till vara. Det främjar sannerligen inte företagets utvecklingsmöjligheter och det kan vara ett hinder för de anställdas önskan om delaktighet och engagemang i arbetet.

Mot den här bakgrunden upprörde det mig verkligen när jag häromdagen läste ett referat av ett tal som Curt Nicolin, ordförande i Arbetsgivareförbundet, hållit vid ett symposium i Davos. Det var enligt tidningen inför 500 näringsrepresentanter från Europas alla hörn. Han lär ha sagt bl. a. att européerna har mycket att lära av japanerna. I Japan finns viljan att åstadkomma resultat, där finns viljan att arbeta och en förståelse för det nödvändiga i att samarbeta. I Sverige finns inte några ”morötter för ökade arbetsinsatser”. Ännu så länge är vi inte mogna för att ändra vårt sociala system i Sverige, så att vi kan få fram dessa morötter. Men vi lär knappast komma undan. Det sade alltså Nicolin, allt enligt tidningsreferatet.

Indirekt är ju detta ett angrepp på de anställda i Sverige. Enligt Arbetsgivareförbundets ordförande saknar de alltså vilja att arbeta och åstadkomma resultat. Det sociala systemet uppmuntrar inte till arbete. Han kan gå ut och säga det. De fyra femtedelar av den svenska pressen som är regeringstroga står lydigt till förfogande för att föra fram budskapet. Inget journalistuppbåd trängdes på Arlanda för att kommentera hans utmaning när han återvände. Han får heller ingen kritik för att han som styrelseordförande i ASEA bidragit till att vi fått en regering som är föga intresserad av energipolitik. Ingen kritiserar honom heller för att han, kanske som en av de främst ansvariga, inte i tid – just från Japan – skaffat resurserna och tekniken för att producera s. k. orienterad plåt i ASEA-gruppens eget stålverk i Surahammar. Den plåten är en betydelsefull komponent vid transformatorbygge. Det här slöseriet med tid ökar riskerna för arbetslöshet både i Surahammar och i Ludvika. Det är enkelt för en företagsledare att gå ut och tala om att de anställda tjänar för mycket, att de inte är tillräckligt effektiva i sitt arbete. Men vilka möjligheter har de anställda att flytta på en styrelseordförande i ett aktiebolag?

Det finns säkert mycket att lära i Japan. Det betygas också av styrelsen i Metalls avd. 41 i Göteborg, som gjort ett studiebesök där.

Hur skulle det vara om de svenska företagen sökte ta till vara de anställdas

yrkesskicklighet och erfarenhet för att nå bättre produktionsmetoder – ja, kanske t. o. m. för att hitta nya artiklar. Det vore säkerligen meningsfullt att låta grupper av de anställda resa utomlands för att med ögonen öppna hitta nya uppslag. Det berättas t. ex. från England att ett stort och känt företag bad en rad av de tekniska högskolorna att lämna förslag på tänkbara nya produkter. Det blev ett överraskande svagt gensvar – bara några få idéer framkom. Då gick man i stället ut till de anställda, och det kom massor med goda förslag.

Det ligger nära till hands att i anslutning till ASEA och Nicolin också säga några ord om en av ASEA:s större arbetsplatser i landet, Ludvikaverken. Situationen där är besvärlig. Under 1978 blir det ingen nyrekrytering som skall ersätta den s. k. naturliga avgången. Det kan betyda att Ludvika förlorar 300 å 400 arbetstillfällen 1978. Det här visar ju att företagsledningen bedömer svackan i verkstadsindustrins konjunktur som djup.

Arbetsmarknadssituationen i Ludvika i december 1977 var den att antalet kvarstående arbetssökande var 676, medan antalet lediga platser endast uppgick till 36. Vidare har kommunen 15 % av länets byggarbetslöshet.

Det vore rimligt att den hårt drabbade Ludvika kommun i fortsättningen kunde påräkna något större förståelse för sina problem hos regeringen än vad som hittills varit fallet. Jag syftar på vad som hände när vi påtalade vad en högspänd likströmsöverföring till Gotland skulle ha betytt arbetsmässigt eller när man skrev bestämmelserna för erhållande av bidrag till industrilokaler, där den s. k. grå zonen, i vilken ett par Dalakommuner ingår, helt lämnades utanför.

Nu väntar vi faktiskt på att få bygga polishus och att regeringen till slut välvilligt prövar framställningen om extra skatteutjämningsbidrag.

ERIC REJDNELL (fp):

Herr talman! Årets allmänpolitiska debatt här i kammaren dominerades under gårdagen som väntat av vårt ekonomiska läge – energipolitiken och sysselsättningsfrågorna. Ända sedan regimskiftet för snart ett och ett halvt år sedan har dessa ämnen debatterats med förkärlek. Sverige kom vid den tiden in i en svår lågkonjunktur, som blev mera utdragen än någon kunde ana vid detta tillfälle. Det har medfört stora påfrestningar på vårt ekonomiska läge och på sysselsättningen. För att undvika avskedanden och permitteringar vid framför allt de stora företagen har miljardbelopp satsats på lån, garantier och stöd till branscher och enskilda företag. Regeringen har också genom en rad stimulansåtgärder försökt stärka småföretagarnas ställning. Småföretagarna spelar en viktig roll i näringslivsutvecklingen. Därför måste deras utvecklingsmöjligheter underlättas om vi på sikt skall kunna stärka det svenska näringslivets konkurrensförmåga. I vårt land är det mer än en miljon människor som är direkt verksamma inom småföretagsverksamheten.

Inom Kalmar län har småföretagen betytt och betyder alltjämt oerhört mycket. Landets utveckling i sin helhet är inte liktydig med de olika landsändarnas eller länens utveckling var för sig. Kalmar län är ett län som tyvärr inte utvecklats vare sig befolkningsmässigt eller industriellt i takt med

landet i dess helhet. Detta är sagt många gånger tidigare och kommer med all sannolikhet att ånyo upprepas. Genom att länet domineras av jordbruk och småindustri har framför allt den snabba rationaliseringen inom jordbruket tidvis försakat rätt stora utflyttningar från länet. Den här utvecklingen har gjort att många yngre människor – inte minst på 1950- och 1960-talet – tvingats söka sin utkomst på annat håll i landet. Länets befolkningssammansättning har därmed påverkats, så att vi i dag ligger tvåa vad gäller antalet invånare över 70 år. Man brukar säga att det ena ger det andra, och i det här fallet kan man inte låta bli att ställa sig frågan om detta måne kan vara en bidragande orsak till att Kalmar län i år toppar landets landstingsskatteutttag med sina 14 kronor.

Vissa kommuner i länet har drabbats hårt av utflyttningar, framför allt inlandskommunerna. Länsstyrelsen begärde förra våren att Högsby, Vimmerby och Hultsfreds kommuner skulle hänföras till den grå zonen. Regeringen meddelade i höstas att endast Högsby kommun hänförs till den grå zonen. Eftersom man tycks fästa stort avseende vid ett företags belägenhet inom grå zonen vid bedömning av lokaliseringslådeärende, är det av vital betydelse att även Vimmerby och Hultsfreds kommuner snarast hänförs till grå zonen. Av de lokaliseringslådeärenden som det senaste året aktualiserats har, vad jag kan minnas, endast Eds Bruk, Kalmar Kök och Gunnebo Bruk fått sina ansökningar tillstyrkta. Just inom Hultsfreds och Vimmerby kommuner har vi företag, som nu är helt beroende av utgången av dessa ärendens behandling.

Under det senaste året har vi, såväl som landet i övrigt, fått vidkännas sysselsättningsproblem från norr till söder i vårt avlånga län. Under 1977 har de arbetssökandes antal ökat betydligt. Man skall därtill lägga det faktum att inte mindre än ca 10 % av de ca 100 000 förvärvsarbetande i länet är föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Länets arbetsförmedlingar har under hösten haft ca 6 000 personer per månad som sökt arbete. Under årets sista månad ökade detta antal med ytterligare ett tusental personer. Mest oroande är att kvinnornas och ungdomens antal är så stort bland dem som står utan jobb. Av den nyss nämnda siffran 6 000 arbetssökande var i november 1977 inte mindre än 3 350 kvinnor och 2 600 ungdomar under 25 år.

En glädjande tendens är emellertid att såväl enskilda företag som kommuner och landsting i större utsträckning än tidigare intresserat sig för arbetsmarknadsorganens förslag till sysselsättningsskapande åtgärder. Trots en lång och svår lågkonjunktur verkar det som om näringslivets folk ånyo vågar satsa och se framåt med tillförsikt. Men vi har mycket att ta igen. Det vi har tappat i form av statlig verksamhet anser vi att vi måste få statens stöd för att få igen när tillfälle ges. Det är därför jag vill peka på möjligheten av lokalisering av statlig verksamhet i former som jag här vill utveckla något. Låt mig, herr talman, endast helt kort beröra ett par områden, där vi anser det möjligt för vårt län att ifrågakomma.

För att arbetsmarknadsmissigt neutralisera verkningarna av F 12:s nedläggande fordras det ersättningsverksamhet i Kalmar. Under den allmänna motionstiden har jag i en motion aktualiserat dessa frågor. För snart tio år

sedan tillsattes en havsresursutredning. Hösten 1975 tillsattes även organisationskommittén för havsresursfrågor. Kommittén överlämnade i juni förra året ett betänkande, Samordning av havsresursverksamheten. Jag anser det helt motiverat att frågan om en placering av ett havsforskningsinstitut i Kalmar prövas seriöst. Här är det inte fråga om att *utlokalisera* ett statligt verk eller en statlig verksamhet – här är det fråga om att *lokalisera* en statlig verksamhet.

Samma sak gäller mikrofilmningen av den svenska dagspressen. Tidningsfilmningskommittén har avlämnat två rapporter under 1975 och 1976, där man anför att bästa produktionstekniska förutsättningarna för utförande av filmningen finns i Stockholm och Kalmar. Vi har noga granskat kommitténs analyser och inte funnit skäl för att man i det slutliga ställningstagandet skall gå förbi Kalmar. Det är en verksamhet som skulle passa bra i Kalmar, där man vid landstingets reproduktionsanstalt redan har lämpliga lokaler för verksamheten. Den här verksamheten skulle dessutom i viss utsträckning skapa meningsfull sysselsättning för ett antal handikappade personer.

Men ett län står och faller med kommunikationerna. Våra vägar är i stort av hygglig klass, även om undantag finns – riks-15:s ombyggnad förbi Oskarshamn är ett arbete som vi länge väntat på. Däremot är vi oroliga för våra järnvägars framtida öde. Skall vi även i fortsättningen få behålla vår järnvägstrafik eller skall det naggas på turtätheten för varje år som går? De här problemen är väl kända, och jag skall inte trötta kammaren med att vidare utveckla dessa frågor. Vi hoppas att även i fortsättningen få ett något så när fungerande kommunikationssystem inom vårt län. Får vi det, och får vi litet mer förståelse från statsmakternas sida än vad vi tidigare kunnat röna, tror jag att även Kalmar län skall ha en framtid.

GEORG ANDERSSON (s):

Herr talman! Debatten har nu pågått avsevärd tid. Mycket har sagts om landets problem. Om de speciella svårigheter vi upplever i Norrlands inland har dock knappast något blivit sagt. För övrigt noterar jag med förvåning att inte flera ledamöter på Norrlandsbänkarna deltar i den allmänpolitiska debatten. Mina borgerliga bänkkamrater var under tidigare mandatperioder rätt flitiga i talarstolen och utnyttjade dessa debatter till att ställa krav på den socialdemokratiska regeringen. Dessa kamrater har nu tystnat. De ställer inte längre krav vare sig i debatten eller i motioner. Förnöjsamhetens tystnad kännetecknar nu de borgerliga Norrlandskollegerna, trots att problemen nu är större än någonsin.

Industriministern tröstar oss med talet om "stabilisering i den regionala befolknings- och sysselsättningsutvecklingen". Men jag vill då för det första framhålla att det är en stabilisering på en otillfredsställande låg nivå. För det andra är utvecklingen inom Norrlandslänen mycket ojämn. I en motion konstaterar vi att folkmängden har minskat i praktiskt taget alla kommuner i Norrlands inland – även under de senaste åren. En negativ utveckling som pågått under många år fortsätter. Andelen äldre växer, medan gruppen i åldern 20–40 år minskar kraftigt.

Denna utveckling sker i ett område som redan tidigare är mycket gles befolkad och där avstånden mellan serviceorterna är stort. I många områden har utvecklingen nått den gräns som inte kan underskridas om rimliga krav på service, arbete och trivsel skall kunna upprätthållas.

Problemen i riket är stora. Det gäller i fråga om sysselsättning, investeringar, strukturomvandling osv. Under tider av framgång och utveckling i vårt land fanns det möjlighet att väcka uppmärksamhet på problemen i stödområdet. Nu är det svårare – nästan omöjligt. Men det förhållandet att flera delar av vårt land har drabbats av utvecklingssvårigheter innebär inte att svårigheterna i det inre stödområdet minskat. Tvärtom: problem som redan tidigare var stora har där ytterligare förvärrats.

Jag vill än en gång upprepa: Den negativa befolkningsutvecklingen har i många komuner nått den gräns som inte kan underskridas utan att allvarliga störningar uppkommer.

Samtidigt som jag ger denna dystra bild av läget kan jag hävda att Norrlands inland är en rik del av landet. Jag vädjar därför till landets regering inte om allmosor. Jag vädjar om insatser för att rätt ta till vara naturrikedomarna i detta område. Det är vad som nu krävs av regionalpolitiken. Men tyvärr har den borgerliga regionalpolitiken mist sin udd. Den har tunnats ut. Några särskilda insatser i inre stödområdet görs inte. Den s. k. IKS-verksamheten går tillbaka. Utlovade särskilda insatser i Vindelälvsområdet har strukits i budgeten. Servicen försämras. SJ:s planer på att dra in styckeodstrafiken blir, om de genomförs, ett hårt slag mot tidigare svaga orter. Bensinprishöjningen slår hårdast mot glesbygderna. Allt det här gör att löftet om den levande landsbygden nu måste betraktas som glömt.

En offensiv politik måste ha som mål att rädda sysselsättning och boende också i Norrlands inland. Ett primärt syfte måste därvid vara att ta till vara Norrlands rika naturtillgångar. Det måste ske med beaktande av *samhälls-ekonomiska* aspekter. I den långsiktiga politiken kan inte kortsiktiga företags-ekonomiska intressen få vara de avgörande.

Malm-tillgångarna i skogs- och fjällområdet har varit av oskattbart värde för vårt lands utveckling. De är inte uttömda på långt när. Ökade insatser för prospektering behövs nu för att kartlägga de stora dolda tillgångarna.

Jag tänker nu främst på de urantillgångar som vi vet finns i betydande omfattning bl. a. i Arjeplog, Sorsele, Dorotea och Tåsjö. Jag anser att prospektering av dessa uranfyndigheter bör ske. De är beklagligt att regeringen när det gäller dessa åtgärder "lagt locket på". Befolkningen i området kan naturligtvis inte ha förståelse för en politik som går ut på att driva kärnkraftverk med importerat uran samtidigt som arbetslösa människor måste flytta från bygder där rika egna uranfyndigheter skulle kunna tas till vara. Från sysselsättnings- och regionalpolitisk synpunkt är detta obegripligt, liksom det naturligtvis är oförsvarligt från nationalekonomisk synpunkt.

I en socialdemokratisk partimotion krävs nu att prospekteringsarbetet får fortsätta.

Ett par folkpartister och ett par representanter för moderata samlingspartiet

har lagt motioner med förslag i samma riktning. En av motionärerna, Rune Ångström, är ledamot i näringsutskottet. Det bör väl därför vara möjligt att snabbt få en behandling av frågan i utskottet och ett majoritetsförslag om uranprospektering, trots att det går mot centerpartiets intressen. Jag vill vädja om en snabb handläggning av denna fråga utan onödig förhållning.

Vattenkraften är en annan värdefull naturtillgång. Opinionsen för utbyggnad av vattenkraft växer.

För den akuta sysselsättningsplaneringen för Vattenfalls byggnadsarbetare i mitt län är det nu ytterst angeläget att få besked om utbyggnad i Åseleälven. Som jag anförde i en motion för ett år sedan så borde man redan då fått klartecken. Nu brådskar det ännu mer. Friställningarna i Juktan måste följas av flera objekt – i första hand Åseleälven. Jag vill fråga energiministern om han i dag kan ge något besked om planeringsläget. Jag hoppas att Olof Johansson vill kommentera den här frågan, som jag under hand överlämnat till honom i går.

Slutligen vill jag också säga några ord om utnyttjandet av skogsråvaran. En intensifierad skogsvård är nödvändig. Därtill behövs en ökad förädling av träråvaran. Inom träbearbetningen är utbildningen ett eftersatt område. För att i någon mån råda bot på detta pågår sedan en tid ett intensivt arbete för att bygga upp en högre träteknisk utbildning i Skellefteå. Det är en utbildning som skulle bli riksunik. Utbildningsministern lovade i fjol att denna utbildning skulle komma till stånd. Tyvärr har vi ännu inte fått de pengar som behövs för att kunna starta. Jag hoppas emellertid att löftet uppfylls senast i nästa budgetproposition, så att start kan ske hösten 1979. Detta är en viktig fråga för träbranschen och för skogslänen. Till utbildningen bör en forskningsresurs knytas. Jag hoppas att den frågan kan föras ett steg framåt i industriministerns kommande proposition om stöd till teknisk forskning och utveckling.

I årets budgetproposition anvisas som nya medel 500 000 för att stimulera träforskningen. Medlen ställs till förfogande för Tekniska högskolan i Stockholm. Det är litet förvånande, tycker jag, att utbildningsministern inte i detta sammanhang kom att tänka på den utlovade verksamheten i Skellefteå. Jag hoppas att utbildningsutskottet tillmötesgår vårt motionskrav om att Luleå högskola, som skall vara huvudman för utbildningen i Skellefteå, får vara med vid fördelningen av dessa medel.

Avslutningsvis vill jag än en gång betona att det behövs extra insatser för att klara utvecklingen i Norrlands inland. Det behöver inte ses som en uppoffring av nationen i övrigt. Det bör i stället ses som insatser för att i hela landets intresse ta till vara rika naturtillgångar. Där finns värden som kan tillföra landet stora exportinkomster och som kan bidra till landets försörjning av viktiga råvaror.

I detta anförande instämde Frida Berglund (s).

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr talman! Som politiker måste man ha en vision av det samhälle man vill arbeta för att förverkliga. Jag vill ha ett samhälle som utgår från människors behov, inte bara materiella utan också behov av gemenskap, medmänsklighet och inflytande, ett samhälle som underlättar för alla att delta i produktionen och som stimulerar personlig utveckling och skapande verksamhet för alla människor – kvinnor, män och barn – ett samhälle byggt på solidaritet via samhället men också på personlig omtanke om varandra. Det samhället kan aldrig bli verklighet utan jämställdhet mellan kvinnor och män, och det ger också i sig förutsättningar för jämställdhet. Därför går arbetet för detta samhälle för mig parallellt med arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män. Begreppet jämställdhet har för mig också en djupare innebörd än millimeterrättvisa mellan könen.

Den samhällsutveckling som vi haft de senaste decennierna har egentligen inneburit att förutsättningarna för jämställdheten har försämrats. Att den ändå trots detta har ökat starkt under denna tid beror på att allt fler kvinnor – och på sistone också män – har insett vidden av de orättvisor som framför allt kvinnorna har varit utsatta för i vårt samhälle. Men det beror också på att kvinnorna har accepterat jämställdheten på de villkor som gällt i det samhälle som i så hög grad styrts av kortsiktiga ekonomiska överväganden som vårt manssamhälle har gjort och gör. Och detta har inneburit en stark press på kvinnorna. Jag skall inte fördjupa mig i den saken nu.

I stället skall jag gå in på en samhällssektor som skulle kunna fungera som en spjutspets i riktning mot det jämställda samhället men som i stället genom hela sin struktur faktiskt motverkar jämställdheten, nämligen skolan. Om vi skall uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män behövs det åtgärder på många plan, åtgärder för att undanröja hinder för kvinnornas förvärsarbete och för att förändra arbetslivets villkor, åtgärder för att förändra arbetsfördelningen i hemmet och ge männen tillgång till sina barn, åtgärder för att ge kvinnor ökat inflytande i samhället etc. Vi har ofta talat om detta här i riksdagen.

Men det behövs också – och kanske framför allt – att vi kommer fram till en situation där kvinnor och män utan att hindras av gamla fördomar som hänger med generation efter generation kan utveckla alla sidor av sin personlighet. Och i det arbetet har skolan en nyckelroll – eller borde ha det. Under minst nio år, för flertalet tolv år eller mer, har skolan en stor del av ansvaret för barn och ungdom, och det är i den åldern de är mest mottagliga för intryck och påverkan. Skolan skall ge kunskapsunderlag för elevernas självständiga ställningstaganden. Men i tre avseenden har skolan enligt läroplanen till uppgift att påverka eleverna i viss riktning. Skolan skall främja en demokratisk hållning, verka för internationell förståelse och verka för att jämställdhet skapas mellan kvinnor och män.

På det sista området har det inte hänt så mycket trots att intentionerna i och för sig varit goda. Skolöverstyrelsen startade projektet "Könsroller i skola och undervisning" redan 1970. Och man har med rapporten "Ett friare val", som

varit ute på bred remiss, initierat en debatt om skolans roll i jämställdhetsarbetet.

Skolöverstyrelsen har nu på basis av detta arbete formulerat och antagit ett handlingsprogram. Det är ett program med många friska grepp som skulle kunna ge resultat – om det fick slå igenom ute i skolorna.

Skolöverstyrelsen har också slutfört den läroplansöversyn för grundskolan som riksdagen beställt, och i detta har hänsyn tagits till samhällets alltmer uttalade uppslutning kring jämställdhetstanken.

De förändringar som föreslås berör i huvudsak högstadiet och innebär bl. a.

att maskinskrivning blir ett obligatoriskt ämne,

att teknik blir ett obligatoriskt ämne,

att slöjdundervisningen för alla elever omfattar såväl textilslöjd som trä- och metallslöjd,

att tillvalssystemet utvecklas i riktning mot ett mer sammanhållet högstadium, samt

att en styrd pryoverksamhet införs – man föreslår att alla elever skall ges erfarenhet av tre arbetslivssektorer på ett sådant sätt att de sammanlagt ger pojkar inblick i kvinnodominerade och flickor i mansdominerade yrken.

Allt detta är bra. Ett sammanhållet högstadium kommer att bidra till att ge flickor och pojkar en gemensam referensram samtidigt som det motverkar en alltför tidig studiedifferentiering, vilket från jämställdhetssynpunkt är viktigt. Ungdomarna är osäkra med sin könsroll, och om de tvingas välja framtidsväg för tidigt faller de lätt in i traditionella roller och yrkesval.

Det är bra att teknik blir ett självständigt ämne. Flickor som trotsat trycket och valt otraditionellt kan berätta att det inneburit ett starkt handikapp att inte ha de tekniska vardagskunskaper som pojkar i hemmet automatiskt lärs in i.

Det är också bra att alla får lära sig maskinskrivning.

Förslaget om en styrd pryoverksamhet är viktigt. Men då är det också viktigt att handledare av pryoelever ges särskild utbildning i könsrollsfrågor och ges extra tid för att få ägna sig åt dem som väljer otraditionellt och som kan ha speciella svårigheter. Följer man inte upp den styrda pryon med handledarutbildning kommer den inte att få avsedd effekt.

På några punkter har dock jämställdhetskommittén ansett det motiverat att föreslå ytterligare förändringar och har därför i en skrivelse till skolöverstyrelsen framfört några förslag. Det viktigaste förslaget gäller hemkunskapen. Det är nödvändigt, har vi ansett i kommittén, att hemkunskap blir ett ämne hela skolan igenom med början i lågstadiet. Trots att skolöverstyrelsen flera gånger understryker att jämställdhet innebär nya roller också för män har man inte låtit den synen präglade läroplanen. En tidig och konsekvent inläring för både pojkar och flickor för att klara hemmets sysslor och den egna personliga servicen skulle säkerligen stimulera en sådan rollförändring. Det är i de yngsta åldrarna som barnen tycker det är roligt att jobba praktiskt. Hemkunskap på lågstadiet upplevs mycket positivt av både lärare, elever och föräldrar – det visar den försöksverksamhet som bedrivits i Växjö och Malmö.

Själva ämnet är sådant att det tränar barnen till jämställdhet genom sina mål, sitt arbetssätt och sitt innehåll.

Men det räcker inte med att bara ha ett handlingsprogram och att ha jämställdheten i åtanke i läroplanen. Risken är att skolan genom hela sin struktur motverkar de syften den säger sig vilja främja. Skolan speglar fortfarande det hierarkiska och patriarkaliska samhälle som vi har lämnat eller är på väg bort från på alla andra samhällsområden.

Attityder och fördomar påverkar man inte genom att säga utan genom att göra, genom att ge exempel. Men hurdan är den värld som barnen vistas i under tolv år av sitt liv? Alla lågstadielärare – eller för att vara exakt 99,7 % – är kvinnor. På mellanstadiet är majoriteten – eller 61 % – kvinnor. På högstadiet, som har högre status och likaså högre löner, är flertalet lärare manliga – de utgör 53 %. I skolledarbefattningarna är männen i överväldigande majoritet – av studierektorerna är 85 % män och av rektorerna 93 %. Jag har inga exakta siffror för skolmåltidspersonal, men jag tror inte att jag gissar så fel om jag säger att den till 100 % utgörs av kvinnor. Samma sak gäller andra vårdande yrken och serviceyrken inom skolan.

Vi möter samma bild i samhället i övrigt – det är riktigt – men det är så mycket allvarigare i skolan genom att skolan har så stor påverkan.

Det är kanske inte så underligt att elevernas utbildningsval är så könsbundet. Bland de elever som höstterminen 1976 togs in på gymnasieskolans fyraåriga tekniska linje var 90 % pojkar, och på vårdlinjen var 97,5 % flickor. Genom ett sådant val förlorar samhället begåvningsresurser på ömse sidor.

Vi förfasar oss ofta över detta. Men vi borde i stället på allvar försöka göra något åt själva skolan. Risken är att allt det fina i skolöverstyrelsens könsrollsprogram stannar där det är – på papperet – om ingenting sker med skolans personalstruktur och med lärarnas grundutbildning och fortbildning.

Jag vill påstå att det finns ett kompakt ointresse ute på fältet inom skolan för jämställdhetsfrågorna. Och det är nödvändigt att satsa ordentligt på att göra lärarna medvetna i frågan. Jämställdhetskommittén har i sin skrivelse till skolöverstyrelsen starkt understrukit detta.

Det finns ett fortbildningsprogram i jämställdhetsfrågor för skolpersonal som startade sommaren 1976. En sammankoppling har här skett mellan två av de ämnen som skolan enligt läroplanen skall verka för, nämligen jämställdhet och internationell förståelse, och därav kallas kurserna Jifkurser. Deltagandet i dessa fortbildningskurser, som är på fem dagar, är helt frivilligt. Under 1976 deltog sammanlagt 300 personer från skolans alla personalkategorier. Det kommer att ta tid innan varje skola i vårt land har någon som fått del av denna korta utbildning i ett ämne som skolan speciellt skall främja.

Men vi har ännu inte infört könsrollskunskap som ett ämne i lärarutbildningen för de lärare som nu får sin grundutbildning. Det innebär t. ex. att lärare som kommer att vara verksamma i skolan fram till år 2020 inte fått grundläggande kunskaper och insikter i könsrollsfrågan. Och det är ju inte så

lätt att känna för något som man inte vet något om.

Det finns mycket mer att säga om skolan och jämställdheten, om behovet av forskning, om betygssystemet och läromedlen och om yrkesvägledningen. Men tiden medger det tyvärr inte nu.

Herr talman! Tolv år i en människas liv är en ganska lång tid. Skolan har under dessa år tillsammans med föräldrarna stora möjligheter att väcka till insikt och att påverka i riktning mot en utveckling som leder till ett jämställt samhälle. Det är ett ansvar för skolan – och en utmaning. Det är på tiden att skolan verkligen antar den utmaningen. Och med skolan menar jag politiska beslutsfattare på olika plan, administratörer, lärare och annan skolpersonal.

ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Vid det senaste årsskiftet kunde vi läsa åtskilliga artiklar och reportage som berättade att även under det gångna året hade det fötts mycket få barn i vårt land. Det föds färre barn än någonsin hos oss. Fruktsamhetstalet har minskat från 2,47 för 1964, då det nådde en topp, till drygt 1,6 för 1977. I debatten har några tyckt att detta väl inte är något att oro sig över, eftersom det föds tillräckligt med barn i världen totalt sett. Vi brukar ju internationellt tala om en aldeles för snabb befolkningstillväxt. Behöver vi i en sådan situation diskutera behovet av en svensk befolkningspolitik? Ja, herr talman, vi är några från det socialdemokratiska kvinnoförbundet som tagit upp denna fråga under den allmänna motionstiden. Vi menar att det behövs en utredning om orsakerna bakom de senaste årens kraftiga nedgång i födelse-talen.

Skälen till att vi behöver föra en seriös debatta om vår befolkningssituation är många. Låt mig från början klart säga ifrån att det handlar inte om att föra en kampanj för blågula barn. Det handlar om att ställa upp för de unga familjerna i vårt samhälle, så att de kan skaffa sig det antal barn de själva önskar. Vi vet här att unga människor inför en samlevnad uttryckt att de skulle vilja ha två till tre barn. Så studerar vi verkligheten och finner att flertalet skaffar sig bara ett barn. Statistiskt föder varje kvinna i genomsnitt 1,6 barn. Det finns all anledning för oss att fråga varför de ungas planer inte blir verklighet.

Vi befinner oss i en ekonomisk kris, och då vågar inte människor skaffa sig barn, brukar det heta. På 1930-talet hade vi också låga födelsetal. Men jag tror inte att situationen är helt jämförbar. Jag tror att det framför allt handlar om en kvinnoprottest. Den väsentliga skillnad som nu föreligger i jämförelse med 1930-talet handlar om tillkomsten av en familjeplanering inkl. en abortlagstiftning som givit kvinnan både rätt och möjlighet att bestämma över det antal barn hon själv vill ha. Den nativitet vi har i dag uttrycker på ett helt annat sätt än tidigare den situation, ekonomiskt och socialt, som kvinnan har och hur hon ser på sina och samhällets möjligheter att ta hand om barnen och skapa en trygghet åt dem.

Jag vill ha sagt detta för jag är väl medveten om att vissa grupper både här i vårt land och övriga delar av Europa, som har samma befolkningsutveckling

som vi, tycker att den låga nativiteten beror på att jämställdheten mellan man och kvinna både på arbetsmarknaden och i familjen gått för långt. Kvinnorna borde gå tillbaka hem och känna sitt ansvar för hem och barn. Vissa inslag i den borgerliga regeringens politik tyder också på att man har denna kvinnosyn. Några exempel:

Att i föräldraförsäkringen införa en månad, där ersättningen inte utgår för förlorad arbetsförtjänst utan med endast en garantisumma på 32 kr. är inte att främja jämställdhet. Att ge laglig rätt till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar utan att koppla denna arbetstidsförkortning till ekonomisk kompensation är att motverka jämställdhet. Inte heller har regeringen varit beredd att kvotera viss ledighet inom föräldraförsäkringen. Erfarenheterna borde ju ändå ha lärt denna kammare att skall vi komma vidare i arbetet på jämställdhet mellan kvinnor och män måste aktiva insatser till. Mannen behöver en puff i ryggen för att ställa upp som förälder. En kvotering skulle ha underlättat för männen att ta ledigt från jobbet.

Nej, herr talman, jämställdheten mellan kvinnor och män har inte gått för långt – tvärtom. Skälet till att jag tror att det handlar om en kvinnoprotest är att så många kvinnor upplever en hopplös situation. Fortfarande är det kvinnan som skall ha huvudansvaret för hemmet och barnens vård. Ingen förbjuder eller söker hindra henne från att förvärvsarbeta utanför hemmet. Hon är välkommen på arbetsmarknaden, och kvinnorna förvärvsarbetar till 75 %. Men kvinnan får göra det till priset av dubbelarbete. Och denna pressade situation har fått till konsekvens att det bara blir ett barn. Att skaffa ytterligare ett barn känns helt oöverkomligt.

Vi har ännu en lång väg att gå innan en reell jämlikhet föreligger mellan de båda föräldrarna i fråga om ansvaret för barntillsynen och för familjelivet. På oss som politiker vilar ett stort ansvar att fortsätta jämställdhetsarbetet. Arbetet att bryta ned invanda föreställningar om vem inom familjen som skall ha ansvaret för barnen måste intensifieras.

En bra barnomsorg är central för alla småbarnsföräldrar. Visserligen byggdes 23 000 nya daghemsplatser i fjol, ett rekord. Och vi har riksdagsbeslutet om 100 000 daghems- och 50 000 fritidshemsplatser under femårsperioden 1976–1980. Men detta hjälper inte. Minst 200 000 daghemsplatser till skulle behövas i början av 1980-talet.

Inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet har vi sedan länge drivit kravet på sex timmars arbetsdag för alla. Detta är viktigt om vi menar allvar när vi hävdar att vi vill ge föräldrar och barn möjlighet till ökad samvaro och reell chans att förena föräldraskap och förvärvsarbete.

Men det handlar också om solidaritet. Med jämna mellanrum får vi veta att barnfamiljernas ekonomiska standard ligger klart under den som familjer utan barn lever på. Så länge barn utgör en ekonomisk påfrestning för familjerna kommer solidariteten inom familjen att sättas på prov när man skaffar sig barn. Det är därför av vikt att vi undersöker hur mycket av våra framtida resurser som måste avdelas för att förbättra barnfamiljernas ställning i förhållande till övriga. Riksdagen borde därför noga överväga de förslag till ekonomiska förbättringar för barnfamiljerna som vi socialdemo-

krater lagt fram. Deras ekonomi behöver förstärkas. De har utan tvivel en utsatt situation i dagens svåra ekonomiska läge.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

KARIN ANDERSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Socialutskottet har f. n. under behandling ett antal motioner i den fråga som Anita Gradin här tar upp. Frågan har skjutits upp från föregående riksmöte. För ett par veckor sedan hade utskottet ingående hearings i ärendet. Till dessa hade utskottet bjudit in all tänkbar expertis från ekonomiskt, demografiskt, statistiskt och sociologiskt håll. Också socialvården var representerad. Dessa hearings gav oss många informationer. Då vi så småningom kommer att slutbehandla motionerna, förutsätter jag att vi även får in den nya motion som väckts.

Jag skall gärna erkänna att jag själv inte tagit de nedåtgående födelsetalen så allvarligt att jag betraktar dem som ett befolkningsproblem. Däremot är det allvarligt så till vida att de speglar att samhället inte fungerar för barnfamiljerna. Jag håller helt med Anita Gradin om att det är detta som är det viktigaste.

Sedan ansåg Anita Gradin att den politik som regeringen har fört ytterligare försvårar för barnfamiljerna, som har det kärvt ändå. Hon anförde bl. a. den lagliga rätten till förkortad arbetstid, om vilken en proposition aviserats. Jag har mycket svårt att förstå detta. Jag upplever själv denna sak som en av de viktigaste för barnfamiljerna. Det är de långa arbetstiderna och de långa resorna, vilka blivit en följd av det felplanerade samhället, som gör att barnfamiljerna har det svårt med att kunna förena arbetsliv och barn. Detta är en rättighet som alla, vilka arbetar i statlig tjänst, tidigare har haft, men då hörde jag aldrig några klagomål från socialdemokraterna.

Beträffande kvoteringen av föräldraledigheten kan man ha delade meningar, men kanske det ändå finns anledning att ge någon valfrihet åt föräldrarna att själva lösa detta problem. Jag delar dock helt den uppfattningen, att det är angeläget att även papporna tar denna ledighet. F. n. pågår också en rätt massiv informationsinsats för detta.

ANITA GRADIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Karin Andersson framhöll nyss att det var mycket viktigt att vi inom skolans område går från ord till handling. När jag hävdar att det är väldigt väsentligt med en sådan sak som kvotering exempelvis i anslutning till föräldraförsäkringen är det också just därför att jag tycker att vi därigenom skulle kunna visa att vi här i riksdagen menar allvar när vi försöker åstadkomma bättre jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag tror nämligen att männen behöver denna kvotering för att få litet extra råg i ryggen så att de kan fungera på det sätt som avsetts. En kvotering skulle säkert göra det lättare för dem att komma till jobbet och säga att de vill ta ut sin föräldraledighet.

Sedan vill jag tillägga att det naturligtvis är bra att ha rätt till sex timmars arbetsdag. Men den ekonomiska situationen för barnfamiljer är bekymmersam, och om man verkligen vill ställa upp för dem då måste man också tänka på en ekonomisk kompensation i de här sammanhangen.

KARIN ANDERSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill återkomma till frågan om kvotering av föräldraförsäkringen. Som jag redan i mitt första inlägg sade finns det skäl för och emot en sådan. Familjestödsutredningen har emellertid utrett frågan om varför och hur man utnyttjar föräldraledigheten, och av den utredningen framgår att det i mycket hög grad är mamman som bestämmer om hon skall ta ut hela ledigheten eller inte. Detta förhållande skulle ju i och för sig påverkas om en kvotering kom till stånd, men jag tror ändå att det är informationen som är viktigast. Att genom kvotering bestämma över människor om de inte själva är med på noterna tror jag skulle få negativa effekter på sikt. Men jag håller helt med om att det är viktigt att vi kommer dithän att föräldrarna delar på föräldraledigheten.

ANITA GRADIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Karin Andersson och jag skulle säkert kunna tvista länge om det finns ett behov av kvotering eller inte, och jag vill bara tillägga att det faktiskt inte handlar om att kvotera hela tiden utan bara under en ytterligare del av ledigheten. Mot den bakgrunden har jag väldigt svårt att tänka mig att man skulle uppleva det som någon större styrning att vara hemmapappa under exempelvis två och halv månad. Jag tror att det i stället hade varit till fördel för både mammorna och papporna om ni hade ställt upp på detta.

Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Den energipolitiska debatten är fylld av motsättningar. Så är det i massmedia, och så har det varit här i kammaren. Tydligast är motsättningarna på kärnkraftens område. Att i det larmet klara ut fakta i den förda energipolitiken kanske inte tjänar så mycket till, men låt mig ändå göra ett försök.

Till dessa fakta hör att regeringen steg för steg lägger om kursen till en ny energipolitik. Under våren 1978 kommer samtliga krav som restes i regeringsförklaringen den 8 oktober 1976 att ha förelagts riskdagen med undantag för det sammanfattande energipolitiska beslutet.

Regeringen har presenterat en sparplan för energihushållning i befintlig bebyggelse för den närmaste tioårsperioden. Planens genomförande kräver investeringar på 30 à 50 miljarder kronor och ger ungefär motsvarande besparing i miljarder kilowattimmar räknat. Ett förverkligande av planen ger flera tiotusen nya arbetstillfällen i lönsamma investeringar i Sverige, varvid den samhällsekonomiska vinsten också är uppenbar. Behovet av importbränslen minskas. Behovet av anläggningar för energiproduktion i Sverige minskar också. Sparplanen som riksdagen kommer att behandla under våren styr knappa kapitalresurser till ett angeläget område. Samtidigt beskär

energihushållningen resurser som kan avsättas för nya produktionsanläggningar, ofta med betydande importinnehåll.

Energihushållningen inom näringslivet har successivt förstärkts. Samtidigt har intresset för energibesparingar ökat. Under budgetåret 1976/77 tredubbades de beviljade bidragen jämfört med budgetåret dessförinnan. Trots det kärva budgetläget har regeringen föreslagit en nästan 75-procentig ökning av anslaget inför budgetåret 1978/79. Dessa insatser i näringslivet innebär besparingar på flera hundratusen ton olja årligen. Installationerna av mottrycksturbiner i industrin har bara sedan oktober 1976 givit energitillskott motsvarande en utbyggnad av nästan hela Mellanljusnan. Hela nio olika installationer har kommit i gång sedan hösten 1976 (Husum, Skoghall, Köpmanholmen, Fiskeby, Dynäs, Wargön, Billingsfors etc.) jämfört med en installation dessförinnan. Dessutom har en rad prövningar angående energivillkor gjorts för olika företag enligt 136 a § byggnadslagen.

En utbyggnad av kraftvärmens planeras. Om pågående diskussioner går i lås bör förslag angående åtgärder för att främja kraftvärmeutbyggnad och -användning kunna föreläggas riksdagen ganska snart. Redan förra året tillskapades nya lånemöjligheter för utbyggnad av fjärrvärme, vilket är en förutsättning för kraftvärmeutbyggnaden.

Redan i förra budgeten markerade regeringen en ändrad inriktning för energiforskningen. Resurser överfördes från forskning om briderteknologi, nya reaktorsystem och värmereaktorer till de förnyelsebara energikällorna. Experimentbyggnaden och vindkraften har fått avsevärt ökade resurser utanför den treårsram på 366 milj. kr. som gäller fram till halvårsskiftet 1978.

Regeringen lägger inom kort fram förslag om utökat statligt stöd till forskning och utveckling m. m. inom energiområdet för nästa treårsperiod. De största insatserna föreslås i fråga om förnyelsebara energikällor, särskilt vindenergi och energi ur biomassa, samt för energianvändning inom bebyggelse och i industriella processer.

Huvuddelen av insatserna föreslås ske inom ett nytt sammanhållet Huvudprogram Energiforskning. I samma proposition läggs fram förslag om riktlinjer och anslag för verksamheten vid AB Atomenergi. Bolaget föreslås få ökade uppgifter vad gäller utvecklingen av främst inhemska bränslen.

För treårsperioden 1978/79–1980/81 beräknar regeringen i det sammanhanget statliga insatser om sammanlagt något mer än 1 000 milj. kr. eller 1 miljard. Härav utgör ca 850 milj. kr. en treårig ram för Huvudprogram Energiforskning och vissa därmed sammanhängande insatser.

Omedelbart före jul beslutade riksdagen om riktlinjerna för den fortsatta utbyggnaden av vattenkraften. De fyra stora utbyggda Norrlandsälvarna undantogs från utbyggnad liksom andra värdefulla älvsträckor, helt enligt regeringsförklaringen. Inom kort kommer ett antal objekt inom ramen för riksdagens beslut att frisläppas för utbyggnad. Bland de objekt som det är angeläget att snabbt ta fram finns exempelvis Övre Åseleälven.

Av en fråga som ställts här tidigare av Georg Andersson har jag förstått att han vill ha ett mera konkret besked om när ett beslut kan fattas när det gäller

Övre Åseleälven. Jag har talat med jordbruksministern om detta. Han räknar med att omedelbart efter vissa uppvaktningar från kommunerna i det berörda området kunna ta ett beslut, och detta bör kunna ske inom den närmaste månaden. Jag vill i sammanhanget betona att det är mycket angeläget att dessa frågor kommer i gång så att man kan påbörja byggnationen och därmed ta över arbetskraft från de pågående arbetena i Juktan.

Som tidigare anmälts till riksdagen kommer olika överledningsmöjligheter från huvudälvarna att utredas. Till vårriksdagen kommer också förslag till stödåtgärder för att även framöver utnyttja vattenkraften i småfall som annars riskerar att tas ur drift eller som behöver rustas upp.

Genom tillkomsten av villkorlagen har Sverige ställt krav på en helt säker slutlig förvaring av kärnkraftens avfall. Vi har i lag gjort avfallskravet till en förutsättning för att få ta nya reaktorer i drift. Vi är inte ensamma om att ställa detta krav. I exempelvis Californien, USA, finns en motsvarande lagstiftning sedan våren 1976. Som statsministern nämnde i gårdagens debatt är dess tillämpning högaktuell f. n. Californiens energikommission har för några dagar sedan med röstsiffrorna 4 mot 1 konstaterat att den demonstrerade och godkända teknologi för permanent och slutlig förvaring av kärnkraftsavfallet som lagen kräver *inte* har visats och att det t. o. m. är tveksamt om man kan *anta* att den kommer att visas före mitten på 1980-talet. Kommissionens formella rapport och rekommendation går nu vidare till Californiens lagstiftande församling om ungefär ett par veckor.

I och med att de nya säkerhetskraven ställs som villkor för idrifttagning finns naturligtvis risker för förluster av nedlagda kostnader som inte kan utnyttjas. Om nedlagda resurser ej kan användas för sitt ursprungliga ändamål, måste en omställning självfallet prövas. De mer eller mindre fantasifulla beräkningar som görs av oppositionen är därför meningslösa. Jag har f. ö. tidigare diskuterat saken med Ingvar Carlsson vid en frågestund här i riksdagen. Möjligen återspeglar de fantasifulla beräkningarna den ekonomiska skuldbörda som blivit en följd av den socialdemokratiska regeringens hasardspel med kärnkraftsavfall. En förutsättning är också att den gamla energipolitikens förutsättningar gäller framöver, men det gör de inte. Jag tror inte att den eviga otryggheten i socialdemokratins drömsamhälle – för att travestera Olof Palme – låter sig taxeras i kronor.

En del vet vi vid det här laget. Socialdemokraterna tänker avskaffa villkorlagen, om de kommer i regeringsställning. Atomenergilagen har man tidigare inte tillämpat för att sätta säkerheten främst när det gäller kärnkrafts-avfallet. Regeringens principiella inställning beträffande säkerhetsfrågorna och kärnkraften påverkas naturligtvis inte av konjunkturen eller ekonomisk utveckling. Eftersom frågan besvarats av regeringen, borde också oppositionen lämna ett besked. Gör ni kanske också skillnad på kärnkraftsavfall och giftigt avfall i övrigt, så att er slutsats blir beroende av konjunkturen?

Då det gäller kärnkraftsprogrammet står vi nu inför en viktig resultattröskel. Diskussionerna om Forsmark 3 gäller naturligtvis egentligen inte en enskild reaktor. I stället rör det sig om användningen av knappa och hittills obundna resurser.

Situationen kan kanske bäst åskådliggöras med ett par bilder, som jag visar på TV-skärmen. Det syns kanske inte så bra, men om vi ser på det vänstra fältet på bild 1, ser vi de stora delar av reaktorerna 7-13, där det fortfarande finns icke bundna insatser. De vita fälten anger helt nedlagda kostnader. Vi lät redovisa de per den 1 januari 1978 återstående kostnaderna för utbyggnaden av kärnkraftsaggregaten 7-13. Det trettonde aggregatet har antagits vara ett tredje kraftvärmeverk i Barsebäck.

På bild 2 redovisas samma sak i ackumulerade summor. Bilderna är, såvitt avser aggregaten 7-12, baserade på beräkningar som redovisats av arbetsgruppen för elproduktion och lokaluppvärmning inom energikommissionens tillförselgrupp. En reservation för marginella förändringar bör här göras.

Arbetsgruppens kostnadskalkyler är baserade på antagandet att den reala kostnadsökningen blir 1 % per år under den aktuella utbyggnadsperioden. Kalkylräntan har satts till 4 %, och de av gruppen beräknade kostnaderna är här uttryckta i det penningvärde som rådde i december 1976, men de redovisade värdena har räknats upp med 10 % och kan därmed sägas ange kostnaderna i de priser som gällde i slutet av 1977.

Kostnaderna för ett trettonde aggregat har uppskattats motsvara kostnaderna för O 3, men med hänsyn tagen till att en utbyggnad skulle förläggas ca 5 år senare och att den reala byggkostnaden kan antas öka med 1 % per år.

Det bör observeras att återstående kostnader kan tolkas som möjliga att spara om utbyggnaden avbryts – endast efter avdrag av vissa avvecklingskostnader, inkl. eventuella skadestånd.

Beträffande den bild som nu visas är det bara att konstatera att det går en mycket viktig resurströskel mellan de tre sista staplarna som anger ackumulerade värden och de som ligger ovanför den streckade linjen. Ovanför den streckade linjen har vi alltså ännu ej nedlagda kostnader, och det första stora tröskelsteget gäller alltså F 3 och därefter O 3 och B 3.

Här anges således på ett utmärkt sätt vad det är fråga om, om vi vill binda ytterligare stora resurser – som är betydligt större än de redan nedlagda – i slutändan på det av 1975 års riksdag beslutade kärnkraftsprogrammet.

Kärnkraften och låsningen till denna är fortfarande ett hanterligt problem ur kvantitetssynpunkt. Det är ju bara fråga om 3 à 4 % av den totala energibalansen. Det avgörande är de "eviga" avfallsproblemen, sambandet kärnkraft-kärnvapen och kärnkraftens konsekvenser och inverkan på ett demokratiskt samhälle som vårt.

Låt mig nu säga något om bränslepolitiken, som rymmer svåra beroenden och just kvantitetsproblem.

Beroendet av importerad olja är ett stort problem för svensk energiförsörjning. Detta gäller kanske i synnerhet på medellång sikt, dvs. från början av 1980-talet och ett tiotal år framåt. Under denna period kommer enligt vissa bedömare en markant omsvängning på oljemarknaden att ske. Oljereservernas ökning väntas inte längre kunna hålla jämna steg med förbrukningsökningen, och detta leder i sin tur till prishöjningar och kanske också försämrade tillgänglighet. Det är kanske missvisande att tala om en

kommande oljekris. Man bör snarare betrakta det som inledningen till en omställningsperiod, som innebär att oljan successivt förlorar sin dominerande roll som energibäare.

För Sveriges del är läget naturligtvis bekymmersamt. Det expertmaterial som nu föreligger pekar på att vårt oljebehov år 1990 fortfarande kommer att vara mycket stort. Först vid år 2000 räknar man med en mer betydande minskning av behovet. Detta förutsätter att insatserna på såväl energihushållning som utveckling av inhemska energislag blir framgångsrika. Jag tycker nog, utan att göra någon mera detaljerad bedömning av dessa saker, att experterna i detta fall är något pessimistiska. Men det lägger naturligtvis ett mycket stort ansvar på oss att satsa hårt och snabbt på hushållsåtgärder.

Vi måste i det medelfristiga perspektivet räkna med ett betydande oljeberoende, samtidigt som det råder stor ovisshet om våra möjligheter att liksom hittills tillgodose oljebehoven genom en väl fungerande internationell marknad.

Det finns inga enkla lösningar på problemet. Det bör dock finnas möjligheter att till rimliga uppoffringar nå väsentliga förbättringar av vårt försörjningsläge.

Åtgärderna på hushållningssidan är givetvis av grundläggande betydelse, eftersom de inriktas primärt på att minska just oljeförbrukningen. Jag hänvisar återigen till energisparplanen för befintlig bebyggelse, som jag nämnde inledningsvis, liksom till förslagen i budgetpropositionen om energibesparande åtgärder inom näringslivet.

Jag skall emellertid här gå in främst på frågan om möjliga åtgärder på tillförselsidan. Här har vi främst två huvudlinjer att följa.

Den första är att möjligheterna till ökad användning av alternativa bränslen bör undersökas. Det gäller här i första hand sådana bränslen som redan på ganska kort sikt kan ge bidrag till vår försörjning, främst naturgas men också kol. Båda dessa bränslen måste importeras. Kolet är dock globalt sett väsentligt uthålligare än oljan.

För naturgas är uthålligheten av samma storleksordning som för oljan, men gastekniken kan sannolikt i en framtid utnyttjas även vid exploatering av inhemska energiråvaror. För naturgas och kol gäller att tillgångarna är mera spridda än oljetillgångarna och att en import skulle kunna innebära en önskvärd spridning av bränsleimporten.

Svårigheten med ökad kolanvändning i Sverige ligger främst i att det finns endast ett fåtal stora anläggningar för koldrift och att hamnar, lager osv. måste byggas ut. Därtill kommer givetvis – och det är det övergripande och till sist avgörande – det betydande miljöproblem som kolanvändning medför. En övergång till kol baserad på nuvarande teknik är varken möjlig eller önskvärd. Däremot bör vi skapa förutsättningar för ökad användning av fasta bränslen, t. ex. genom att nya kraft- och värmeproducerande anläggningar utrustas även för drift med kol eller inhemska fasta bränslen, exempelvis torv och biomassa. En särskild utredning om denna fråga kommer inom den närmaste tiden att tillsättas.

För naturgasen är problemen delvis av annan art. Miljöeffekterna av

övergång från olja till gas skulle vara enbart positiva. Emellertid är det ovisst om vi kan få tillgång till gas i sådana mängder och på sådana ekonomiska villkor att det framstår som motiverat att göra stora investeringar i tillförselssystem och ledningsnät. Det är också ett krav att försörjningstryggheten skall vara minst lika god som för den oljeimport som gasen ersätter.

Enligt min uppfattning bör en eventuell svensk naturgasförsörjning baseras på import i första hand från relativt närbelägna områden. Det halvstatliga bolaget Swedegas bearbetar f. n. ett projekt som gäller köp av en begränsad kvantitet gas från Västtyskland, som skulle levereras till Sverige genom en rörledning via Danmark. Samarbetet angående förprojektering av rörgasnät genom Danmark har inletts och avses fortsätta. Möjligheterna att realisera dessa projekt är beroende bl. a. av de danska planerna på en naturgasintroduktion baserad på de egna fyndigheterna i Nordsjön.

Även andra möjligheter till naturgasimport bearbetas. Rörbunden gas kan kompletteras med import med fartyg av kondenserad gas, s. k. LNG. Jag har vid besök förra året i Algeriet och Nigeria diskuterat möjligheterna till sådana leveranser med början under första hälften av 1980-talet.

Det är min förhoppning att ett tillräckligt underlag för beslut i naturgasfrågan kommer att föreligga under 1978. Det bör dock betonas att frågan till stor del är beroende av förhandlingar, som kan dra ut på tiden, och av andra staters dispositioner. Även andra aspekter på en svensk naturgasintroduktion måste beaktas och är under utredning, bl. a. de industripolitiska verkningarna.

Den andra huvuduppgiften i bränslepolitiken är att söka stärka den svenska oljeförsörjningen. Denna uppgift är sannolikt också den viktigaste på medellång sikt, eftersom bidragen från andra bränslen måste betraktas som ganska ovissa i detta tidsperspektiv.

Jag skall inte gå in på beredskapslagringen av olja, som tar sikte på utpräglade krisituationer med direkta störningar i oljetillförseln, men där har ju beslut nyligen fattats om dels lagringsprogram, dels stora inköp till detta.

Vad som krävs av en svensk oljepolitik är en aktiv och förutseende anpassning till de förhållanden som kan komma att råda på morgondagens internationella marknad. Jag är inte beredd att i dag redovisa något fullständigt oljepolitiskt handlingsprogram. Jag vill dock kort beröra tre element som bör ingå i ett sådant program.

Det första är att upprätta direkta förbindelser med oljeproducerande länder. Jag är medveten om att de försök som hittills har gjorts att få till stånd bilaterala avtal mellan konsument- och producentländer har haft föga framgång. Det hittillsvarande, smidigt arbetande internationella marknadsystemet har haft stora kommersiella fördelar. Trots detta är jag övertygad om att ett starkt ökat direkt engagemang av producentländerna i oljehandeln är ofrånkomligt. Jag syftar då inte bara på OPEC-länderna utan även på länder som Norge och Storbritannien.

Vi bör inte ställa oss avvisande till denna utveckling. Tvärtom bör vi

allvarligt pröva möjligheterna till ett konkret samarbete med oljeproducerande länder, även när kortsiktiga marknadsfaktorer gör detta svårt.

För svensk del är givetvis ett samarbete med Norge av allra största intresse. En grund har lagts genom överenskommelsen mellan resp. länders industri- och energiministrar i mars 1977 om förhandlingar rörande en rad frågor på både energi- och industriområdet, bl. a. norska leveranser av råolja och raffinerade produkter till Sverige från början av 1980-talet. Sådana avtal erbjuder vissa problem, och de kan sannolikt inte komma till stånd i dag på rent kommersiella grunder. Frågan får emellertid ses i ett vidare perspektiv. I slutet av denna månad kommer jag att ha en överläggning med den norske energiministern om hur arbetet skall föras vidare med sikte på att nå konkreta resultat.

Ett andra element i oljepolitiken är åtgärder för att ge svenska företag viss direkt tillgång på råolja. En stor svaghet i den svenska oljeförsörjningen är att de svenskägda företagen saknar egen råvarubas. Detta innebär svårigheter för företagen att upprätthålla lönsamheten, och det innebär också mindre säker försörjning.

Möjligheterna till större oljefynd på svenskt område måste bedömas som små. Sedan år 1973 bedriver statliga och enskilda intressenter i samarbete prospektering utomlands inom ramen för Petroswede AB. Erfarenheterna hittills har visat att svenska företag har goda möjligheter att arbeta med internationell oljeletning. Om det skall finnas rimlig sannolikhet för positiva resultat måste dock väsentligt större resurser än hittills satsas. Detta förutsätter i sin tur ett statligt stöd. Regeringen avser att inom kort lägga fram förslag till riksdagen i frågan.

Ett tredje element i oljepolitiken är att söka förebygga att de nuvarande krissymptomen inom oljebranschen får negativa konsekvenser för vår försörjningstrygghet. Bakgrunden till krisen är den överkapacitet i Västeuropa, främst inom raffineringsektorn, som har uppkommit till följd av de senaste årens svaga efterfrågan. Priserna på den europeiska korttidsmarknaden för raffinerade produkter är nu mycket låga, så låga att de inte ger täckning för raffineringkostnaderna. Dessa priser är bestämmande för prisnivån även i Sverige. Som en följd härav har importen av färdiga produkter från Västeuropa ökat, medan de svenska raffinaderiernas kapacitet utnyttjas allt sämre.

Denna utveckling har påverkat marknadsstrukturen i Sverige. De företag som baserar sin försäljning på import av färdiga produkter ökar sina marknadsandelar på bekostnad av de företag som importerar råolja och raffinerar den i Sverige. Detta innebär att förhållandevis stabila råoljeströmmar ersätts med produktimport från en utpräglad korttidsmarknad.

Detta är en negativ utveckling från försörjningstrygghetens synpunkt. Överläggningar i frågan har ägt rum med raffinaderiföretagen. Inom regeringskansliet kommer nu läget att analyseras. Det gäller här att göra en avvägning mellan vitala försörjningsintressen och våra handelspolitiska åtaganden.

Den redogörelse för aktuella uppgifter på bränslepolitikens område som jag

nu har gett kan tyckas motsägelsefull. Å ena sidan har jag pekat på de akuta problemen inom oljebranschen till följd av överkapacitet och låga priser. Å andra sidan har jag varnat för oljebrist och drastiska prishöjningar inom något årtionde. I själva verket finns det ett klart samband mellan dessa båda företeelser. Dagens överskottsläge och dåliga lönsamhet minskar företagets möjligheter att genomföra de investeringar som krävs för att säkra bränsletillförseln på 1980- och 1990-talen. Detta gäller i all synnerhet som det är fråga om investeringar i oprövad teknik eller med hög kommersiell risk.

Gemensamt för de olika åtgärder på bränsleområdet som jag har berört är att de inte kan komma till stånd på kommersiella villkor utan förutsätter ett mer eller mindre omfattande stöd från det allmänna. I princip får alla dessa åtgärder ses som kostnader för vårt höga oljeberoende. Detta är också det sätt på vilket beredskapslagringen av olja har betraktats.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis säga något om energikommissionens viktiga arbete. Det arbetet har fått utföras under tidsmässigt pressade förhållanden, en sak som den här regeringen inte kunnat råda över. Trots den korta tiden har energikommissionen presterat en mängd intressant material av god kvalitet. Det är min förhoppning att energikommissionen kommer att kunna göra ett välgrundat urval och den noggranna utvärdering som krävs. Det är naturligtvis en styrka om politisk enighet kan uppnås i de långsiktiga frågorna. Det gäller en acceptabel förbrukningsnivå, avvägningen mellan hushållningsinsatser och nyproduktion, forsknings- och utvecklingsinsatser samt inte minst den nödvändiga minskningen av vårt nuvarande import- och utlandsberoende på energiförsörjningens område.

Mot denna bakgrund avstår jag för tillfället från att kommentera den socialdemokratiska partiledningens läsning vid 1975 års energipolitiska beslut. Förhoppningsvis ser remissopinionen verkligheten klarare och är mer obunden av tidigare beslut.

NILS HJORTH (s):

Herr talman! I Gimo bruk i norra Uppland hålls varje år en Knutmässokarneval av rent sydländska dimensioner. Det är en mer än 300-årig tradition av vallonskt ursprung. Hundratals personer klär då ut sig i hemgjorda masker och dräkter. Varje år illustreras på detta sätt bl. a. aktuella personer, t. ex. politiker här hemma och utomlands, och även händelser av olika slag. I år var det regeringstrojkan Fälldin, Bohman och Ahlmark som allmänt ansågs vara det mest lyckade inslaget. Man fick se stjärngossen Per som med en blåsbälg drev propellern på det kraftverk som Gösta bar på ryggen och därmed gav ström till lucian Thorbjörns ljuskrona. – Olof Johansson kom däremot inte med i den gruppen – man ansåg tydligen på goda grunder att landets energiminister inte kunde ge något bidrag till ljusspridningen och energiförsörjningen! Folk hade i alla fall väldigt roligt åt dessa lustiga Knutgubbar när de drog fram på bruksgatan i Gimo denna mörka januarikväll.

Ja, det är nog tyvärr så, att regeringens energipolitik ger anledning till många leenden mitt i all bedrövelsen. Man har frågat sig hur länge detta skådespel skall pågå; det kostar pengar alldeles i onödan, som vi alla får vara

med om att betala. Nu verkar det som om centern i första hand försöker ena de egna leden i kärnkraftsfrågan. Energikommissionens arbete gav anledning misstänka olika uppfattningar bland centerns företrädare i dess ödesfråga, även inom regeringen. På annat sätt kan man inte uppfatta jordbruksministrernas inklampande på scenen. Enligt hans mening behövs inte längre det tekniska kunnande som finns hos Asea-Atom.

Med samma krav på realism skulle man kunna säga att lantbruksuniversitetet i Uppsala kunde skrotas ner. Det är ju bara några få procent av svenska folket som är sysselsatta inom jordbruket. Det kunnande som behövs kan man få utomlands. Förresten finns det större förutsättningar till goda skördar i andra länder.

Det är ganska sensationellt att inte regeringen i budgetpropositionen tog upp anslagen till Vattenfall och Forsmark 3. Alla vet förstås att regeringen ännu inte lyckats ena sig, eller har man det kanske? Man har ju från regeringens ledamöters sida så många gånger lovat besked att många ändå trott att det skulle komma med i budgeten. Statsministern sade vid en presskonferens så sent som den 12 december att frågan om medel till Forsmark 3 skulle tas upp i budgetpropositionen som lämnas i januari. Det kommer i februari, lovade mig energiministern i en frågedebatt för ett par veckor sedan. Vi får väl se, tänkte jag då.

Nu har jag noga lyssnat på energiministern. Hans anmälda långa talartid och gårdagens påannonsering om hans framträdande i dag gav anledning förmoda att nu äntligen skulle det ges ordentliga besked. Vi fick för all del en lång redovisning över hur läget är när det gäller oljeförbrukningen, olika energikällor, forskning och utveckling osv. Men det kom inget besked om att Forsmark 3 får byggas färdigt, och det var det vi hade väntat oss. Jag kunde inte uppfatta att han sade något om det som Dagens Nyheter skrev i dag, att Vattenfall skulle få använda sig av de medel riksdagen beslutat om och fortsätta byggandet ett tag till. Det verkar som man skulle skjuta på problemen fortfarande, och den ovisshet och osäkerhet som har rått kvarstår.

Det vore mycket bra om energiministern i dag skulle kunna tala om för mig och kammaren om det kommer nya pengar i den proposition som aviserats under den här månaden för nästa budgetår när det gäller kärnkraftsutbyggnaden i Forsmark. Det skulle också vara intressant att veta om även Vattenfall kan anses myndigt och få disponera de medel som eventuellt kommer Vattenfall till del.

Energikommissionens slutsats, bakom vilken står en övertygande majoritet, är att det hittills inte framkommit sådana nya omständigheter att den av riksdagen fastlagda inriktningen av energipolitiken nu radikalt bör omprövas. Det uttalandet borde ge folkpartiet och moderaterna råg i ryggen och det moraliska mod som behövs för att säga till Fälldin att Forsmarksbygget får fullföljas. I en motion har jag tillsammans med några andra socialdemokrater föreslagit att riksdagen som sin mening uttalar att det tredje aggregatet i Forsmark får byggas färdigt. Jag vägrar tro att regeringen med berätt mod kan spoliera de stora värden som står på spel. Att skrota de omfattande

arbetsinsatser som redan gjorts på byggnadsplatsen och det som hunnits utföras på verkstäderna, att rasera en under 25 år uppbyggd kärnkraftsteknologi och att kasta tiotusentals arbetare ut i arbetslöshet – den regering som gör detta kan inte få fortsätta att regera det här landet!

Men ibland verkar det som om centern är beredd att fatta detta drastiska beslut, är beredd att offra nedlagt arbete och kapital, utveckling och forskning – inte för att man är rädd för kärnkraften utan för att man är rädd för de väljare som trodde på de löften man gav. Gränsen för kärnkraftens farlighet kan inte gärna gå mellan tio och elva aggregat.

På olika sätt försöker energiministern sätta käppar i hjulet, lägga hinder i vägen för kärnkraftsbyggarna i vårt land. Om de krav som uppställts kan uppfyllas är det bara att ställa nya och hårdare krav. Det måste vara otroligt svårt att sitta i ledningen för Vattenfall i dessa tider. Den ställs under regeringens förmyndarskap och får inte ens själv disponera de pengar som riksdagen anslagit. Tänk om alla de andra statliga verken skulle tvingas arbeta på det sättet! Då skulle de förmodligen braka ihop på en gång.

Att Forsmark 3 behövs för energiförsörjningen, sysselsättningen och den tekniska utvecklingen samt av ekonomiska skäl har vitsordats från många olika håll i dessa dagar. Självklart kräver Byggnadsarbetareförbundet och arbetarna att få fortsätta att göra byggnationerna färdiga. Andra fackliga organisationer säger detsamma. TCO ser det som ytterst angeläget att utbyggnaden av F 3 fullföljs. I ett skarpt uttalande varnar man för den knapphet på olja som väntar de närmaste åren. De energipolitiska insatserna måste inriktas mot ett minskat oljeberoende, säger man. Inget material har kommit fram i energikommissionen eller i annat sammanhang som ger stöd för en plötslig ändring av 1975 års energipolitiska beslut. Industriförbundet anser att det 1990 krävs 20 kärnkraftverk. I en ny rapport som presenterats för energikommissionen framhålls att ett fullföljande av 1975 års beslut enligt kärnkraftsprogrammet lägsta nivå behövs för att Asea-Atom och STAL-LAVAL skall kunna leva vidare som kärnkraftsindustrier.

Handelskammartidningen skriver i en ledare av den 26 januari följande:

”Ett konsekvent fullföljande av centerns energipolitik skulle medföra förluster och kapitalförstöring på minst 70 miljarder kronor – troligen mycket mera – och dessutom leda till onödig miljöförstöring i form av ökad kol- och oljeförbränning. Förhoppningsvis finns det röster inom centern som motsätter sig detta.

Lika befängt som centerns energipolitik,” fortsätter tidningen, ”är uttalandet för några dagar sedan av ett centerpartistiskt statsråd om att skrota den svenska atomindustrin.

Med tanke på den ekonomiska situation landet nu befinner sig i har vi verkligen inte råd med en politik som kraftigt motverkar näringslivets möjligheter att utvecklas.”

Energiministern kom in på kostnaderna vid en avveckling och sade om oppositionens kostnadsberäkningar att de var fantasifulla och meningslösa. Sedan visade han några bilder som var lika dimmiga som allt det tal om energipolitiken som förts från centerns sida de senaste åren. Man får i alla fall

bekräftat att det är fråga om stora kostnader. Centrala driftledningen vid Vattenfall har räknat fram vad det skulle kosta om centern uppfyller sitt vallöfte att avveckla all kärnkraft mellan 1985 och 1990.

Om man skulle avveckla de 12 befintliga och under byggnad varande kärnkraftsblocken skulle det medföra en kostnad för folkhushållet på ackumulerat 85 å 90 miljarder kronor, eller 45 å 50 miljarder kronor diskonterat till 1978, allt räknat i dagens penningvärde. Denna enorma kostnad medför, säger centrala driftledningen, i det fall samhällets ekonomiska insatser på energiområdet av olika skäl måste begränsas, ett starkt minskat utrymme för energibesparing och forsknings- och utvecklingsinsatser på nya energislag.

Så långt centrala driftledningen.

Socialdemokraterna har lagt fram sitt förslag till energipolitiskt handlingsprogram och därvid funnit att de riktlinjer som drogs upp 1975 håller en bra bit in på 1980-talet. Vi kan klara den perioden med de 13 kärnkraftsaggregat som då beslutades, heter det i vårt program.

Nu får byggnadsarbetarna och övriga anställda i Forsmark lida för regeringens obegripliga energipolitik, trots att det i regeringen finns en majoritet för att fortsätta byggenskapen. En del ersättningsarbeten har erbjudits i stället. De arbeten som redovisats och som energiministern och jag tidigare har diskuterat är säkert, som jag sade vid det tillfället, välkomna ur andra synpunkter, men de ger inte mycket jobb för de arbetslösa byggnadsarbetarna. Många av objekten ligger också långt fram i tiden. De är inte ens projekterade. Några av de avskedade kan naturligtvis hjälpas genom dessa arbeten, som också kan vara bra att ha under den sysselsättningssvacka som påtvingas arbetarna i väntan på det definitiva beskedet om att trean får byggas färdig.

Regeringen får lyssna på den egna rörelsen, där både moderater och folkpartister i tal, uttalanden och i tidningar kräver att Forsmark skall få byggas färdigt. Nu verkar det som om centern tycks anse att oljan är mer miljövänlig än kärnkraften. Det strider mot vad de flesta kunskapare på området har sagt. En satsning skall göras på nya energikällor. Vi kan vara eniga om att man skall försöka satsa på att så fort som möjligt kunna ta sådana i drift, men det krävs ett långt och tålmodigt utvecklingsarbete innan man på allvar kan ta nya energikällor i anspråk i någon större omfattning.

Jag vill här understryka vikten av fortsatt forskningsarbete – men då inte bara på dessa nya energikällors användbarhet utan även på vilka konsekvenser de kan få på miljön. De energiskogar som centern har förälskat sig i kan få ekologiska effekter. Professor Hugo Sjörs skrev nyligen i Sveriges Natur följande: "Osäkra faktorer beträffande energiskogen är dels att den ännu inte ens utprovats i medelstor skala eller med full omloppstid, dels att det inte finns någon utarbetad teknologi för skörd, torkning och användning. Det finns nog inte särskilt stora lämpliga arealer som man verkligen vill släppa till, med hänsyn till jordbruk, vanligt skogsbruk och inte minst landskapsvård, inom vilket signalen nu länge hetat öppethållande. Dessutom utgör höga kvävegivor ett hot mot vattendragen."

På ett annat ställe i artikeln skriver professor Sjörs att visst kan man få unga sticklingar och än bättre stubbskott att växa flera meter om året och producera flerdubbelt mer biomassa per år och ytenhet än t. o. m. en verkligt starkväxande riktig skog. Men det erfordras extremt uppgödslad mark och jämn, mycket god vattentillgång för att detta skall vara möjligt.

Förändringarna av miljön är något som också gäller för vindkraftverken. Landskapsbilden skulle förändras på ett annat och kanske groteskare sätt om man på höjder och längs våra kuster satte upp de 3 000 vindkraftverk som det talas om. Man vet inte heller där vilka skador som kan uppstå i fråga om buller och andra störningar för djur- och fågelliv. Naturvårdsverket framhåller att den irritation som rimligen kommer att uppstå över de rörliga, blinkande hindersljusen på vindkraftverkens rotorspetsar också bör beaktas.

Vi måste satsa mer på de här energislagen, men innan vi gör det måste vi veta vilka effekter det kan få på miljön. Det måste vi veta innan vi i någon sorts panik för att till varje pris slippa kärnkraft rusar i väg och utvecklar dessa nya energikällor i större skala.

Jag vill sluta mitt inlägg – om jag har någon minut kvar, herr talman – med att citera en ledare i Arbetarbladet, ett citat som jag tycker på ett riktigt sätt återspeglar den säregna politiska situationen.

Arbetarbladet skriver: Även om debatten blivit utdragen och kanske också fylld av politiska skenhändelser, måste det ändå slås fast att det politiskt viktiga i nuläget inte är om det skall bli 10 eller 11 eller fler aggregat eller om hur säkerhetsbestämmelserna mera exakt skall formas – om sådant finns det möjligheter för en majoritet att komma överens. Det allt överskuggande är att landet för tillfället har en parlamentarisk demokrati som inte fungerar i en avgörande fråga och att det finns en minoritet inom regeringen som medvetet utnyttjar sin maktställning för att sabotera genomförandet av en politik som det finns majoritet för.

Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Det är i och för sig intressant att lyssna till Nils Hjorth som representant för den s. k. rörelsen och återkalla i minnet vad 1975 års energipolitiska beslut egentligen innebar såsom det formulerades av Olof Palme den gången. Fyra hörnstenar nämnde han.

Det var fråga om att dämpa ökningen av energikonsumtionen. På den punkten hör man sällan socialdemokrater göra några särskilt ambitiösa uttalanden. Man talar däremot ofta om att vi behöver si och så mycket mer energi än den vi förbrukar för tillfället.

Att driva en aktiv oljepolitik var den andra hörnstenen. Där ingick då att öka importen av andra fossila bränslen. Man gjorde inte särskilt mycket; man träffade inga avtal. Man startade ett nytt raffinaderi, som inte kunde få en rimlig ekonomi. Samtalen med Norge gick inte direkt på kullager.

Den tredje hörnstenen var att trygga vårt behov av elkraft – vårt behov alltså. Där har man numera, som statsministern i går påpekade, väldigt lätt för att omdefiniera motiven. Nu är motiven desamma som de Industriförbundet presenterat i sin skrivelse, dvs. vi skall ha tillräckligt mycket el för att kunna

hålla den svenska kärnkraftsindustrin i gång. Det är riktigt som Nils Hjorth sade, det behövs ungefär 20 reaktorer för att få en ordentlig bas för den fortsatta verksamheten. På den punkten hänger den socialdemokratiska politiken inte ihop, eftersom socialdemokraterna i varje fall hittills stannat vid 13 reaktorer.

Vidare skulle man delta i internationell samverkan för energihushållning, och det låter naturligtvis bra. Den organisation som socialdemokratin såg till att Sverige kom med i ökar fortfarande i absoluta tal sin oljeförbrukning. Det är en sak som vi ansett orimlig att fullfölja.

Det finns ytterligare en genomgående tråd i Nils Hjorths anförande, och det är att han gärna använder sig av källor som handelskammaren och Industriförbundet när han talar. Jag har också läst de där handlingarna, och jag finner mycket klara likheter mellan dem och den socialdemokratiska argumentationen, låt vara att man hittills inte gått lika långt i elproduktionsnit.

Sedan vill man uppenbarligen inte föra en debatt om de knappa kapitalresurserna. Lika litet som Industriförbundet gör det i sin framställning gör socialdemokraterna det. På vilket sätt skall vi satsa på nyproduktion å ena sidan och hushållningsåtgärder å den andra? Vilket blir effektivast? Vilket är bäst från samhällsekonomisk synpunkt och vilket är lönsammast?

De analyser vi gjort visar tydligt att det finns betydande energihushållningsinsatser som är ekonomiskt mer försvarbara än en satsning på nyproduktion. Det är därför det är så viktigt att veta hur vi använder de knappa kapitalresurserna, samtidigt som vi som bekant lånar upp en massa pengar. Alternativet kan vara att skapa sysselsättning på hemmaplan på ett område som inte är lika hårt utsatt för konkurrens från omvärlden, dvs. att se om vårt byggnadsbestånd, att få till stånd en effektivare användning av energin i industrin, osv. Jag tror det är nödvändigt att vi successivt förstärker våra insatser på den vägen i den takt som det är möjligt. Det tar naturligtvis tid, och då är det viktigt hur man använder t. ex. de 15 miljarderna i slutdelen av kärnkraftsprogrammet. Om man skulle gå in på värmereaktorer och bygga kulvertar från Forsmark till Stockholm finge man lägga på åtminstone 10 miljarder till. Det är alltså rätt avsevärda belopp vi diskuterar. Det är således egentligen inte fråga om en enskild reaktor.

Ännu en sak med anknytning till 1975 års beslut! Den handlingsfrihet som man talar om i det socialdemokratiska programmet och numera kallar för långsiktig – av försiktighetsskäl, skulle jag vilja säga; tidigare var det bara handlingsfrihet – är naturligtvis möjlig i det mycket långa perspektivet, om vi binder oss fast vid kärnkraftsamhället. Det är just inför de besluten som vi står.

Jag noterar också att talet inom socialdemokratin om att kärnkraften skall vara en parentes har kommit av sig. Jag vet inte om Erik Grafström och andra har lagt ned vapnen på den punkten – det vore i så fall synd. Jag tror nämligen att också inom socialdemokratin finns betydande grupper som inte vill bli kärnkraftens fånge och inte argumenterar som Industriförbundet och de berörda kraftföretagen, dvs. att vi måste bygga ut kärnkraften för att hålla den

här industrin i gång. Man har från det hållet sagt att det krävs en reaktor om året för att den här industrin skall fungera på ett ekonomiskt vettigt sätt. Det är sådana frågor man borde vara angelägen om att diskutera

Jag har redan tidigare diskuterat Forsmark 3 med Nils Hjorth. Jag avslöjar inga hemligheter om jag säger att DN:s rubriker sällan stämmer med verkligheten, i synnerhet inte på detta område. Det gäller även dagens rubrik. Beredningen försiggår i regeringen i denna fråga, och den vanliga tågodningen är – även om det finns de som försöker ändra på den – att när beredningsarbetet är klart meddelas resultatet. Det står i propositionsförteckningen att en proposition kommer under februari, och det jobbar jag efter.

NILS HJORTH (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag erkänner att jag representerar rörelsen men kanske, genom att jag bor i Östhammars kommun, där Forsmark är beläget, än mer de anställda och de kommunalmän som sedan länge har fått leva i ovisshet och arbeta under snart sagt olidliga förhållanden, då de från den ena veckan till den andra inte vet hur de skall planera. Det skapar oöverskådliga problem ekonomiskt och även på annat sätt.

Energiministern hade läst de källor som jag citerade, och det var glädjande. Jag hoppas att han tar något intryck av dem. Han redogjorde för på vilket sätt vi skall satsa på nyproduktion och kom in på frågan om det mest lönsamma sättet att utnyttja resurserna. En regering måste naturligtvis ha de funderingarna, men jag kan absolut inte komma ifrån tanken att det mest lönsamma måste vara att bygga färdigt vad man har påbörjat och utnyttja det kapital som redan är nedlagt där. Sedan får man avgöra hur man vill ha det på lång sikt.

Sedan sade Olof Johansson någonting om att socialdemokraterna är kärnkraftens fånge. Det är vi inte. Vi har sagt att kärnkraften får vara ett mellanspel tills vi kan ta i anspråk nya energikällor. Vi klarar säkert de i viss mån motstridiga uppfattningar som finns inom vårt parti – vi har i stor enighet lagt fram vårt program där vi säger att byggandet av de 13 aggregat som beslutades 1975 skall fullföljas. Även energikommissionen har sagt att det är riktigt. Klarar energiministern sina vänner i regeringen på samma sätt som vi klarar våra vänner inom vårt parti kan vi nog med tillförsikt se framtiden an.

Jag fick av Olof Johansson besked om att jag inte får något besked om Forsmark 3, och det är kanske ett besked så gott som något. Han har tidigare sagt att det kommer en proposition i februari, men med tanke på vad som står i dagspressen i dag trodde jag att Olof Johansson hade något mer med sig i portföljen.

Statsrådet OLOF JOHANSSON:

Herr talman! Det är i och för sig en riktig generell princip att man utnyttjar nedlagt kapital. Det är också därför som jag i mitt anförande sade att det är viktigt att se på möjligheterna till omställning, om man inte kan utnyttja nedlagt kapital för det ursprungligen avsedda ändamålet.

Sedan är det tyvärr på det sättet – jag bara beklagar det – att socialdemokraterna resonerar som om vi inte fått någon ny lagstiftning på detta område. Trots att ni röstade emot den nya lagen, gäller den ju ändå. Jag har kallat detta för personligt lagtrots. Det är möjligt att man kan hänge sig åt sådant, men det hör inte till realiteterna. Att det är stränga krav som riksdagens majoritet bestämt sig för på detta område vet också alla.

Det låter ju positivt – i varje fall när det kommer från det hållet; jag har inte så stora anspråk – när man talar om kärnkraften som ett mellanspel. Jag har velat tillägga detta.

NILS HJORTH (s) kort genmäle:

Herr talman! Olof Johansson erinrar om att vi fått en ny lagstiftning på detta område. Jag antar att han avser villkorslagen. Men det verkar ju som om man på centerhåll är beredd att gå ifrån den lagen, eftersom man ställer högre krav än vad villkorslagen föreskriver.

Olof Palme sade i gårdagens debatt på tal om säkerhetsfrågorna att det har skapats en hård lagstiftning, som gett regeringen alla möjligheter att tränga in i säkerhetsproblemen och att vidta alla åtgärder för att klara kärnkraftens säkerhetsfrågor. Olof Palme åsyftade atomenergilagstiftningen och fortsatte: "Ett omfattande forskningsarbete har visat att det med känd teknik går att klara den slutliga förvaringen i dag på ett tillfredsställande sätt." Jag skulle tro att den fortsatta forskningen kan ge ännu bättre lösningar än de vi i dag har. På den punkten råder det alltså inga delade meningar.

STEN SVENSSON (m):

Herr talman! I den pågående debatten om den framtida energiförsörjningen framhåller man allt oftare vikten av att tillvarata de unika energitillgångar som står till vårt förfogande i form av rika förekomster av energi- och mineralhaltiga alunskiffer.

I fjolårets budgetproposition anfördes bl. a. följande:

"Alunskiffer förekommer i Sverige i större mängd i Skåne, Västergötland, Östergötland, Närke, Öland och i fjällranden i Jämtland. Denna skiffer innehåller dels energiråvaror (olja och uran), dels mineralråvaror för verkstadsindustrin (t. ex. aluminium, vanadin, molybden, nickel och s. k. sällsynta jordartsmetaller), dels också råvaror för gödselmedelindustrin, exempelvis kalium och fosfor. Härtill kommer att oljan i skiffern kan användas också för att framställa ammoniak för exempelvis gödselmedelindustrin och metanol för bl. a. inblandning i motorbränsle. De svenska tillgångarna av alunskiffer är så stora att vårt land har potentiella möjligheter att bli självförsörjande med flertalet nämnda mineral."

Industridepartementet anser – som framgår av det citerade uttalandet – att skifferforskningen är en mycket angelägen uppgift, och riksdagen hade då propositionen behandlades inga erinringar häremot. Det finns tvärtom anledning att understryka att alunskifferna utgör Sveriges största potentiella tillgång av fossilt bränsle. Sverige bör enligt min mening utnyttja dessa energitillgångar när vi redan nu kan förutse en internationell knapphet på

fossila bränslen.

Samtidigt som vi kan konstatera det ökade intresset för skifferforskningen kan vi emellertid notera att den svenska uranprospekteringen har dragits ned. Avsikten är – som framgår av kommentarerna i årets budgetproposition – att avsluta och dokumentera hittills utförda arbeten.

Enligt en uppskattning som kungjordes vid ett symposium i London, arrangerat av The Uranium Institute, kommer det ackumulerade uranbehovet i världen att öka med 8 000 ton till år 1980. Fram till 1985 skulle behovet ha stigit till 40 000 ton och år 1990 till 120 000 ton – förutsatt att man avstår från upparbetning av använt uranbränsle. Uranbehovet kan alltså komma att stiga mycket drastiskt de närmaste åren. Sverige har kontrakterat uran för det svenska kärnkraftsprogrammet till mitten av 1980-talet. Men med hänsyn till vad jag nyss har sagt kan en fortsatt import av uran bli vansklig.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) bedrev t. o. m. budgetåret 1975/76 omfattande uranprospektering och hade gjort mycket lovande fynd i Norrland, bl. a. i närheten av Arvidsjaur.

Uranprospektering är, som SGU framhöll i sin anslagsframställning för budgetåret 1976/77, en komplicerad verksamhet som fordrar samordnade insatser från åtskilliga specialister. SGU anförde bl. a.:

”Karakteristiskt för verksamheten är det stegvisa tillvägagångssättet med en lång kedja av beslutssituationer, vid varje beslutstillfälle har dittills erhållna resultat och gjorda iakttagelser mycket stort inflytande på arbetets fortsatta uppläggning. – – –. Ett delmål borde vara att intensifiera även den översiktliga, fyndgenererande verksamheten så att landets yta kan täckas inom rimlig tid. Med nuvarande takt torde ett sådant mål kunna uppnås först om 30–40 år.”

Sedan detta skrevs har alltså, som inledningsvis framhållits, den svenska uranprospekteringen dragits ned till den miniminivå som beskrivs i årets budgetproposition. Det finner jag olyckligt dels med hänsyn till de sakförhållanden som beskrivits, dels på grund av tidsaspekterna.

Minst tio år erfordras från det prospektering gjorts till dess kommersiell brytning kan ske. Detta innebär att den enda brytning som kan ifrågakomma inom den närmaste tioårsperioden måste ske i Ranstad. I ett läge, då Sverige skulle kunna tvingas att genomföra en kommersiell storbrytning av uran, är det beklagligt med hänsyn till konsekvenserna för miljön, om hela denna verksamhet måste koncentreras till Billingenområdet och Falbygden i Västergötland. Starka skäl talar alltså för att svensk storbrytning måste ske på olika håll i landet, företrädesvis i Norrland.

Det måste vara ett oeftergivligt krav att handlingsfrihet skapas för att kunna lokalisera uranbrytning till områden där man av miljömässiga skäl och ekonomiska skäl finner det sakligt mest motiverat. En sådan handlingsfrihet kan inte åstadkommas utan en relativt bred uranprospektering.

På motsvarande sätt är det lika angeläget att upprätthålla handlingsfriheten vad gäller fortsatt forsknings- och utvecklingsverksamhet. Jag skall därför redovisa några synpunkter på en eventuell produktion i anslutning till en utbyggd forsknings- och utvecklingsverksamhet i Ranstad. Synpunkterna

utgör en sammanfattning av vad som framkommit i anslutning till berörda kommuners och länsmyndigheters yttranden över LKAB:s ansökan enligt 136 a § byggnadslagen angående "Mineralprojekt Ranstad".

Utgångspunkten för de berörda myndigheternas ställningstagande har varit att så länge som kravet på åtgärder till skydd för kulturlandskapet och miljön på och kring det aktuella området inte tillgodoses, kan ingen skifferbrytning för kommersiella ändamål tillåtas. Kommunerna har därför motsatt sig att en sådan verksamhet kommer till stånd. Däremot har berörda kommuner uttalat sig för en forsknings- och utvecklingsverksamhet inriktad mot en full utvinning av samtliga skiffertillgångar.

I dagens situation och i avvaktan på riksdagens ställningstagande till den framtida energiförsörjningen bör därför enligt min mening verksamheten vid Ranstad begränsas till att endast omfatta en renodlad forsknings- och utvecklingsverksamhet jämte den produktion som därtill erfordras.

I likalydande yttranden har länsstyrelsen och landstinget i Skaraborgs län bl. a. framhållit följande:

"Den rika förekomsten av alunskiffer i landet kan visa sig vara en allt värdefullare råvarutillgång varför fortsatt forsknings- och utvecklingsarbete för att utvinna bl. a. skiffers värdefulla råvarukomponenter måste bedömas vara angeläget. Jämfört med LKAB:s lokaliseringsansökan 1975 har nu föreliggande ansökan i hög grad modifierats för att bättre svara mot kraven från bl. a. miljösynpunkt. Fortfarande torde dock stor osäkerhet vidlåda bedömningen av miljömässiga förhållanden. Framför allt gäller detta bedömningen av föreslagna deponeringar i såväl dagbrott som deponeringssjö.

Mot denna bakgrund kan länsstyrelsen inte tillstyrka en ansökan som innebär en årlig brytning av cirka 1 miljon ton skiffer under en tioårsperiod. Däremot tillstyrkes en fortsatt forsknings- och utvecklingsverksamhet i Ranstad samt härför oundgängligen erforderlig skifferbrytning. Det förutsätts härvid att verksamheten blir av sådan omfattning att nuvarande personalstyrka kan beredas fortsatt sysselsättning."

Herr talman! Det finns f. n. inte någon känd erfarenhet – i vart fall inte utöver den verksamhet som hittills bedrivits i Ranstad – av svenska förhållanden där man rekultiverat en naturmiljö. Med hänsyn härtill samt att det synes vara ekonomiskt fördelaktigt att utnyttja befintliga anläggningar, bör det vara välbetänkt att utveckla verksamheten vid Ranstad till en central forsknings- och utvecklingsanläggning.

Följande huvudskäl talar för ett sådant ställningstagande:

1. Möjligheter att i praktiken demonstrera verksamheten erhålles, framför allt landskapets iordningställande efter brytning, liksom utprovning av deponerings- och rekultiveringsmöjligheterna. Naturvårdsverket har i sitt yttrande över LKAB:s ansökan anfört bl. a.: "I den ansökan som nu behandlas har LKAB i flera avseenden tillgodosett verkets krav såväl vad gäller tekniska lösningar som minskade ingrepp i naturmiljön, även om, som framförts ovan, det fortfarande kan riktas allvarliga invändningar framför allt mot hanteringen av det fasta avfallet." Huruvida sådana invändningar kan beaktas bör därför enligt min mening kunna demonstreras i praktisk

försöksverksamhet.

2. En fortsatt försöksverksamhet i Ranstad möjliggör en forskning även på andra skiffrar i landet. Detta bör exempelvis innebära utvecklingsarbeten avseende skiffrarna i fjällranden liksom även andra fyndigheter fram till ett demonstrationsskede. De momentant stora godsströmmar som erfordras för demonstrationsförsök kan enklast erhållas i anslutning till en produktionsanläggning. Därjämte kan produktionsresurser omfördelas till försöksverksamheten. Sålunda bör all skifferforskning föras samman till *en* verksamhetsplats, varför en lokalisering av skifferforskningen till Ranstad motiveras även av rationella skäl.

3. En framtida brytning i exempelvis Tåsjöområdet kräver annan metodik med hänsyn till skifferns sammansättning där. För denna uppgift erfordras särskilda forskningsinsatser, som även de bör kunna utföras i Ranstad. Därigenom tillförs Ranstadsprojektet ytterligare omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet som i sin tur skapar ökad sysselsättning.

4. En utvidgad verksamhet i Ranstad ger nya erfarenheter för val av åtgärder till skydd för naturmiljön på de platser i Sverige där man måste förlägga en eventuell framtida kommersiell brytning. En bred hantering av skiffer ger dessutom goda erfarenheter för en rätt utformad arbetsmiljö.

5. En forsknings- och utvecklingsverksamhet enligt dessa riktlinjer ger sammantaget en väsentligt ökad sysselsättning i stället för att vid en nedläggning av Ranstadsverket 80 personer friställs. Detta har självfallet stor betydelse för den regionalpolitiska utvecklingen inom Skaraborgs län.

Sammanfattningsvis, herr talman, talar en rad skäl för att en utvidgad forsknings- och utvecklingsverksamhet kommer till stånd i Ranstad. Jag har med intresse noterat att regeringen har aviserat en särskild Ranstadsproposition till den 10 mars. Vi får sålunda anledning att återkomma till denna fråga, men jag vill nu uttrycka den förhoppningen att förslaget från regeringen får den inriktning och omfattning som bl. a. kommit till uttryck i det länsstyrelseyttrande som jag nyss citerade.

Vad sedan beträffar produktionens framtida omfattning får den, som också anges i det nämnda yttrandet, avgöras i anslutning till riksdagens ställningstagande till den framtida energipolitiken. För egen del vill jag dock understryka att målsättningen för forsknings- och utvecklingsprojektet bör vara att produktionen får den omfattning som erfordras för att forsknings- och utvecklingsarbetet relativt snabbt skall leda fram till en användbar och miljömässigt acceptabel fullutvinningsteknik. Förutom den eftersträlvade handlingsfriheten får vi därigenom ett bättre underlag för ett slutligt ställningstagande till kommersiell brytning med hänsyn till miljöaspekterna.

Det är viktigt för vårt lands framtid att bibehålla och stärka vår handlingsfrihet och vårt oberoende på alla områden. Vi måste föra en energipolitik som bevarar denna handlingsfrihet, både i det korta och i det långa tidsperspektivet. Av detta följer att såväl uranprospektering som forsknings- och utvecklingsverksamhet avseende landets skiffertillgångar

måste förberedas och genomföras i den omfattning som den samhällsekonomiska utvecklingen ställer krav på.

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Energi- och resursfrågorna blir alltmer en ödesfråga för världens folk. Det framgår allt klarare att kapitalismens profitjakt och oförmåga till långsiktigt handlande är oförenlig med en lösning av dessa frågor. De har visat på nödvändigheten av en socialistisk planekonomi. En lösning av energifrågorna för Sveriges del förutsätter att hela energisektorn förs över i samhällelig ägo. Nationell och internationell storfinans måste bort från inflytande över energipolitiken.

*Allmänpolitisk
debatt*

Oron för vad som händer på miljöområdet har under senare år tilltagit. Allt fler människor inser att det inte kan fortsätta på samma sätt som hittills med energislöseri och ständig tillväxt, med föroreningar, gifter och åsidosättande av ekologiska grundprinciper. Omfattningen av denna förödelse av den naturliga grunden för vår existens har ökat mycket markant. Mot denna bakgrund har de miljö-, energi- och resurspolitiska frågorna en given och betydelsefull plats i vänsterpartiet kommunisternas politik och arbete.

Vi har under den allmänna motionstiden redovisat vårt energipolitiska alternativ till den förhärskande energipolitiken med alla dess underliga turer hit och dit. Vårt alternativ har emellertid inte utarbetats bara utifrån de negativa konsekvenserna för miljön av den nuvarande energiförsörjningen. Tillgång till energi är ett villkor för mänsklig överlevnad. Den samhälleliga nyttan av energianvändningen kan emellertid variera i hög grad, och genom kapitalismens rovdrift på människor och natur är den sociala nyttan av energianvändningen orimligt låg i vårt land. Vid en fullt genomförd planmässig hushållning skulle alla människor i Sverige kunna få arbete, social trygghet och en hög materiell standard t. o. m. vid en betydligt lägre energiförbrukning än dagens.

Vårt nuvarande samhällssystem, kapitalismen med dess blandekonomi, bygger som bekant inte på hushållning utan på jakten efter högre vinster, högre profit, vilket normalt förutsätter fortsatt kapitalackumulation, dvs. tillväxt och snabbare resursförbrukning.

Inget enskilt företag kan avstå från ökad tillväxt och produktivitet utan att riskera att förlora i förhållande till konkurrenterna inom och utom landet. Kapitalismen tjänar på att snabbt kasta in naturtillgångar i processen och att tillverka produkter med kort livslängd eller dålig nyttjandegrad. Därför arbetar kapitalismen med inbyggt slitage, snabba modeväxlingar och slit-och-släng-produkter. Den kapitalistiska ekonomin i dess helhet bygger på samma tillväxt, snabb under högkonjunkturerna och nödvändig under krisår för att på nytt få ekonomin på fötter.

Den moderna konjunkturpolitiken känner inget annat medel än expansion för att klara ekonomin ur krisen. Tillväxtens innehåll är därvid av underordnad betydelse. Huvudsaken för kapitalismen är att vi människor är effektiva producenter och konsumenter. Den kapitalistiska marknaden känner bara en form av icke-tillväxt, nämligen den som blir följden av kris

och arbetslöshet. Den slösaktiga tillväxten är nödvändig för kapitalismens fortbestånd.

Slutsatsen av detta blir naturligtvis att man inte kan ha kvar den nuvarande marknadsekonomi. Man måste övergå till en form av socialistisk planekonomi. Men i hela denna fråga viker regeringen och centern undan. Centern vill ha en stabilisering av energiintaget på dagens nivå – ja, man säger t. o. m. att det kan sjunka något, och man måste väl då mena att det går att strypa den kapitalistiska tillväxten! Hur menar man att det skall gå till utan att göra några som helst ingrepp i det kapitalistiska systemet och utan att ingripa mot de marknadsekonomiska krafter som har det avgörande inflytandet?

En stabilisering i dag skulle givetvis i och för sig vara möjlig, men det skulle kräva nära nog totala styrmekanismer i ekonomin, och den är helt oförenlig med den anarki som kännetecknar en ekonomi styrd av privat vinst. Detta är centerns dilemma. Man vill ha stabilisering, men man vill slippa diskussionen om kapitalismens ekonomiska lagar och maktförhållanden. Centern vill ha resultatet, men man vill inte stå till tjänst med redskapen. Övriga regeringspartier är, liksom socialdemokraterna, i samma situation, trots att man mer eller mindre öppet angriper centern för dess energipolitik.

Socialdemokraterna i riksdagen – liksom moderaterna i olika sammanhang utanför riksdagen – försöker hävda att kärnkraften är nödvändig för standard och sysselsättning. Men människorna i gemen har inte låtit lura sig av det påståendet, och det med skäl. Det är nämligen inte riktigt. Standard består inte i att en hämningslös vinstekonomi får stapla produkter ovanpå varandra. Standard består i att produktionen är socialt nyttig. Den sociala nyttan behöver inte öka med ökad energiförbrukning. Ofta är det tvärtom. Om man får mindre privatbilism och fler daghem, så ökar den sociala nyttan, samtidigt som man sparar energi. Starkare satsning på socialt värdefull kollektiv konsumtion kan vid stabil energiförbrukning öka den sociala nyttan. Omfördelningen av resurser till arbetarklassens förmån ökar den sociala nyttan även vid oförändrad energiförbrukning.

Det blir allt vanligare att man från olika håll använder risken för arbetslöshet som ett hot mot svenska arbetare för att förmå dem att acceptera miljöförstöring, utbyggnad av älvar och kärnkraftverk samt fortsatt resurslöseri. Vpk vänder sig mot detta slag av utpressningspolitik. Att allt arbete kräver energi är en självklarhet, men av detta följer inte något klart samband mellan sysselsättning och energianvändningens storlek. Den nödvändiga mängden energi beror bl. a. på mekaniseringsgrad, hushållningsåtgärder och produktionens sammansättning och absoluta omfattning.

En planmässig satsning på hushållning och alternativa energikällor ger arbete åt flera människor per satsad miljon än vad kärnkraftsutbyggnaden gör. Dessutom ger ett sådant program sysselsättning över hela landet. Tusentals arbetare kan slippa bo i barack och slippa att långpendla. Vpk kräver åtgärder för hög sysselsättning även inom marknadsekonomi och framhåller en planmässig hushållning och socialism som den enda garantin för meningsfullt arbete åt alla.

En rad svenska och internationella rapporter talar för att en oljeknapphets-

kris kan komma redan i mitten eller slutet av 1980-talet. Vpk:s energipolitiska program redovisar en hel åtgärds katalog för hur oljeberoendet skall kunna minskas. Avgörande för insatser både för hushållning och för introduktion av nya energiformer är planmässighet och samhällelig styrning. Bland de krav på åtgärder som vi framför kan nämnas:

1. Sanering av privatbilism i storstäderna.
2. Produktion av metanol som ersättning för bensin.
3. Systematisk investering av energianvändning i industri och fastigheter med bindande direktiv till fastighets- och industriägare om åtgärder i energibesparande syfte.

4. Inledande måttliga försök med torvtäkt och odling av snabbväxande energiskog.

5. En omfattande statlig och kommunal satsning på ett solvärmeprogram med inriktning på kollektiva solvärmecentraler.

Det är helt realistiskt att redan nu sätta in resurser på allt det som nu har nämnts.

För att uppnå en självständig olje- och energipolitik måste Sverige lämna IEA – den s. k. oljeklubben. För genomförandet av vpk:s energialternativ krävs också att de multinationella oljebolagens tillgångar i Sverige överförs i samhällets ägo. Även kraftverken måste förstatligas eller kommunaliseras.

Vpk:s alternativ innebär en fortsatt negativ hållning till exploateringen av kärnkraften. Utbyggnaden och användningen av kärnkraft i Sverige för med sig en rad allvarliga problem, medan nyttan för folket är påfallande liten och inte alls uppväger kostnader och risker. Till kärnkraftens problem hör dålig reaktorsäkerhet, illa fungerande uppbyggnadsanläggningar, olösta avfallsproblem, dålig arbetsmiljö och en koppling till risken för fortsatt spridning av kärnvapen.

Vpk kräver stopp för fortsatt utbyggnad av kärnreaktorer och kräver vidare att de i drift varande reaktorerna skall avvecklas i den takt som är försörjningsmässigt möjlig. Ingen svensk uppbyggnadsanläggning bör byggas, och vi motsätter oss all brytning av uran i Sverige.

Vårt energialternativ innehåller också en rad åtgärder som är nödvändiga, om kärnkraften skall kunna avvecklas. Dit hör förbud mot fortsatt installation av direktverkande elvärme, en omfattande satsning på vindkraft, kommunala värmekraftverk och mottrycksanläggningar inom industrin.

Herr talman! Som bekant motsätter sig vpk sedan länge varje mera omfattande utbyggnad av vattenkraften. De fyra orörda huvudälvarna måste sparas, liksom en rad betydelsefulla forssträckor i andra älvar. Däremot bör ett antal mindre projekt, inkl. ombyggnader och minimikraftverk, kunna genomföras.

Vpk:s energipolitik och motstånd mot kärnkraften brukar ofta jämföras med centerpartiets, trots att vår politik på en rad avgörande punkter är helt olika. Centern och dess partiledare använder en ohederlig löftespolitik och saknar i allt väsentligt fast mark för sin energipolitik. Den utlovade avvecklingen av kärnkraften till 1985 kan under kapitalismen bara genom-

föras på någon av följande vägar:

1. en fördjupad lågkonjunktur med sjunkande efterfrågan på energi och arbetskraft,
2. ransonering av el och
3. ett krig mot kärnkraften, där nästan alla andra samhällsområden måste stå tillbaka.

Centern har vägrat att anvisa de riktiga redskapen för kärnkraftsavvecklingen, nämligen en planmässig styrning av produktion och energiförsörjning.

En fortsatt kapitalistisk tillväxt kräver antingen kol eller kärnkraft. De förnyelsebara energikällorna räcker inte hur långt som helst, speciellt inte vid en försiktig och måttlig exploatering av t. ex. vattenkraft, torv och biomassa. Storskalig användning av kol är från miljösynpunkt ett lika allvarligt hot mot miljön som kärnkraften. Omsorgen om naturen och människan, avståndstagandet från kommersialism samt aktsamhet om det mänskliga arbetets produkter ingår i arbetarrörelsens kultur och livsstil. Det är i överensstämmelse med detta som vpk säger nej till kärnkraften och till en storsatsning på kol. För oss är det enda rimliga alternativet hushållning, förnyelsebara energikällor samt icke-tillväxt av energianvändningen. En ökning av användningen av kol kan bli nödvändig under en övergångsperiod, men även en sådan begränsad användning kräver ökade forskningsinsatser i syfte att begränsa miljöproblemen. Sverige har i jämförelse med andra länder goda förutsättningar att i framtiden basera sin energiförsörjning på enbart inhemska förnyelsebara energikällor.

Låt mig så, herr talman, till sist beträffande det som har sagts bara göra de kommentarer som jag hinner med.

Jag vill med anledning av att Nils Hjorth sade att det tar lång tid att utveckla nya energikällor framhålla, att det är viktigt att komma ihåg att kärnkraften från början utvecklades för militära ändamål, för att möjliggöra tillverkning av atombomber. Från 1930-talet och framåt har kärnforskarna haft tillgång till enorma resurser, som bara den militära kapprustningen kan ställa till förfogande. När det efter kriget blev aktuellt med en fredlig användning hade kärnkraften därför ett stort försprång framför andra tänkbara energiformer, som inte alls har fått samma resurser.

BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Energikommissionen, EK, har nu fått fram material som är offentliggjort men som enligt min åsikt inte uppmärksamrats till sin fulla betydelse. Det går inte längre att hävda att en kärnkraftsavveckling är ett hot mot försörjning och sysselsättning i vårt land.

Energikommissionens expertgrupp för energitillförsel, EKB, har analyserat fyra alternativ till energiförsörjning. EKB har ibland kallats för Elektriska klubben, och ingen kan påstå att inte kraftindustrin varit väl företrädd där. Det gör det mer uppscendeväckande att EKB faktiskt nu visar att vi kan klara oss utan kärnkraft. Energiförsörjningsalternativen A och B innebär en avveckling av kärnkraften till 1985 resp. 1990, en mycket kraftfull satsning på

energiushållning och snabb introduktion av förnyelsebara energikällor.

Alternativen C och D innebär också en satsning på hushållning och förnyelsebara energikällor men en fortsatt kärnkraftsutbyggnad ungefär enligt 1975 års beslut i alternativ C och ännu kraftfullare i alternativ D samt dessutom kärnvärmereaktorer i Västerås, Örebro, Eskilstuna och Norrköping.

EKB visar att t. o. m. i alternativ A med kärnkraften helt avvecklad till den 1 januari 1985 är det möjligt att använda mer elektricitet då än nu. 1977 producerades ungefär 87 TWh, dvs. 87 miljarder kilowattimmar elektricitet. År 1985 kan man enligt EKB:s beräkningar leverera 95 TWh utan kärnkraft. Nu är det egendomliga att denna ökning med ca 1 TWh per år brukar beskrivas som en minskad elproduktion. Man menar en minskning i förhållande till prognosernas förväntningar om ökad el, alltså en minskad ökningstakt. Det måste vara missvisande att då tala om minskning. Prognoserna har sannerligen inte visat sig vara tillförlitliga. De justeras hela tiden nedåt.

Att det innebär en kapitalförstöring att inte använda de kärnkraftverk som byggts skall inte förnekas. Det beror på hur stor risken är att ha dem i gång om vi bör ta den kapitalförstöringen eller ej. I nästa vecka räknar energikommisionen med att få information dels från kärnkraftsinspektionen, dels från amerikanska forskare om vad konsekvenserna skulle bli vid en stor reaktorolycka i Barsebäck. Enligt min åsikt kan inte pengar rättfärdiga att man utsätter människor för en så stor risk.

Om vi bestämmer oss för att avveckla kärnkraften skulle sysselsättningen öka – det är ett annat uppseendeväckande resultat som EKB kommit fram till. Det blir fler arbetstillfällen i alternativen A och B när man räknar in också arbetena för en lönsam energiushållning och för de nya näringsgrenar som tar fram de inhemska förnyelsebara energikällorna.

I en tid med lågt kapacitetsutnyttjande inom industrin bör det vara en fördel att snabbt kunna bereda människor arbete med meningsfulla framtidsinvesteringar. Och allt tal om att en avveckling av kärnkraften skulle hota sysselsättningen kan härmed avskrivas.

Återstår så för kärnkraftens vänner att söka motivera nya miljarder på kärnkraft med att man då något snabbare skulle kunna bli av med oljan. När det gäller miljöfaran med olja bör vår första åtgärd naturligtvis vara att kräva mer rening och därjämte en övergång så snabbt som möjligt till metanol. Tekniken för detta finns. Ju fortare oljan blir dyr och svåråtkomlig, desto fortare kommer de förnyelsebara energialternativen fram.

EKB säger att alternativ A och B kännetecknas av en högre ambition att snabbare än alternativ C och D nå en långsiktigt hållbar försörjningstrygghet.

När det gäller kostnaderna för energiförsörjningen har EKB inte kunnat hävda att kärnkraftsvägen skulle vara billigare. Alla siffror om framtida energipris är naturligtvis ytterst osäkra. I Frankrike omprövar man just nu sitt kärnkraftsprogram, därför att ekonomin ifrågasätts.

Sverige har ovanligt goda förutsättningar för en energiförsörjning med

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

förnyelsebar energi. Vi har också betydligt mer energi i torv än i uran i landet. Miljöbegränsningarna måste respekteras, men de är lätthanterliga i jämförelse med kärnkraftens. EKB rekommenderar också för alla alternativ att de nya näringsgrenar som tar hand om torv, biomassa, vind osv. så fort som möjligt byggs upp. Här bör också öppnas lovande exportmarknader, där vi kan vara med och bygga upp en trygg, obunden energiförsörjning också i fattiga länder.

OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Att Västmanlands län är det mest industrialiserade i landet, att Västmanland är det län som under de senaste årtiondena kunnat erbjuda folk från andra delar av landet sysselsättning inom industrin, att Västmanland är det mest invandratäta länet i hela vårt land – ja, det är fakta som jag och mina partivänner från Västmanland flera gånger tidigare har framhållit i denna talarstol.

I dag är framtidsoptimismen lindrigt sagt i gungning. Naturligtvis har de internationella konjunkturerna för vår exportindustri haft sin del i att avsättningsmöjligheterna i andra länder minskat. Det ställer till många problem i företag och i olika branscher. Men jag vill tillägga att det inte bara är den bristande möjligheten att sälja till andra länder som är ett stort problem, utan såväl företagare som anställda i vårt län upplever att bristen på ett politiskt ansvar från regeringens sida också har stor skuld till den nuvarande situationen. Låt mig bara nämna energipolitiken och bristen på en framsynt näringspolitik.

Visst tycker vi att det är bra i vårt industrialiserade län att regeringen numera anammar och är beredd att fortsätta den arbetsmarknadspolitik som socialdemokratin initierade och byggde upp på 1960-talet. Den politiken orsakade visserligen ett starkt motstånd mot socialdemokratin, men den har numera blivit högsta visdom även i den borgerliga regeringen. Det är bra.

Men i dag, 1978, räcker det inte för ett lands regering att gå in och hjälpa när arbetslöshet hotar och när andra omständigheter går människorna emot eller när någonting har hänt. I dag måste folket ha rätt att begära av en politisk regering att den har en vilja, att den är beredd att ge sig i kast med och ta ställning till framtidsproblemen.

Låt mig med några exempel från Västmanland visa hur denna brist på offensiv politik från regeringens sida drabbar enskilda kommuner och företag. Fagersta AB har ekonomiska problem. Dess förslag för att komma ur krisen är att basera sin kolstålstillverkning på skrot i stället för på järnmalm. Det kan diskuteras hur framsynt detta är, men låt oss gå det förbi. I och med denna omläggning mister emellertid Fagersta AB intresset för sina gruvor i Riddarhyttan, där 120 man arbetar. Gruvan är den enda egentliga arbetsplatsen i denna ort med 500–600 invånare. Konsekvenserna för samhället och för de enskilda människorna behöver jag inte utveckla – de är alldeles för tydliga – men frågan är om det från samhällsekonomisk synpunkt sett är riktigt att gruvan vattenfylls därför att Fagersta AB inte längre behöver järnmalmen.

För några dagar sedan sades det vid Bergshanteringens Vänners sammanträde i Örebro att under en nära framtid hälften av gruvorna i Bergslagen kommer att försvinna. Människorna i Ridderhyttan frågar sig: Skall Ridderhyttan bli en av de gruvor som läggs ner? Skall företagsekonomiska överväganden få vara utslagsgivande för bedömningen av vilka gruvor som skall läggas ner? Det är sådana frågor som vi ställs inför från folket i Ridderhyttan. Vårt krav på regeringen är att den vid en förändring, som här kan bli en nödvändighet, också måste ta sitt politiska ansvar när den gör sin bedömning. Den får inte enbart låta de rent företagsekonomiska motiven vara avgörande, utan den måste här även låta de samhällsekonomiska aspekterna komma till uttryck.

För Fagersta bruk planeras ett nytt trådvalsverk till en kostnad av omkring 275 milj. kr. Om inte denna investering kommer till stånd kommer de redan beslutade personalindragningarna på 350 man i Fagersta att mångdubblas.

Man frågar sig vem som skall – eller kanske rättare sagt vem som kan – klara av att betala en investering som denna på 275 milj. kr. Naturligtvis kommer därvid den fond till specialstålindustrin som nu inrättas att ha sin betydelse, men jag inbillar mig ju inte att denna fond står enbart till Fagersta AB:s förfogande. Här krävs alltså flera finansieringsformer, om därmed också denna stora investering skall kunna klaras.

Genom att fonden kommer att administreras via Investeringsbanken kan man utgå från att Investeringsbanken även kommer att engageras eller bli tillfrågad om huruvida den är beredd att bli delfinansiär i detta projekt. Men varifrån skall Investeringsbanken få pengarna, när regeringen nu, för andra året i följd, har vägrat Investeringsbanken en ökad utlåningsmöjlighet på 4 000 milj. kr.? Min fråga till industriministern blir: När kommer industriministern att besluta om en påfyllnad av Investeringsbankens kassa för att därmed bidra till att avhjälpa det behov av investeringskapital som krävs inom Fagersta AB samt en rad andra företag i vårt land?

Hallstahammars bruk tillhör de små handelsstålverk som hamnade utanför propositionen om det statliga engagemanget i denna bransch. Människorna i Hallstahammar undrar om regeringen inte anser sig ha något ansvar för dem bara därför att de inte arbetar i något av de tre stora stålverken i vårt land. Propositionen ger enligt mitt bedömande en alltför kortfattad och ofullständig beskrivning av dessa små handelsstålverk. Det är alltså fullt berättigade farhågor som folket i Hallstahammar hyser när man ställer frågan: Skall de små stålverken säljas till förmån för de stora stålverken?

Jag anser att detta är frågor som borde intressera även regeringen, som inte borde ge bara de företag som redan nu är inne i detta samarbete möjligheter att leva vidare. Det är ju inte alltid de stora företagen som är de bästa; även många små företag har möjlighet att klara sig i framtiden. Till denna fråga ämnar vi återkomma på Västmanlandsbänken när propositionen så småningom skall diskuteras här i kammaren.

Mindre företag som är legotillverkare och underhållare åt stålindustrin i Norberg och Fagersta har nu också som en direkt följd av stålkrisen råkat i en svår ekonomisk kris. Här kommer förslag om försäljning av industrilokaler

till kommunerna in. Det är frågor som diskuteras mellan kommunalmän och företagare på dessa orter.

Många frågar sig naturligtvis: Är det en kommunal uppgift att kommunerna skall lösa in industrilokaler? Borde inte detta vara samhällets uppgift i stort, så att det inte på nära håll drabbar kommuninvånare?

Vad kan man svara människorna när de vill ha råd om det här? Man kan bara säga att det finns i dag ingen möjlighet för samhället att gå in på dessa områden. Det finns inget styrorgan. Det finns ingen som är beredd att ta detta politiska ansvar. Kvar står då kommunen som den enda för vilken denna möjlighet står till buds.

Sala International AB är ett tidigare Bolidenföretag som nu har hamnat i ett av de multinationella företagens händer. Man frågar sig varför! Har inte landet behov av gruvutrustning även i framtiden, även om det är stiltje på området? Borde det inte ligga i statsmakternas intresse att slå vakt om denna industrigren?

Svaren på dessa frågor uteblev vid den uppvaktning vi företog hos industriministern för ett halvår sedan. Till slut återstod frågan om man skulle lägga ner eller låta Allis-Chalmers köpa. Vi måste förstå löntagarrepresentanterna som till slut var tvungna, för sin egen och företagets existens, att förorda en försäljning till Allis-Chalmers. Men vad de upplever som besvärligast är den brist på intresse och framtidsvision som dessa människor hade hoppats möta vid kontakterna med regeringens representanter.

Asea-Atom är i dessa dagar ett icke okänt företag. Det skall försvinna enligt somliga i regeringen. Det beror på att centern fortfarande driver tanken och tron och försöker inbilla folket att vi kan vara utan kärnkraft. Beskedet om att företaget skall försvinna är naturligtvis ingenting som uppmuntrar vare sig tekniker eller övriga anställda inom denna industrigren. Det är snarare en dödsdom som regeringen offentligt förklarar i fråga om Asea-Atom.

Regeringen bortser helt från andra utvecklingsprojekt, kärnvärmeverk m. m., som ligger inom Asea-Atoms arbetsfält. Därför frågar man sig: Skall regeringen åter, när nu dessa nya typer av värmeverk kommer fram, visa sin teknikfientliga inställning mot företag och tekniker?

Herr talman! Listan över företag i Västmanland med sysselsättningsproblem skulle kunna göras mycket lång, men jag skall inte trötta kammarens ledamöter med det. Låt mig bara dra en slutsats av dessa exempel.

Den alternativa offensiva näringspolitik, som den socialdemokratiska riksdagsgruppen har motionerat om, skulle göra det möjligt för Investeringsbanken att utöka sin utlåningsmöjlighet med 4 miljarder, att få till stånd en strukturfond som skulle kunna ge nytt jobb åt de industrier som av en eller annan anledning måste försvinna, liksom att åstadkomma en utökad satsning på forskning, utveckling och prospektering av våra naturtillgångar. Det är förhoppningar som den västmanländska industrin med glädje skulle ha sett förverkligade. Jag hoppas därför att vi, när vi så småningom skall behandla de olika delförslagen i det socialdemokratiska näringspolitiska programmet, kommer ihåg att varje utebliven insats från regeringens sida til

syvende og sidst drabbar de anställda, sysselsättningen och våra möjligheter att arbeta i framtiden.

Låt mig till slut, herr talman, bara säga att en uppgift som jag anser att regering och riksdag måste ha är att gemensamt komma till rätta med den teknikfientliga inställning som frodas inte minst i den mindre nogräknade propagandan kring miljö och energi. Jag anser att det är ett allvarligt samhällsfenomen när seriösa forskare och tekniker upplever att tilltron till deras vetenskapliga resultat ifrågasätts, medan demagogiska profeters löst underbyggda tyckande är högsta visdom långt upp i regeringen.

Detta är viktigt inte minst i ett läge där svensk industri är helt beroende av en teknisk forskning och utveckling som på nytt kan återföra landet till den ledande position som vi på många områden tidigare innehaft men nu håller på att förlora. Då är det väsentligt att teknikerna och forskarna känner att de har samhällets stöd. Detta är någonting som är avgörande för allas våra möjligheter till en bättre framtid, till en bättre miljö och till en fortsatt välståndsutveckling.

TORE CLAESON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av vad Olle Göransson sade beträffande avvecklingen av kärnkraften och nedläggningen av reaktortillverkningsanläggningen vid Asea-Atom, vilket alla kunde uppfatta stod i motsättning till vad vpk har redovisat på den punkten.

Det är ju så att regeringen Fälldin fortsätter marschen in i kärnkraftssamhället. Det enda som centern tycks komma att avveckla är kampen mot kärnkraften.

Vänsterpartiet kommunisterna kräver stopp för utbyggnad av kärnkraften och ett omedelbart principbeslut om avveckling av de nuvarande reaktorerna. Detta står i motsättning till det som Olle Göransson nämnde. Visserligen kan inte reaktorerna avvecklas genast, i varje fall inte utan elransonering. Men för att en avveckling skall kunna påbörjas om några år krävs ett principbeslut redan 1978, och för att en kommande avveckling skall bli möjlig krävs en lång rad åtgärder, t. ex. planmässig utbyggnad av mottryckskraft, kommunala kraftvärmeverk, konkreta förberedelser för utbyggnad av elvärme.

Beslut måste också fattas om nedläggning av reaktortillverkningsanläggningen vid Asea-Atom – det har vi från vpk nämnt förut. Inget avvecklingsbeslut kan bli trovärdigt om regeringen fortsätter att satsa skattemedel i reaktorindustrin. Asea-Atoms resurser bör i stället tas i anspråk för alternativ produktion. Inget avvecklingsbeslut kan f. ö. heller bli trovärdigt om en svensk uppbyggnadsanläggning börjar byggas eller om klartecken ges för svensk uranbrytning och uranexport.

Vpk påvisar i sitt energipolitiska program, som jag förut här något berörde, hur man genom planmässig hushållning och medveten satsning på förnyelsebara energikällor kan minska oljeberoendet och avveckla kärnkraften. Programmet förutsätter tillkomsten av nya statliga industrier och skapar omfattande sysselsättning över hela landet. Det måste bli ett slut, menar vi, på borgarregeringens och socialdemokraternas förhållningspolitik när det

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

gäller avveckling av kärnkraften. Den beslutsångest som präglar de andra partiernas energipolitik leder inte till någon avveckling av kärnkraften.

OLLE GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Ibland skulle det vara skönt om man kunde vara lika oansvarig som Tore Claeson och bara av principiella och andra skäl säga nej till ett tryggande av energiförsörjningen i vårt land, bara radikalt slunga ut att visst kan Asea-Atom ägna sig åt alternativa energikällor. Vad för källor talar herr Claeson inte om. Men har man litet vetskap om hur hela vår industri är uppbyggd och hur specialiserad den är kanske man förstår litet bättre hur svårt det kan vara för ett företag att ena dagen syssla med kärnkraft och nästa dag kanske med energiskog – det är dock ett av de alternativ vi står inför.

Jag anser att Asea-Atom är en industri som vi behöver inte bara i Sverige utan som vi har all anledning att fortsätta stödja från riksdag och regering på det internationella planet från säkerhetssynpunkt, tillförlitlighetssynpunkt osv. Jag tror nämligen att de krav vi ställer i Sverige på kärnkraftverk från säkerhetssynpunkt ligger så väl framme att de borde kunna vara ett föredöme också för andra länder. Men trots att inte varje liten detalj har funnit sitt slutliga svar är jag fortfarande en av dem som tror på att vi har kärnkraften inte bara för att det är en bra energikälla utan även för att vi behöver den under överskådlig tid. Därför är det, menar jag, bättre att vi satsar på de företag som vi har inom landet – och därmed internationellt kan gå före andra – än att vi under många år framöver helt skall vara beroende av det utlandet har att sälja till oss.

TORE CLAESON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Olle Göransson frågar vad slags produktion man kan tänka sig i Asea-Atom i stället för reaktortillverkningen om den läggs ned – vilket vi anser bör ske. Det finns en rad olika produkter just med anknytning till energisektorn som man mycket väl kan framställa, exempelvis vad jag förut varit inne på inom kraftvärmesektorn, industrins tillvaratagande av spillvärme, komponenter för vindkraft, olika materiel för en utbyggnad när det gäller tillvaratagandet av solvärme osv.

Det finns alltså ingen brist på alternativ produktion, som man kan tänka sig i detta sammanhang, och det finns ingen brist på sådan alternativ produktion som direkt eller indirekt kan anknyta till den produktion som Asea-Atom nu har.

Ett stopp för kärnkraftsutbyggnaden kan givetvis medföra vissa problem för sysselsättningen i de berörda tillverknings- och byggnadsföretagen. Men om man gör en motsvarande satsning på förnyelsebara energikällor ger det faktiskt arbete åt fler människor för varje satsad miljon än kärnkraftsutbyggnaden gör. En satsning på isolering, vindkraft, solvärme och nya bränslen ger dessutom, som jag förut har sagt, sysselsättning för hela landet. En sådan satsning har alltså en rad uppenbara fördelar och det är, jag vill sluta med att understryka det, en realistisk lösning och realistiska alternativ – om man

verkligen på kort och lång sikt vill avveckla kärnkraften, och det vill vi kommunister göra.

OLLE GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Claeson räknade upp en rad alternativ såsom tillverkning inom kraftvärmesektorn, tillverkning för tillvaratagande av spillvärme, tillverkning av komponenter till vindkraft, osv. Det låter ju väldigt bra. Låt mig bara konstatera att det i så fall inte är någon tillverkning som Asea-Atom skulle vara ensam om. På dessa olika områden pågår redan produktutveckling inom andra företag.

Om de produkter som herr Claeson nu med sådan lätthet räknade upp inte tidigare hade funnits, frågar man sig varför vi från samhällets sida inte skulle ha satt i gång projektering, utveckling och tillverkning på dessa områden, när vi har en rad orter i hela vårt land utanför Västerås som har behov av sysselsättning.

Herr Claeson pekar alltså på produkter som redan finns och som det säkert finns andra tillverkare av som är bättre skickade att producera än vad Asea-Atom är.

Förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättning kl. 19.30.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Detta är enligt rubriken en allmänpolitisk debatt, och det är det enda tillfället under terminen som riksdagen kan diskutera samhällsproblemen i större sammanhang och inte bara i form av sektoriserade detaljfrågor.

Huvudparten av gårdagens debatt behandlade såvitt jag kunde förstå den svenska sjukan, eller den sjuka moder Svea, om man så vill. Det tycks vara en sjukdom som har en internationell spridning men som nu och sedan något år tillbaka har drabbat moder Svea tämligen akut och överraskande för de flesta, om än inte för alla.

Vi hörde i går representanter för två medicinska skolor diskutera denna sjukas diagnos och behandling, och som intresserad elev i denna livets högskola försökte jag anteckna de olika argumenten och analysera vari uppfattningarna skilde sig, och varför.

Det antyddes i går att det inte var passande för statsråd att göra "privata" yttranden, men den som inte besväras av maktens bördor kan kanske få lov att tänka högt utan att det behöver leda till några förvecklingar.

När det gäller sjukdom och sjuklingar brukar man ju först försöka få ett grepp om symptombilden. Såvitt jag kunde förstå förelåg en relativt stor enighet om denna.

De symptom som iakttagits var bl. a.: för högt kostnadsläge, otillräcklig export, för dålig lönsamhet, för låga industriella investeringar, för hög inflation, för låg inhemsk efterfrågan, väldigt ras i finansiellt sparande, för låg sysselsättning, brist på framtidstro, för stort budgetunderskott och för hög

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

utlandsupplåning. Av dessa symptom angav doktor Palme att den för låga inhemska efterfrågan måhända vore det allvarligaste problemet, medan doktor Sträng – som ju är en riktig hedersdoktor – menade att de minskade industriinvesteringarna vore det mest beklagliga.

Som alltid när det gäller oväntade insjuknanden försöker man ju gå tillbaka och utröna, när och hur de första symptomen kunde iakttas. Här om föreföll meningarna delade. Doktor Fälldin menade att uppbromsningen av investeringarna redan påbörjats 1975 och 1976, när doktorerna Palme och Sträng hade ansvaret för patientens hälsotillstånd, och doktor Bohman påpekade att han hade iakttagit oroande symptom redan tidigare, men då hade ingen velat lyssna på honom. Doktor Åsling antydde försynt att om inte doktor Sträng hade låtit patienten dra på sig så stora lager under tidigare år, så skulle ämnesomsättningen nu varit i ett betydligt bättre skick och många kroppsdelar kanske kunnat fungera utan stöd, vilket nu hade visat sig nödvändigt, annat att förtiga.

Min uppfattning – för vad den nu är värd – är nog att man alltför länge förlitat sig på den regelbundna böljegång som kännetecknar det kvinnliga skötet; måhända är det så att moder Svea nu har råkat in i klimakteriet och de vanliga tecknen därigenom slår fel. Balansen mellan de olika organsystemen ser ut att ha gått förlorad, och bristsymptom yttrar sig på flera olika områden samtidigt.

Under sådana förhållanden måste man naturligtvis försöka analysera de inbördes sambanden mellan de olika sjukdomsyfttringarna, det som vi brukar kalla för patofysiologi eller läran om sjukdomars mekanismer. Sådana har ju ofta formen av en ond cirkel, och det gäller att finna en eller annan punkt, där man kan bryta denna cirkel.

Efter vad jag tyckte mig förstå är ett av de allvarligaste problemen att vi inte längre kan förmå utlåningar att köpa våra produkter till priser som överstiger våra egna kostnader för framställningen av dem. Därigenom blir vi stående med osäljbara varor, företagen får inga vinster, och det lönar sig inte att producera mera; härigenom blir folk arbetslösa och fabriksidkarna beställer inga nya maskiner; människor blir försiktigare och köper mindre, men ändå mera än vad de egentligen skulle ha råd med, särskilt som priserna stiger, och detta – tillsammans med doktorerna Ahlmarks och Åslings behjärtade receptskrivning på kostnadsfria läkemedel åt de mest akuta fallen – leder till budgetunderskott, som måste täckas genom en stor utlandsupplåning. Doktor Sträng menade att patienten dessutom nu hade förlorat sin framtids-tro; annat var det på hans tid, men doktor Fälldin menade att livskvaliteten i alla fall hade ökats genom hans ingripande enligt principen safety first, "säkerheten främst".

I diskussionen nämnde också doktor Sträng, understödd av doktor Carlsson, att patienten drabbats av blockering, dock inte hos moder Svea själv utan hos de doktorer som nu missköter henne. Nu har vi ju nu för tiden effektiva behandlingsmetoder mot blockering, nämligen pacemakers, och doktor Palme var nog inne på den tanken när han utropade: Sätt fart på Sverige! Om det är på den punkten i den onda cirkeln som vi skall hugga av

den "gordonska" knuten, så kan jag hänvisa till de resurser i branschen, som mina kamrater på Serafimerlasarettet har att erbjuda, dygnet runt.

Om det i alla fall förelåg en viss samstämmighet om sjukdomsbilden, så var meningarna så mycket mer delade om behandlingen. Ett gammalt talesätt inom medicinen är att man kan "stundom bota, ofta lindra, alltid trösta". Frågan är hur höga målsättningar vi kan våga ha i det här fallet. Som så ofta måste man samtidigt ha en strategi på lång sikt och en taktik på den kortare sikten.

Doktor Palme, som ju hör till de beridna doktorerna, ville genast gå till offensiv. Han menade att moder Svea skulle *arbeta* sig ur krisen, inte *svälta* sig ur den, som han beskyllde doktor Bohman för att rekommendera. Dessutom skulle forskarna nu få mera pengar så att det kunde bli fler bra maskiner, som kunde sätta fart på gamla Svea, och flera kärnkrafter för att driva maskinerna med. Det höll doktor Sträng med om: fick man tillräckligt mycket energi kunde vi slippa den dyra oljan, som är ansvarig för hela vår utlandsupplåning. Men doktor Fälldin ville inte höra på det örat, och doktor Åsling hänvisade till doktor Johansson, och vad han tycker har vi ju just fått höra för en stund sedan.

Det tillkommer självfallet inte mig att ge till känna någon uppfattning om den långsiktiga strategin. Men när det gäller det korta perspektivet har jag inte kunnat undertrycka några reflexioner. Doktor Carlsson, som ju hör till den yngre generationen, är otålig, mycket otålig och har svårt att förlika sig med att i Becketts anda vänta på Godot. Ideligen frågar han när kärnkraften kommer. Men vi måste ju alla vänta på Godot. Någon gång kommer han, kanske. Kanske redan i mars? Men till dess kan vi väl ändå försöka göra någonting meningsfullt, i det korta perspektivet.

Jag kunde inte låta bli att tycka om doktor Mundebo, som så småningom blandade sig i samtalet. Han trodde inte så mycket på doktor Carlssons och doktors Strängs förslag, därför att de inte hade tänkt så noga på hur företagarna skulle reagera på ytterligare kostnadsökningar, så knepigt som de har det i alla fall. Men han ville gärna medge att de kunde ha en del goda uppslag och han tyckte att man skulle försöka samsas och inte beskylla varandra för ansvarslöshet. Och det glädde mig att höra doktor Thage Peterson, som på kvällen blandade sig i samtalet och också talade om "gemensamma ansträngningar, från de anställda, från företagen, från samhället".

Om man lägger ihop ett och annat så skulle det väl kanske gå att komma litet närmare varandra. För när doktor Mundebo förklarade att man måste öka gamla Sveas konkurrenskraft och att vägen dit visserligen gick över *investeringar*, men att dessa inte kunde bli av utan en rimlig förhoppning om framtida lönsamhet, så rimmar det inte så illa med vad doktor Palme sade i sitt första anförande, nämligen att en ökning av industrins konkurrenskraft kräver kapital och för att det skall lyckas fordras en ökning av vinstnivån i företagen. Och får man bara det, så skulle säkert doktor Nilsson, som gjorde ett av sina alltför sällsynta besök vid sjuklägret, bli mera lättsam i umgänget med polarna på Blasieholmen.

Detta tycker jag visar att båda dessa doktorer har känsla för de psykosomatiska mekanismerna i samhället. Doktor Mundebo är ju typen för en riktig allmänläkare, som säkert har god hand med både unga och gamla, och doktor Palme talade den här gången också mycket vackert om de mänskliga kvaliteterna i samhället. Han var klart *för* dessa. Och om man bara är beredd att lyssna inte bara *på* utan också *till* patienten, så kanske man kan komma en bit på väg. För det räcker ju inte med att säga att det och det *måste göras*, utan man måste också tänka på vem det är som skall göra det.

Och om det nu gäller att sätta fart på Sverige, så kan det nog inte göras i Gamla Stan eller vid Tegelbacken eller ens vid Norra Bantorget, utan det måste göras runt om ute i landet, varhelst det finns några kluriga personer, och sådana finns det fortfarande, fast de kanske är svåra att få korn på. Man måste fråga dessa hur det kommer sig att de gör det de gör, men också varför en del har lagt av att göra vad de brukade göra, och vad de skulle kunna tänka sig att "samhället" – dvs. vi som sitter här och hoppas att andra skall göra något – kunde göra för att hjälpa dem att hjälpa till att få fart på Sverige. För det är kanske på det viset, att de stora företagen är de som rationaliserar bort folk, och de små företagen är sådana som skulle kunna anställa folk. Jag tycker man skall fråga dem, och om de säger saker som inte passar så bra i den ena eller andra ideologin, så kan man väl i det korta perspektivet släppa litet på ideologierna och se till det praktiska.

Och då kommer jag kanske till slut till något som kan brygga över till vad herr utbildningsministern alldeles strax kommer att tala om, fastän jag inte vet vad det är.

Så länge vi har kunnat rida på det försprång som neutraliteten under andra världskriget gav oss i förhållande till andra folk, har vi med jämnmod kunnat tolerera en utveckling här i landet som hämtat näring ur den kungliga svenska avundsjukan och gjort själva dugligheten misstänkt, begåvningen till ett handikapp och framgången till en orättvisa – på nästan alla andra områden än sportens. Denna filosofi, om man får använda det uttrycket, är nog nu litet förlegad, om vi skall kunna återställa moder Sveas hälsa. Sverige i dag är framför allt i behov av *duktiga* människor, på alla områden och alla nivåer, som arbetar hårt, både på arbetstid och på övertid, och som tar initiativ och ansvar och *urrättar* saker och ting och inte bara sitter i sammanträden. Duktiga människor tröttnar emellertid de också, om de inte får andra bevis på uppskattning än dem taxeringsmyndigheterna tillhandahåller.

På en punkt har socialdemokratin *nu* visat sig villig till omprövning och det är när det gäller den naturvetenskapliga och tekniska utbildningen och forskningen. Under gamla doktor Erlanders tid hade naturvetenskapen det ganska bra här i landet, men på senare år har vi i stället blivit översvämmade med samhällsvetare och beteendevetenskapare, som nog inte lämnar så stora bidrag till bruttonationalprodukten. Det är på tiden att vi får fram folk som vet och kan, inte bara tycker och tror. Det är viktigt att det som är svårt och kräver möda får ett högre erkännande än det som är lätt och inte fordrar så mycket. Nog behövs här en omvärdering av åtskilliga värden. Och det är inte bara i

politiken som det, trots allt, är skönare lyss till en sträng som brast än att aldrig spänna en båge.

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! I det nordiska samarbetet har under det senaste året frågan om överföring mellan länderna av radio- och TV-program per satellit kommit att spela en allt större roll. Frågan är i och för sig lika gammal som etermedierna själva – det innebär att den i varje fall vad radion anbelangar diskuterats ända sedan 1920-talet. Men först nu när tekniken kommit därhän att den tillåter ett totalt programutbyte har den lett till en genomgripande debatt som framför allt engagerat kulturarbetarna i de olika länderna.

Jag skall inte trötta med att räkna upp alla de arbetsgrupper, som sysslat med frågan under de senaste decennierna, eller alla de resolutioner som antagits i olika nordiska samarbetsorgan. Det räcker kanske med att konstatera att den aktuella debatten leder sitt ursprung till rekommendationer av Nordiska rådet 1972 och 1973. Rådet uppmanade regeringarna att verka för en utbyggnad av TV- och radiosamarbetet i Norden, som bl. a. borde innefatta samnordisk produktion och distribution av program samt möjligheter att direkt ta in TV- och radioprogram från de övriga nordiska länderna. Nordiska ministerrådet tillsatte en kommitté som tog itu med frågorna, och den avgav sitt slutbetänkande – TV över gränserna – 1974.

Förslagen syftade till ett intensifierat samarbete mellan radioföretagen, utbyte av program genom legalisering av det s. k. gränstittandet, lokal kabeldistribution av nordiska program samt viss utbyggnad av länksystemet. Möjligheten av programdistribution per satellit berördes men ansågs bli aktuell först mot slutet av 1980-talet. Vid remissbehandlingen av betänkandet framhöll bl. a. statens delegation för rymdverksamhet här i Sverige att prognosen vad gäller satellittekniken borde revideras; direktsändande TV-satelliter skulle av allt att döma bli aktuella redan under första hälften av 1980-talet.

Uttalandet ledde till att ministerrådet tillsatte en arbetsgrupp på statssekreterarnivå med uppgift att komplettera beslutsunderlaget med en studie av satellitteknikens möjligheter. Arbetsgruppen leddes av den dåvarande statssekreteraren i utbildningsdepartementet, Leif Andersson. Enligt direktiven skulle man i första hand studera realismen i satellittekniken samt därvid utgå från de tre kriterier som fastlagts i "TV över gränserna" och som livligt tillstyrkts vid remissbehandlingen, nämligen att samarbetet borde syfta till att

stärka den nordiska kulturgemenskapen,

öka individens valfrihet genom tillgång till grannlandsprogrammen samt

ge de nordiska invandrarna en möjlighet att se hemlandsprogrammen.

I januari 1977 släppte gruppen ut en lägesrapport för att stimulera debatten så tidigt som möjligt.

Statssekreterarnas rapport blev färdig i somras. Satellittekniken bedömdes från kulturpolitiska, juridiska och tekniska utgångspunkter som möjlig redan

*Allmänpolitisk
debatt*

under första hälften av 1980-talet. Två alternativ till programutbyte redovisades, nämligen en redigerad nordisk kanal med tidsförskjutning, dvs. att programmen sänds först några dagar efter det att de producerats och bara i en kanal, samt totalutbyte genom direktsändning, dvs. att de nordiska TV-tittarna i princip har omedelbar tillgång till samtliga grannlandsprogram. Av naturliga skäl har intresset och debatten koncentrerats till det senare alternativet.

Remissbehandlingen av betänkandet har just avslutats, och nu förestår närmast en debatt i Nordiska rådet vid dess session i februari. Därefter har ministerrådet att på det underlag som föreligger ta ställning till om man skall gå vidare med fortsatta utredningar, som syftar till att få fram ett fullständigt kulturpolitiskt, ekonomiskt, tekniskt och juridiskt beslutsunderlag. Remissinstanserna ger därvid god vägledning. Samtidigt som det finns delade meningar om de kultur- och mediapolitiska konsekvenserna av ett totalt programutbyte, råder det i stort sett enighet om att satellitalternativet är värt att studeras mer ingående.

Vid ett möte för några veckor sedan i Nordiska ministerrådet – som därvid bestod av såväl kultur- och undervisningsministrar som kommunikationsministrar – studerades remissmaterialet. Man enades preliminärt om att det finns många skäl för att gå vidare med fortsatta utredningar. Innan man tar slutlig ställning till frågan, bör man dock avvakta den debatt som kommer att äga rum vid Nordiska rådets kommande session. Om en fortsatt utredning kommer till stånd, bör den ske med hänsynstagande till de synpunkter som kommit fram vid remissbehandlingen och under debatten i övrigt.

Vid ministerrådets diskussion framhölls även att finberäkningarna av kostnaderna för satellitalternativet bör kompletteras med en kostnadsmässig uppdatering av de förslag som på sin tid redovisades i "TV över gränserna" och som vid ett slutligt ställningstagande om några år till frågan om nordisk radio- och TV-samverkan bör aktualiseras som alternativ till programutbyte via satellit. Vidare framhölls det att man borde se till att det nuvarande samarbetet mellan radioföretagen inte stannar av i avvaktan på utredningsresultaten utan tvärtom stimuleras och vidareutvecklas.

Mot bakgrunden av den offentliga debatt som förts och förs om den nordiska TV-satelliten och inför Nordiska rådets behandling av frågan har jag velat inför riksdagen redovisa hur frågan om det nordiska radio- och TV-samarbetet hittills handlagts. Jag vill emellertid också framhålla följande:

Direktsändning av TV-program via satellit har visserligen ännu inte prövats annat än i testsammanhang. Men även om satellittekniken är en ung teknik är den inte någon ny eller oprövad teknik. I flera europeiska länder finns det framskridna planer på egna nationella satelliter. Därtill kommer att om Nordsatprojektet, som det kallas, inte blir av, det inte förefaller osannolikt att Norge realiserar sitt TV2-program genom satellitdistribution. Vi vet att s. k. spill över inte går att till alla delar undvika. Mycket pekar alltså på att vi inom en tioårsperiod i stora delar av vårt land kommer att kunna ta in satellitdistribuerade TV-program från omvärlden vare sig vi vill det eller inte. Det är bl. a. mot bakgrund av denna realitet som frågan om nordisk radio- och

TV-samverkan via satellit bör diskuteras.

I diskussionen om en TV-satellit har riskerna med satelliten betonats mycket starkt. Man har talat om kulturell utarmning, ökad konsumtion av massproducerade internationella serierprogram m. m. Jag tycker att det är synd att de positiva möjligheter som satellittekniken rymmer inte fått större utrymme. Här står dock stora kulturpolitiska vinster att hämta liksom en större mångfald i samhällsbevakningen. Med det ökade programutbudet följer också större möjligheter att tillgodose "smala" specialintressen. Och – framför allt – de språkliga minoriteterna i t. ex. Finland och Sverige skulle kunna få tillgång till ett programutbud av en helt annan omfattning än i dag.

Det finns alltså i mitt tycke flera goda skäl för Sverige att konstruktivt medverka i ett fortsatt nordiskt meningsutbyte om TV-samarbete via satellit, och jag hoppas att man i den fortsatta diskussionen vill ge en allsidig belysning åt följderna av ett nordiskt TV-samarbete. Om – vilket jag förmodar och hoppas – utredningsarbetet fortsätter, vill vi på svenskt håll ge det en bred förankring. Jag tänker inbjuda representanter för oppositionen, arbetsmarknadens parter och andra berörda som kulturarbetarna och journalisterna att ingå i en nationell referensgrupp i frågan. Den skall följa det nordiska utredningsarbetet, ta del av utredningsmaterialet och ge synpunkter för det svenska ställningstagandet. Vår förhoppning är att på detta sätt medverka till att frågan om en nordisk TV-satellit kan få en allsidig bedömning.

Herr talman! Oppositionsledaren Olof Palme har vid en rad tillfällen påstått att regeringen skulle skära ner anslagen till forskning. Detta är ett obegripligt påstående. Trots ett kärvt ekonomiskt läge föreslås i årets budgetproposition väsentliga påslag inom forskningsområdet. Nio nya professorer inrättas. En förstärkning av forskningens basresurser sker. Ytterligare medel föreslås för forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning. En försöksverksamhet med anknytning till näringslivet införs.

Jämförelser med vad den socialdemokratiska regeringen satsade på forskning är svåra att göra, men det står helt klart att den nya regeringens satsning på forskning innebär betydande förstärkningar. En helt annan sak är att det hade varit önskvärt att kunna anvisa ännu större resurser till forskning, men det har budgetläget inte tillåtit.

I fjol satsade regeringen kraftigt på forskningsråden. I år är det framför allt universiteten och deras basresurser och en fortsatt upprustning av forskningsrådets verksamhet som har stått i centrum.

I debatten fann Georg Andersson det förvånande att jag inte tänkt på Skellefteå när jag föreslog att 500 000 kr. skulle anvisas till insatser på träforskningens område. Jag vill gärna säga med anledning av det att för mig har det väsentliga varit att kunna få fram medel till träforskning. Det var därvid naturligt att föreslå att tekniska högskolan i Stockholm får planera för denna forskning, som jag hoppas skall kunna byggas ut under kommande år. Den lokaliseringsfråga som Georg Andersson berörde får nu riksdagens utbildningsutskott ta ställning till.

GEORG ANDERSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill tacka Jan-Erik Wikström för att han berörde frågan om träforskningen. Jag hoppas att hans kommentarer här var något av en öppning när det gäller fördelning av dessa medel, så att även Luleå högskola kan komma med, och att detta kan beaktas i skrivningarna i utbildningsutskottet.

Får jag också uttrycka min tillfredsställelse över att Jan-Erik Wikström här redovisat sin syn på den fortsatta behandlingen av frågan om en nordisk TV-satellit. Jag vill i anledning av den redovisningen göra några korta kommentarer.

Först vill jag påpeka att Leif Andersson endast i början av arbetet ledde den arbetsgrupp som utredde frågan. Han byttes naturligen ut när den borgerliga regeringen tillträdde. I hans ställe ingick den nye statssekreteraren Bert Levin som framträdde som en livlig förespråkare för projektet, och det är Levin som undertecknat slutrapporten.

Jan-Erik Wikströms anförande präglades av en positiv syn på frågan om nordisk TV-satellit, men jag tycker det är påtagligt att hans entusiasm dämpats under det senaste halvåret, och jag noterar det med tillfredsställelse. Han har uppenbarligen tagit intryck av den kraftigt negativa remissopinionen.

Det är nu enligt min uppfattning angeläget att det fortsatta utredningsarbete som uppenbarligen kommer till stånd sker förutsättningslöst. Det får inte bli så att det tekniska förberedelsarbetet drivs vidare så att projektet i slutomgången förvandlas till en industripolitisk fråga.

I det fortsatta utredningsarbetet måste frågor om programpolitik, kulturpolitik, programkoordinering, inköpspolitik och upphovsrätt behandlas. Projektet måste ses i relation till behov av andra åtgärder på massmediaområdet. Även alternativa åtgärder för att stärka det nordiska samarbetet på kulturområdet bör enligt min mening belysas.

Jag vill slutligen med tillfredsställelse också notera att oppositionen i riksdagen, arbetsmarknadens parter, kulturarbetarna och representanter för pressen bereds möjlighet att delta i det fortsatta utredningsarbetet.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Georg Andersson hävdade att min entusiasm skulle ha svalnat. Jag har väl sett min uppgift i dag närmast att ge en redogörelse för det faktaunderlag beträffande TV-satelliten som Nordiska rådet skall diskutera om ungefär en månad. I Sverige har ju motståndet mot TV-satelliten fått stor uppmärksamhet. Massmedias behandling av frågan om nordisk TV-satellit har gett intrycket att motståndet är kompakt och att det enbart är en envis utbildningsminister som av en nyck vill driva igenom satelliten. Jag hoppas att min genomgång av hur frågan om en nordisk TV-satellit hittills behandlats tydligt har visat att detta inte är något löst påfund från min sida. De nordiska parlamentarikerna i Nordiska rådet har länge och konsekvent drivit på det nordiska kulturella samarbetet. TV-satelliten skall ses i detta sammanhang. Det var alltså Nordiska rådet som tog initiativet och 1972

uppmnade de nordiska regeringarna att verka för en utbyggnad av radio och TV-samarbetet i Norden.

I Sverige har många kanske fått intrycket att alla är emot en satellit. Men så är det inte. Kulturarbetarna och Sveriges Radio är negativa – det är riktigt – men de är en minoritet. Det övervägande flertalet remissyttranden har varit positiva till en fortsatt utredning. I de andra nordiska länderna är man också mer positiv; det gäller Danmark och framför allt Norge.

De vinster som står att hämta ligger både i en starkare nordisk gemenskap och i ett ökat utbud av program med större mångfald och variation.

Tittarna får möjlighet att se program gjorda av fler bolag. De kan få samma ämnesområden speglade från flera håll. Detta gäller t. ex. utrikespolitiken. Det är dyrt att sända egna reportageteam till andra länder. Ett programföretag kan därför oftast inte förmedla mer än *en* bild. Den nordiska TV-satelliten skulle ge tittarna tillgång till program från flera bolag, och de skulle därmed kunna få en mer mångfasetterad bild.

Andra stora satsningar skulle kunna vara teater- och operaföreställningar. Och ett av de största värdena med en satellit är naturligtvis att de språkliga minoriteterna i de nordiska länderna får möjlighet att ta del av ett fullständigt programutbud på sitt eget språk.

Detta löser dock inte hela frågan om minoriteternas behov av program på det egna språket. En nordisk satellit befriar inte Sveriges Radio från skyldigheten att presentera program om svenska förhållanden för t. ex. den finsktalande publiken i Sverige.

En TV-satellit för naturligtvis inte automatiskt allt detta goda med sig. För att nå fördelarna med en satellit krävs samarbete och samplanering från radio- och TV-företagen i de nordiska länderna. Men jag är övertygad om att det går att få till stånd ett sådant samarbete utan att därför inkräkta på bolagens självständighet och egna linjer.

Till sist vill jag säga att det naturligtvis finns andra vägar att nå önskvärda kulturpolitiska effekter. Ingen har heller sagt att man skulle lägga andra projekt i malpåse för att förverkliga tanken på en nordisk TV-satellit. Men det motiverar å andra sidan verkligen inte att man avstår från att lyfta fram de speciella möjligheter som en nordisk TV-satellit enligt min mening skulle erbjuda.

GEORG ANDERSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar om jag provocerade Jan-Erik Wikström till att ånyo öka sin entusiasm för detta projekt. Men nu noterar jag ändå att utbildningsministern i slutmeningarna sade att man också på andra vägar kan nå ett kulturellt samarbete inom Norden och att det är viktigt att man prövar också de vägarna och inte låser sig vid satellittanken.

Får jag sedan till denna korta diskussion bara göra det tillägget, att när Jan-Erik Wikström beskrev remissopinionen tyckte jag inte att han gjorde det riktigt rättvisande. Han talade om att det är kulturarbetarna och Sveriges Radio som är negativa. Men även kulturrådet var klart negativt och avstyrkte fortsatt utredningsarbete. LO och TCO har också uttalat sig mycket negativt

till detta projekt. Detta bör sägas för att bättre återge den klart negativa remissopinionen i Sverige.

Men detta är ju ett nordiskt projekt, och självfallet skall vi så långt möjligt delta i en fortsatt diskussion om denna satellit. Låt oss då göra det förutsättningslöst. Låt oss pröva alla dessa alternativa vägar och även möjligheten av en programkoordinering. Där har radioföretagen anmält utomordentligt stora svårigheter, och den saken måste belysas ordentligt, så att man får svar på frågan. Jag menar att det är en av nyckelfrågorna för om man i fortsättningen skall kunna se något positivt i denna verksamhet.

Slutligen vill jag också säga att invandrargrupperna här har förts fram som ett argument. Man bör notera att representanter för de finska invandrarna i Sverige har sagt att man inte prioriterar satellitfrågan, utan man prioriterar i stället program på finska producerade av svensk TV.

Utbildningsministern JAN-ERIK WIKSTRÖM:

Herr talman! Mitt inlägg präglades naturligtvis i första hand och som alltid av saklighet inför den materia som det här gäller. Men jag vill gärna också säga att när det gäller det nordiska samarbetet finns det väldigt mycket likgiltighet och tröghet, och det kanske inte skadar att det också på den sektorn finns med en gnutta entusiasm.

ÅKE GILLSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har under tiden efter valet märkt hur utbildningsfrågorna fått ett allt snävare utrymme i vår budget. Kritik riktas också mot de borgerliga partiernas ljumma inställning till forskning och utveckling. När vi från socialdemokratiskt håll tar upp denna viktiga del, så gör vi det ofta utifrån synpunkter på teknisk forskning för att för framtiden säkra sysselsättningen. Men med den senaste budgetpropositionen i färskt minne finns det också anledning att kritisera den borgerliga regeringens negativa inställning till det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet, som inte alls fått det påslag som statsrådet Wikström just gjort gällande. På detta område har regeringens högerinriktning åter visat sig.

Man frågar sig hur det skall bli möjligt att infria regeringsdeklarationen med denna inställning. I denna står följande:

”Reformpolitiken på skolans område förs vidare. Den skall syfta till en god utbildning anpassad till elevernas skiftande anlag och intressen. Små skolenheter och mindre klasser eftersträvas.”

Denna passus om mindre klasser tillkom naturligtvis för att locka lärare att tro att en borgerlig regering är något att ”hålla i handen”. Hela lärarkåren känner sig nu mer eller mindre lurad. Det kan man bl. a. läsa i Lärartidningen, nr 3 för i år, där ledarrubriken apropå budgetpropositionen är: ”Dagtingande med regeringsdeklarationen.”

Ledarskribenten konstaterar att i den första borgerliga budgeten blev det ”bara en deklaration där statsrådet Mogård deklarerade att hon räknade med en konsekvent strävan mot mindre skolenheter och mindre undervisningsgrupper”. Några resurser att genomföra detta fanns dock inte.

”I regeringens andra budget”, skriver tidningen vidare, ”har man fjärrat sig ytterligare från regeringsdeklarationens innehåll vad gäller mindre elevgrupper eller klasser.

– De starka önskemålen om mindre klasser kommer sålunda inte att kunna mötas med generella åtgärder av typ sänkta delningstal, deklarerar nu statsrådet Mogård.”

För att vara rättvis så delar jag statsrådets uppfattning när det gäller generella åtgärder av typ sänkta delningstal. Man når förmodligen bättre resultat med varierande gruppstorlekar enligt SIA-modellen – och till lägre kostnader. Men då begriper jag inte varför regeringsdeklarationen har fått sin passus om ”mindre klasser”, annat än för att lura ett antal människor i skolans tjänst.

Några resurser för att uppfylla löften på det här området ställs inte till förfogande. Det kan möjligen försvaras med hänsyn till det ekonomiska läget. Som jag fortsättningsvis skall belysa är det åter de svaga grupperna som får sitta emellan: de lågutbildade och handikappade kommer i vanlig ordning i kläm.

SIA-skolan startar i höst, och den väntar sig många mycket av. Men inte tycks regeringen vara särskilt angelägen att ge den en god start: ännu har man t. ex. inte lyckats pressa fram ett godtagbart arbetstidsavtal. Men det kanske är för mycket begärt, om man betänker att samma regering på tre månader inte lyckats utnämna en chef för det verk som skall leda genomförandet av SIA-skolan. Planeringsarbetet får ske utan ordinarie generaldirektör och med den ordinarie överdirektören tjänstledig för andra uppgifter. Samtidigt pågår en organisationsöversyn av verket i den s. k. SSK-utredningen. Nog behöver SÖ en fast ledning med det snaraste.

Över huvud taget finns det anledning till markant skärpning i utbildningsdepartementet. Det behövs massor av arbete för att vrida utbildningen dit man ursprungligen tänkt sig och som partierna med undantag av moderaterna varit ganska överens om. Men när man studerar litet av den nya forskning och statistik som finns att tillgå, så förstår man att vi fortfarande inte når de människor som vi vill nå för utbildning. Det ligger ju nära till hands att tro att statsrådet Mogårds negativa inställning till forskning också yttrar sig i att hon ogärna tar del av de intressanta resultat som bjuds. Utbudet når tydligen redan i tillräcklig grad de högutbildade. Har man den uppfattningen behövs ingen skärpning i departementet. Då vidmakthåller slentrianen utbildningsrättvisorna. Men hävdar man utjämningens krav till förmån för de kortutbildade, de resurssvaga, då finns anledning till själv-rannsakan och nya grepp.

Låt mig, herr talman, bara dokumentera detta med två av alla de undersökningar som pedagogisk forskning och statistik berikat oss med under senare tid. Den första har gjorts av statistiska centralbyrån på uppdrag av riksdagen och ingår i de levnadsnivåundersökningar som beställdes när låginkomstutredningen lades ned. 5 000 personer har intervjuats om utbildning och studiedeltagande. I korthet har denna stora undersökning kommit fram till

att i åldrarna 65–74 år har endast 6 % någon eftergymnasial utbildning mot 20 % i åldrarna 25–34 år,

att kvinnorna har något lägre utbildning än männen,
att ökande utbildningsmöjligheter i större utsträckning nyttjats av personer med högutbildade föräldrar,

att vuxenutbildningen främst når de redan högutbildade,
att sambandet mellan utbildningsnivå och yrkets kvalifikationsgrad samt inkomst är mycket påtagligt,

att andelen arbetslösa är lägre bland dem med eftergymnasial utbildning än i övriga utbildningsgrupper, samt

att bostadsortens storlek och geografiska läge starkt påverkar möjligheterna till utbildning – landsbygdspersoner har lägre utbildning än personer i städer även i åldrarna 16–24 år.

Vad drar den borgerliga regeringen för slutsatser av detta? Den här undersökningen publicerades 1976 och borde ha givit utslag i regeringsdeklarationen. Men inte ett ord om vuxenutbildningens villkor kan man finna. Och det är kanske tur, för då slipper regeringen bryta löften på detta område. Man fann tydligen att man inte behövde göra mera. Utifrån detta förstår jag också de slutsatser man drar i budgetpropositionen:

I en inflation på 13 % räknar man upp studiecirkelbidragen med 8,7 %.

Kortutbildade, handikappade och invandrades s. k. priocirklar får inte ens det utan bara 6,6 %.

Studiecirkelverksamheten begränsas för första gången sedan 1947.

Alfabetiseringsundervisningen inom KOMVUX för de allra sämst utbildade – alltså vuxenutbildningens specialundervisning – ges inte ens poängmässig status inom skolenheten.

Utan förvarning till kommunerna tar regeringen bort statsbidraget för intagning m. m. av elever i KOMVUX.

Kan en regering klarare ange oviljan att rätta till de orättvisor som SCB pekar på?

Den andra undersökningen är alldeles ny och avser segregationen i grundskolan. Den har utförts av sociologer i Lund och avser 4 400 elever i sex kommuner, nämligen Stockholm, Botkyrka, Lidingö, Malmö, Borås och Linköping. Den visar i korthet följande intressanta resultat:

Nästan hälften av socialgrupp I-eleverna går i högstatusklasser (klasser som har mer än 75 % av eleverna från socialgrupp I och II) medan endast 16 % av samtliga elever går i dessa klasser.

I lågstatusklasser (mindre än 25 % från I och II) går en fjärdedel av barnen från socialgrupp III och endast 2 % från I, eller annorlunda uttryckt: 81 % av socialgrupp I-eleverna går i klasser där de högre socialgrupperna dominerar, medan 77 % av socialgrupp III-barnen går i klasser där de lägre socialgrupperna dominerar.

Resultaten på standardprov och betyg är starkt kopplade till socialgrupps-tillhörighet: ju högre socialgrupp, desto bättre resultat.

Lärarna är mer benägna att vid nivågruppering placera socialgrupp III-elever i låggrupp även om de befinner sig på samma prestationsnivå som

elever från högre socialgrupper.

I högrestatusklasser får 42 % av de lågpresterande eleverna specialundervisning i svenska – i lågstatusklasser bara 30 %.

Fördelningssystemet i dag innebär att skolpersonalen i klasser som domineras av barn från lägre sociala skikt och med sämre skolresultat har relativt sett sämre möjligheter att ta itu med svårigheterna än personalen i andra skolklasser.

Det är också klart att elever från högre socialgrupper i förhållande till sina behov får mer del av resurserna än barn från lägre socialgrupper.

Till detta skall också läggas

att högstatusklasser har lärare med den längsta yrkeserfarenheten,

att högstatusklasser haft mindre antal lärare under lågstadiet än lågstatusklasser,

att i högstatusklasser utgör andelen barn med invandrarundervisning 1 % – i lågstatusklasser 16 %,

att 75 % av eleverna i en högstatusklass bor i villa – 10 % i en lågstatusklass,

att endast en av 31 högstatusklasser har hög omflyttning men 20 av 32 lågstatusklasser,

att 16 % av eleverna i högstatusklassen kommit nya i klassen under lågstadietiden men i lågstatusklassen 30 %.

Det här borde vara tillräckligt för att vidtaga nya åtgärder i departementet. Forsknings- och utvecklingsarbetet skall ju utgöra larmsignaler när något är på väg att gå snett. Naturligtvis är det en politisk bedömning vad som går snett eller inte i vår utbildning. Jag vill inte tro att statsrådet Mogård är nöjd med den här utvecklingen – knappast statsrådet Wikström heller.

Men ändå blir jag litet misstänksam när jag ser hur statsrådet Mogård behandlar anslaget till FoU-arbetet. Det kan bero på samhällsekonomiska omständigheter. Men i så fall är det märkligt att de flesta andra anslagsposter inom utbildningen föreslås få påslag med ca 8 %, dvs. för att täcka åtminstone en del av inflationen. FoU-anslaget får inte ens detta utan föreslås ligga kvar på årets nivå, dvs. en försämring motsvarande 10–15 % med de nedskärningar i projekt och personal som därmed blir nödvändiga. Det är alltså tvärtemot vad statsrådet Wikström nyss har påstått från talarstolen.

Men denna drastiska nedskärning, som aldrig tidigare inträffat sedan anslaget kom till 1962/63, då det var 2 milj. kr. – i dag är det 36 miljoner – kan också bero på andra omständigheter. Pedagogiska nämnden, som rådgiver SÖ i dessa frågor, har nu fått grepp om projekten på ett bättre sätt. Det betyder att forskningen inriktas mot sociala faktorer på ett annat sätt än tidigare och dessutom decentraliseras ut till kommunerna, så att personal och elever blir delaktiga i s. k. utvecklingsblock mera direkt än i konventionell forskning. Nämnden fortsätter den inriktningen och har dessutom prioriterat förskoleområdet, specialundervisningen och vuxenutbildningen. Kanske passar denna nya inriktning inte helt in i moderata tankebanor. Under alla förhållanden skriver statsrådet nu:

”En översyn av skolforskningen och hur den skall omsättas i praktiska

förändringar i skolan och skolmiljön är angelägen.”

Med detta som utgångspunkt utblir den sedan budgetåret 1962/63 årliga ökningen av anslaget, och utvecklingen av arbetet stoppas upp. Redan 1975 försökte fru Mogård få igenom samma förslag som enskild riksdagsledamot i motion nr 816. Den gången gick utbildningsutskottet emot förslaget, och till reservationen anslöt sig bara två moderater. Bland dessa var inte herr Nordstrandh, men han visste ju hur arbetet redan då bedrevs i pedagogiska nämnden, eftersom han varit vice ordförande där sedan starten 1971. De båda övriga borgerliga partierna ställde inte heller upp på reservationen, varför det skall bli intressant att se hur de nu kommer att agera inför förslaget, som fortfarande är signerat Britt Mogård men som nu har en annan status.

Är skälet till anslagsstoppet föranlett av samhällsekonomiska svårigheter, så borde det ha sagts rakt ut. Jag kunde då under protest ha accepterat det, eftersom behovet av forskning är så väl dokumenterat. Det är f. ö. mig veterligen första gången som det funnits anledning att kritisera regeringens handlande här i kammaren beträffande detta anslag. Eftersom inte ekonomiska skäl förebragts, återstår enbart utbildningspolitiska – högerkrafterna segrar tydligen i regeringen också när det gäller pedagogisk forskning.

Jag har redan tidigare nämnt vilka grupper som drabbas av den borgerliga regeringens utbildningspolitik: kortutbildade, handikappade och invandrare. Jag befarar att den främst kommer att drabba de handikappade. Föräldrar till utvecklingsstörda och företrädare för handikapporganisationerna är oroad. Omsorgslagen är i fara. Frågan om huvudmannaskapet för särskolan och specialskolan var i det närmaste färdigutredd av SSK-utredningen när regeringen satte till en annan utredning i ett annat departement som också dirigeras att se över huvudmannaskapet. Det är tur för direktivskrivarna i departementen att de olika utredningarna håller reda på varandra och kan samarbeta trots ryckigheten i den departementala ledningen.

Det är ju också för att anpassa skolan bättre till de handikappade som forskningen utförs. Inte mindre än 12 % av anslaget är inriktat just på detta prioriterade område. Nedskärningen innebär alltså att också den delen av forskningen drabbas. Säger detta inte statsrådet något? Är det inte orsak till eftertanke att den citerade rapporten från Lund t. ex. anger att specialundervisningen till största delen hamnar i högstatusklasser, där den behövs allra minst? Det är väl inte så att den gamla konservativa tanken om specialundervisning för högtintelligenta i s. k. geniklasser modell Sovjet och USA ligger och gror? I en debatt i Svenska Dagbladet i höstas framfördes synpunkterna att vi lägger för mycket utbildningspengar på de lågpresterande och för litet på de intelligenta. Man vidhöll sin ståndpunkt ända tills jag redovisade att de förra före utträdet i arbetslivet kostar samhället ca 400 000 kr. per elev t. o. m. gymnasieskolan och de senare denna summa plus ytterligare 300 000 kr. De förstnämnda utnyttjar f. ö. ofta bara grundskolan och kommer alltså inte ens upp till summan 400 000 kr. Det kan tilläggas att debatten drogs i gång av en mörkblå statssekreterare i utbildningsdepartementet.

Så ett par ord om specialundervisningen i internationellt perspektiv. I motionen 1975:458 krävde ett antal socialdemokrater att Sverige skulle

engagera sig för att personalresurserna för specialundervisningen inom UNESCO skulle förstärkas. Vi påvisade att av 2 800 tjänstemän vid UNESCO:s högkvarter i Paris arbetade *en enda* för 400 miljoner handikappade i världen. Motionen mottogs positivt av riksdagen, och Sveriges framstöt i UNESCO:s generalförsamling skulle komma 1976. Denna generalförsamling hölls i Nairobi i oktober–november 1976, och det betydde att den borgerliga regeringen tillträtt och skulle svara för ledningen av delegationen. Eftersom detta inte var någon partiskiljande fråga fanns ingen anledning att anta att den inte skulle bevakas. Då emellertid inget resultat redovisades framställde jag en interpellation till statsrådet Wikström för att få besked om hur frågan hanterats. Tyvärr fick jag ett svar som inte var korrekt, vilket jag efteråt fått erfara vid kontakter med UNESCO.

Det vore anledning att också säga några ord om FN:s internationella barnår 1979 som nu förbereds, och jag får kanske tillfälle att återkomma till detta.

Herr talman! Jag beklagar slutligen att det jag sagt bitvis kan synas negativt, men det är tyvärr så att det framför allt är de handikappade som drabbas av de åtgärder som regeringen nu vidtar eller, kanske rättare sagt, inte vidtar.

CLAES ELMSTEDT (c):

Herr talman! Inledningvis skall jag bara säga några ord med anledning av herr Gillströms anförande.

Jag noterar att den rapport från 1976 som han tog upp och den svartmålning han gjorde var en slutsummering – en avrapportering eller hur man nu skall uttrycka det – beträffande den skolpolitik som socialdemokraterna under många år har haft ansvaret för. Att i det läget begära att en ny regering som suttit vid makten knappt ett och ett halvt år, och som under bara ett halvår haft en egen budget, skall ha hunnit rätta till allt detta är naturligtvis, som var och en begriper, en orimlighet.

Låt mig konstatera att en tredjedel av den vuxna befolkningen här i landet bedriver studier i någon form. Det är en stor andel internationellt sett. Detta skall naturligtvis också ses mot bakgrund av de många olika former av vuxenstudier som finns och som vi här i riksdagen i princip har varit ense om. Det gäller studieförbunden, den kommunala vuxenutbildningen, arbetsmarknadsutbildningen och – inte att förglömma – folkhögskolorna, den kanske äldsta av alla vuxenutbildningsformer.

Antalet studerande vid våra 110 statsbidragsberättigade folkhögskolor har under senare år ökat och uppgick 1975/76 till nära 90 000 personer. Då är naturligtvis alla korta kurser inräknade. Men de flesta folkhögskolor har någon längre kurs som ryggrad i sin verksamhet.

De flesta av landets kommuner anordnar kommunal vuxenutbildning i någon form, och antalet studerande vid höstterminen 1976 var i runt tal 240 000 personer, fördelade på grundskolekurser, gymnasiekurser och särskilda yrkesinriktade kurser. Det kan också noteras att det i den föreliggande budgetpropositionen satsas ytterligare på grundskolebiten, eftersom det är där som, enligt vår åsikt, den största satsningen bör ske.

Ett av huvudskälen för anordnandet av vuxenstudier i alla former är att ge de många människor som har en kort ungdomsutbildning en möjlighet dels att skaffa sig kompetens av något slag, dels att öka förutsättningarna för en rent personlig förkovran och därmed öka möjligheterna i livets olika skiften. Ansträngningar görs för att nå dessa grupper, och riksdagen har fattat beslut med detta mål i sikte, t. ex. beslutet om ledighet för studier och satsningen på uppsökande verksamhet på arbetsplatser och i bostadsområden.

En rapport har statistiska centralbyrån redovisat en undersökning om hur rekryteringen till vuxenutbildningen har utvecklats. Det visade sig att det var de redan välutbildade – herr Gillström har också varit inne på detta – som främst deltog i denna vuxenundervisning. Endast 15 % av dem som har mindre än 9-årig grundutbildning hade deltagit i någon form av vuxenutbildning. Det ger ju klart besked om att den satsning som görs i budgetpropositionen är riktig.

Denna undersökning visar alltså att vuxenutbildningen har vidgat utbildningsklyftorna i stället för att verka utjämnande. Det är tydligt att det krävs kraftfullare och kanske andra åtgärder för att nå de uppsatta målen och åstadkomma den utjämnning av utbildningsklyftorna som åsyftas.

I budgetpropositionen föreslås åtgärder på flera områden. Det aviseras också en utvärdering av den pågående uppsökande verksamheten på arbetsplatser och i bostadsområden. En sådan utvärdering bör kunna ge vägledning i det fortsatta arbetet. Av SCB:s undersökning har det också framgått att det ofta inte är brist på intresse som avhåller folk från att utnyttja de erbjudanden till vuxenstudier som ges, utan många gånger är det andra och rent praktiska hinder.

Vi är inom centern utomordentligt angelägna om att få effekterna av vuxeninsatserna ordentligt belysta. Sammantaget satsas det stora belopp, och det är rimligt att så sker – det är ingen diskussion om den saken. Men det är enligt vår mening också viktigt att resurserna används på avsett sätt, nämligen som ett stöd till dem som har en svag ungdomsutbildning. Vi har sedan många år drivit på i dessa frågor därför att de tillhör de elementära rättvisefrågorna. Vi räknar med att den utvärdering som skall göras när det gäller uppsökande verksamhet på arbetsplatserna och i bostadsområdena skall ge besked på den punkten, och att vi kan använda resurserna på avsett sätt.

Jag nämnde att vuxenutbildningen tillhör de elementära rättvisefrågorna, och det gör också ett annat viktigt område, nämligen rätten till arbete. Det är ett krav som alla kan ställa, och den omfattande omstrukturering av flera branscher som blev den nuvarande regeringens första stora uppgift syftar till en stabilisering av arbetsmarknaden och en ökad trygghet och sysselsättning. Det tar naturligtvis tid, och det kostar pengar. Under tiden måste temporära åtgärder vidtas, och detta gäller inte minst på ungdomsområdet. Vi har i vårt land 30 000 ungdomar mellan 16 och 24 år som går utan arbete, en situation som naturligtvis för dem är helt ohållbar.

Utbildning är i det läget en utväg för många men inte för alla. Vi talar ofta om skoltrötta ungdomar, och det är ofta sådana det här handlar om. Det tycks

dröja innan vi får en ungdomsskola som tillgodoser alla elevers intressen och förutsättningar. De praktiska inslagen t. ex. i grundskolans högstadium, som vi från centerhåll vid så många tillfällen påpekat vikten av, kan dock skönjas i den läroplansöversyn som nu är gjord och som ligger hos skolöverstyrelsen. Den innebär en del påtagbara förbättringar så till vida att kontakten med arbetslivet förstärks. Det finns naturligtvis därutöver anledning hoppas att SIA i praktisk utformning skall ge en skoldag som blir bättre anpassad till lokala förhållanden och därmed också till enskilda elevers situation. Man saknar nog trots allt ändå ett riktigt djärvt och radikalt grepp. Det är vår övertygelse att en mera kontinuerlig kontakt med arbetslivet under högstadietiden skulle verka befremjande på undervisningen i dess helhet och ge den stimulans för skolarbetet som alltför många i dag saknar. Det har varit trögt i portgången, och vi har framfört dessa synpunkter många gånger. Vi noterar att det nu har börjat röra på sig.

Vetskapen om att många arbetslösa ungdomar är skoltrötta ger oss anledning att söka andra vägar för dessa. Statsmakterna beslöt i fjol att ge också enskilda företag ersättning med 15 kr. per timme och anställd i den utsträckning man beredde arbetslösa ungdomar arbete. Detta hade tidigare förbehållits enbart den offentliga sektorn. Denna åtgärd visade sig vara av utomordentligt värde. Enligt uppgift från arbetsmarknadsmyndigheterna – närmare bestämt från länsarbetsdirektören i det län jag företräder, Blekinge – har detta medfört att ca 60 % av de ungdomar som kommit in på arbetsmarknaden på detta sätt har fått fast anställning. Inte minst i Blekinge, där ungdomsarbetslösheten är nästan dubbelt så stor som rikets genomsnitt, har detta spelat en mycket stor roll, och det betyder mycket att detta bidrag utgår även i fortsättningen.

En annan sektor som av allt att döma har utrymme att efter hand bereda ungdomar arbete är hantverksyrkena. Lärlingsutbildningen inom dessa har under många år hållits på sparlåga. I årets budgetproposition höjs emellertid antalet bidragsrum från 900 till 1 100. Denna höjning är ett av flera inslag i strävandena att lösa problemet med ungdomsarbetslösheten. Även skoltrötta elever kan härigenom säkerligen få en varierande, stimulerande och meningsfull sysselsättning i sådan utbildning, som innehåller både teori och praktik.

Inte minst mot denna bakgrund är det förvånande att man i en socialdemokratisk partimotion yrkar på en sänkning i förhållande till budgetpropositionens förslag av anslaget till lärlingsutbildningen. För det första finns det här yrkesområden för vilka det inte finns lämplig gymnasial utbildning vare sig på linje eller i specialkurs. För det andra finns det anledning se till, att dessa hantverksyrken inte försvinner. Förslaget från socialdemokraterna är också anmärkningsvärt med tanke på att för många ungdomar är denna typ av utbildning utomordentligt lämplig med, som jag nämnde, den variation den har. Den är ett verkligt alternativ till arbetslöshet. Det är sådana vi måste ta fram i så stor omfattning som möjligt.

Den av socialdemokraterna förda regeringspolitiken har medfört att många inom högre utbildning och forskning upplever att denna sektor ställts åt

sidan, inte bara i fråga om minskade materiella resurser utan också då det gäller samhällets uppskattning i olika avseenden av de insatser som sker inom denna sektor. Därför krävs nu en ny inriktning av samhällets insatser för forskning och utbildning. I de yttersta av dessa dagar har intresset för det här området ökat påtagligt, inte minst från socialdemokraterna. Diskussionens vågor har inte gått lika höga tidigare. Uppvaknandet är intressant.

En rehabilitering av den högre utbildningen, forskningen och forskarrollen förutsätter inte enbart att resursflödet ökar utan också att forskarna tilldelas en viktig roll i arbetet på att klara det svenska näringslivets kris.

En angelägen fråga gäller innovationernas utnyttjande och innovatörernas ställning i det svenska samhället.

Innovationens väg från idé till framgångsrikt produktivt utnyttjande i full skala kan liknas vid en kedja, som med hänsyn till det samhälleliga resultatet inte är starkare än den svagaste av sina länkar. Det är därför angeläget att samhället skapar förutsättningar för att hela processen kan genomföras på ett sådant sätt att de svenska möjligheterna till innovationer tillvaratas på bästa sätt.

Dessa människors insatser är ofta beroende av om de helt kan ägna sig åt uppfinnandet och därmed direkt förknippad verksamhet. Uppfinnarens sätt att angripa problem skiljer sig ofta från etablerade teknikers och forskares mera systematiserade arbetsmetoder. Formell organisation upplevs ofta som ett hinder. Frihet i arbetsförhållandena utgör ofta en stimulans för uppfinnaren, under i övrigt gynnsamma arbetsbetingelser.

En idé som bör prövas i detta sammanhang är att samhället ger en inkomstgaranti till ett antal innovatörer. Denna inkomstgaranti skulle medföra att vederbörande fick arbetsro under en längre period.

Ett viktigt led då det gäller innovationernas utnyttjande avser samhällets förmåga att ta till vara dessa. Av intresse är härvid inte bara statens direkta stimulansinsatser genom styrelsen för teknisk utveckling, de nyinrättade regionala utvecklingsfonderna, Investeringsbanken etc. Det är också viktigt att kartlägga hur de instanser som faktiskt skall omsätta innovationerna i praktiskt utnyttjande handlar.

Det är väl helt klart att vi måste avsätta betydligt mer resurser för forsknings- och utvecklingsarbete än vad som tidigare skett; det kommer också en proposition längre fram i vår som tar upp de här frågorna. En tanke värd att pröva är enligt min mening att koppla samman statens regional- och industripolitiska satsningar för stöd åt näringslivet med just forsknings- och utvecklingsarbetet. Det finns ju ett ovedersägligt samband. En långt avancerad produktutveckling, en driven marknadsföring osv. måste öka näringslivets konkurrenskraft och därmed minska behovet till mera normala ekonomiska åtgärder från statens sida. Detta kostar naturligtvis pengar och kräver kunskaper. En avsättning av exempelvis någon eller några procent av statens industri- och regionalpolitiska satsningar till forskning och utvecklingsarbete vore ett sätt att ha denna koppling. En sådan avsättning skulle då inte vara begränsad till den dagsaktuella produktionsinriktningen, utan

inriktas på att utveckla alternativa produktionsmöjligheter för att långsiktigt trygga sysselsättningen.

Vi har väckt en motion i detta ämne som tar upp spörsmålet därför att flera bedömer att här ryms stora delar av grunden för hela vår ekonomi. Det uppges på flera håll där man har experter på detta område att många innovatörer har försvunnit i och med den omstrukturerad av näringslivet som vi har fått och som lett till ett stort bortfall av de mindre företagen, inom vilka mycket nytänkande och nyskapande sker. Vi hoppas kunna reparera den skadan. Vi ser också detta förslag och denna motion som komplement till den av regeringen aviserade propositionen om teknisk utveckling och forskning, där de stora riktlinjerna på detta område kommer att dras upp.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

ÅKE GILLSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Claes Elmstedt säger att socialdemokraterna under många år har haft ansvaret för utbildningspolitiken i det här landet. På den punkten har han naturligtvis rätt. Han tycker därför att det är för mycket begärt att kräva att den borgerliga regeringen nu skall ha hunnit vrida missförhållandena rätt under den korta tid den suttit vid makten.

Jag frågar mig då om man med "vrida rätt" menar att ta ifrån de redan resurssvaga de utbildningsresurser som socialdemokratien har försökt tillskapa åt dem. Vad jag har påvisat i anslagen i den senaste budgetpropositionen säger ju en del om hur man har skurit ner anslagen till vuxenutbildningen på olika fronter, inte minst när det gäller studiecirkelarna.

Är det Claes Elmstedts uppfattning att det är på detta vis man skall rätta till felet i en socialdemokratisk politik på utbildningsområdet? Då tycker jag inte det är mycket att stå efter! Det är f. ö. första gången under alla dessa år sedan 1962 eller 1963 som anslaget till pedagogisk forskning och utveckling har stagnerat – jag tror det är mindre nu än vad det varit någon gång tidigare; man stannade då på samma tal som man gör under det år som vi är inne i nu. Det innebär en minskning med den procent som inflationen kommer att utgöra. Med tanke på de takter som den här regeringen har visat när det gäller att försöka stävja inflationen kan man ju hysa farhågor för vad som kan komma att hända.

Claes Elmstedt har också tagit upp precis vad jag redovisade från SCB:s statistik, nämligen vuxenstudierna, och håller med om att det är de redan välutbildade som får möjlighet till vuxenstudier på ett helt annat sätt än de som egentligen borde få sådana möjligheter. Då frågar jag: Är det här centerns sätt att decentralisera ut vuxenutbildningen till glesbygden? En del av resultaten pekar nämligen på att glesbygden kommer i direkt strykclass i förhållande till städerna när det gäller denna typ av utbildning.

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

Allmänpolitisk
debatt

CLAES ELMSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade att socialdemokraterna under många år haft huvudansvaret för utbildningspolitiken här i landet, men det innebär inte att de ensamma har angett tonen. Vi har fått igenom en hel del synpunkter och förslag vid olika tillfällen, även om huvudansvaret naturligtvis har legat på det regeringsbärande partiet, lika väl som det i dag ligger hos de regeringsbärande partierna.

Sedan vill jag gärna säga att vi av de undersökningar som har gjorts och som skall göras när det gäller resultaten av satsningarna på vuxenutbildningssidan hoppas få fram sådant underlag att vi med utgångspunkt i de erfarenheter som vi här vinner skall kunna sätta in resurserna där de är avsedda att vara. De skall komma de människor till del som har den svagaste ungdomsutbildningen.

Jag vill än en gång notera att det i den budgetproposition som nu är framlagd görs en ökad satsning över praktiskt taget hela fältet och att det när det gäller den kommunala vuxenutbildningen satsas hårdare på grundskolebiten, eftersom vi utgår ifrån att det är till den sektorn som människor med svag ungdomsutbildning först söker sig. Det är alltså en klar satsning åt rätt håll, som förhoppningsvis skall ge bättre resultat än vad den undersökning visar som statistiska centralbyrån har gjort.

När det gäller utvärderingen av den uppsökande verksamheten både i bostadsområdena och på arbetsplatserna räknar vi med att den skall kunna ge oss den vägledning som gör det möjligt att satsa rätt.

ÅKE GILLSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Tyvärr har ni kommit i den majoritetssituationen att ni inte bara får igenom en del förslag, utan ni får igenom alla förslag. Med den inriktning de har på utbildningssidan är det beklämmande att det går på det viset.

Man plockar fram en ny utredning för att se över det här, när vi vet att det finns mängder av utredningar på området, t. ex. SVUX och FÖVUX. Vi vet att det finns en hel del statistik som vi redan nu kan lita till och bygga upp en utbildning på, som skulle passa de människor som verkligen behöver den. Det kan väl ändå inte vara så att man från den borgerliga sidan satsar på rätt människor som behöver utbildning, när man t. ex. vägrar att räkna in alfabetiseringsundervisningen, dvs. grundutbildning i svenska, i poängunderlaget för skolenheten. Det är den enda specialundervisning som finns inom vuxenområdet. Den vill man alltså lägga åt sidan trots att skolöverstyrelsen för andra gången har begärt att få in den i budgeten. Det är en vridning av vuxenutbildningen som jag inte kan acceptera, och det kan givetvis inte heller socialdemokratin.

Man går dessutom ganska hårt åt den kommunala vuxenutbildningen. Man tar t. ex. bort ett statsbidrag utan att diskutera med kommunerna och räknar kallt med att kommunerna skall kunna ta fram pengar för att täcka de hål som uppstår. Jag begriper inte hur det skall vara lättare att ta fram pengarna vid det tillfället än vid alla andra tillfällen, när de borgerliga

statsråden försöker tillhålla kommunerna att hålla igen på sina utgifter. Här måste föreligga en tankelucka, men det är ju inte så ovanligt på den borgerliga sidan.

CLAES ELMSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar än en gång att sammantaget är det en betydande ökning av anslagen till vuxenutbildningsfältet. Att det sedan inte ett visst givet budgetår går att tillgodose alla önskemål är, herr Gillström, ingen nyhet i den här kammaren. Det har vi varit med om åtskilliga gånger tidigare.

Jag noterar alltså att det är en ökning och att det finns en positiv inställning hos regeringen till att lösa problemen, även om alla problem inte kan lösas under det här året – alltså ett och ett halvt år efter regeringens tillträde.

Andre vice talmannen anmälde att Åke Gillström anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

ALF LÖVENBORG (apk):

Herr talman! Det svenska folket har nyligen beretts det tvivelaktiga nöjet att studera den framlagda budgeten. Av den framgår att den borgerliga regeringens "höga visa" just nu handlar om att svenska folket måste vara sparsamt med statens utgifter. Med det argumentet saboterar den borgerliga regeringen genomförandet av angelägna sociala reformer och försämrar vad som redan finns. Av samma föregivna skäl predikar regeringen och dess uppdragsgivare, den svenska storfinansen, att löntagarna måste vara "återhållsamma" i sina lönekrav.

Men det är falska sånger man sjunger. Det handlar inte om brist på resurser. Det handlar om hur resurserna används.

Ty samtidigt som den borgerliga regeringen talar om sparsamhet öser man subventioner över de kapitalägande genom en enorm flora av stödåtgärder av de mest varierande slag. Det sker genom en snårskog av olika anslag, som totalt är svåra att uppskatta och döljer sig under flera departements rubriker. Men man kan i alla fall komma fram till att redan beslutade och aviserade åtgärder inom industridepartementet under den närmaste treårsperioden handlar om stöd på 15 miljarder och lånegarantier på 13 miljarder.

I stor utsträckning hamnar dessa pengar hos de kretsar som på ett så otroligt sätt har berikat sig själva under många högkonjunkturår, men nu begär att skattebetalarna skall garantera deras vinster, för "annars lägger vi ner". Jultomtepolitiken mot storfinansen är sannerligen en dryg post i årets budgetförslag.

Samtidigt som man säger att samhället inte har råd att genomföra viktiga reformer föreslår man nya jättebelopp till det militärindustriella komplexet. Då har man råd! Då finns det också pengar. För kommande budgetår föreslås en höjning av militärutgifterna med nära 1,7 miljarder kronor. Militärkostnaderna kommer att få sluka 14 miljarder kronor på ett enda år.

Arbetspartiet kommunisterna kan självfallet inte vara med om något sådant. Vi säger nej till denna generositet mot generalerna och den storfinans

*Allmänpolitisk
debatt*

som vill driva upp militärkostnaderna för att den tjänar pengar på galenskapen. Vårt förslag är att militäranslagen skärs ned med 50 % och att de miljarder som frigörs används för nyttig produktion och genomförandet av nödvändiga sociala reformer.

Vi anser inte att det är något orealistiskt förslag. I jämförelse med övriga neutrala länder skulle våra militärkostnader, även efter en sådan nedskärning, framstå som höga. Vi kommunister vill inte avskaffa försvaret, men vi vill ge det en inriktning och en omfattning som bättre rimmar med vårt lands neutrala roll.

Nu ligger vårt land på den absoluta toppnivån när det gäller militärkostnader per capita. Militärapparaten har byggts upp som en stormaktskopia utan hänsyn till vad vårt lilla land har råd med.

Kommunisterna säger också nej till den utpressningspolitik som bedrivs från det militärindustriella komplexets sida när man försöker påtvinga svenska folket ännu ett dyrt flygplansprojekt.

B3LA-projektet är redan planerat som krigsindustrins nya guldgruva. Det skall smygas på svenska folket har man tänkt sig. Som man gjorde med Viggenprojektet. Arbetarpartiet kommunisterna kräver att riksdagen klart skall säga ifrån att attackplanet B3LA icke skall inköpas och att vidare utredning och forskning kring projektet skall avbrytas. Det står redan klart att en bred svensk opinion stödjer detta krav.

Vi ställer parollen om en bred motståndsrörelse mot det militära slöseriet och för en försvarspolitik som bättre rimmar med det förändrade läget i Europa och vårt lands neutrala position.

Vi säger nej till regeringens förslag om 14 miljarder enbart för nästa budgetår till militära ändamål. I en tid då regeringen talar om sparsamhet med statens utgifter är förslaget en utmaning mot svenska folket. Vi tycker att det hade varit väldigt bra om man också från den socialdemokratiska riksdagsgruppens sida med kraft hade reagerat mot det militära slöseriet, men här är socialdemokraterna tydligen så uppbundna av det förgångna att deras "alternativ" i försvarsfrågan närmast blev en försynt harkling. Besvikelse däröver finner vi bl. a. på Aftonbladets ledarsida den 30 januari, där det bl. a. heter: "Men någon egentlig nedrustning sysslar inte socialdemokraterna med när de sparar några hundra milj. på en 13-miljardersbudget och har som övergripande målsättning att hålla försvarskostnaderna oförändrade i fast penningvärde."

På den här punkten, liksom på åtskilliga andra, är socialdemokraternas alternativ inget alternativ för en bättre politik. Det är att beklaga i en tid då opinionen mot de orimliga militärkostnaderna växer också inom det socialdemokratiska partiet. Det har ju sagts att man skall lyssna på rörelsen, men i det här fallet är oppositionsledaren Palme sällsynt lomhörd.

Det finns alla skäl att gå till kamp för en annan prioritering av resurserna än de borgerligas.

Hela vårt land präglas nu av en fördjupad sysselsättningskris. Överallt måste arbetarklassen gå till kamp för att klara sysselsättningen – sina jobb. Det innebär krav på en annan ekonomisk politik, en politik på de arbetandes

villkor och inte på de kapitalägandes.

Värst är situationen i Norrbotten där arbetslösheten är större än på mycket länge. Omkring 20 % av den norrbottniska arbetskraften står nu utanför den normala arbetsmarknaden. Att i det läget tala om en sysselsättningsmässig katastrof är ingen överdrift.

Vi är skarpt kritiska mot den borgerliga regeringens politik gentemot Norrbotten men vill också understryka att det inte var någon bra politik tidigare heller. Avfolkningspolitiken firade sina största triumfer långt tidigare – under 1950- och 1960-talets svåra år, då arbetsmarknadsverkets initialer av bittra norrbottningar tolkades som "alla måste söderut".

Det som nu krävs är inte en återgång till en gammal dålig Norrbottenspolitik utan det som krävs är en helt ny. En politik som verkligen innebär att man går in för att tillvarata regionens rika resurser, att Stålverk 80, som storfinanserna och de borgerliga partierna hjälptes åt att slå ihjäl, byggs som den viktigaste komponenten för ett svenskt stålcentrum i Luleå. Från kommunistiskt håll har vi sedan länge krävt en totalplan för att utveckla det nordligaste och på resurser så rika länet.

Förutom Stålverk 80 måste en utvecklingsplan också innehålla uppbyggnaden av ett valsverk i Luleå, att man förbereder aluminiumverk i Jokkmokk, uranbrytning i Arjeplog, att kulsinterverk i Kiruna och apatitverk i Malmberget snarast byggs.

De statliga träindustrierna måste byggas ut mot en ökad förädling i stället för att sysselsättning och produktion skärs ned. Vi håller också fast vid kravet på gruvbrytning i Kaunisvaara och anser att som en förberedelse härför bör man snarast sätta i gång med järnvägsbygge Kaunisvaara–Övertorneå. Det skulle snabbt kunna ge många nya arbetstillfällen åt en hårt drabbad bygd och effekter långt in i framtiden.

Det här är några av de tunga komponenterna i en totalplan för att hejda utvecklingen av Norrbotten och klara sysselsättningen. Vi har också, sedan gammalt, ställt kravet på att malmbanan rustas upp och att ett vettigt malmfraktavtal kommer till stånd. I det sammanhanget kan jag inte undgå att stanna någon minut vid den omdiskuterade malmbanan.

Nu har, som bekant, SJ-chefen Lars Peterson generöst lovat att malmbanan skall överlåtas till LKAB. Nu passar det kanske, men den tanken föll honom aldrig in då malmbanan var SJ:s verkliga guldgruva, under alla de år då man öste in miljarder genom hutlösa övervinster på ett orättfärdigt malmfraktavtal. Enligt vad som nu har kommit fram kammade SJ hem – i ren vinst – 919 milj. kr. på malmtrafiken enbart under åren 1968–1975. Det är pengar som borde ha stannat i Norrbotten men som nu spreds ut för att finansiera SJ:s övriga trafiknät.

Men då fanns ingen tanke på att överlåta banan till LKAB.

Det utspel som nu görs är en avledningsmanöver för att dra bort intresset från huvudfrågan, nämligen kravet på ett vettigt fraktavtal och en omprövning av 1963 års galna trafikpolitiska beslut.

Det viktigaste är naturligtvis inte ägandet utan det är att få till stånd en vettig samordning mellan statsföretagen i Norrbotten, så att man upphör att

sabotera varandras verksamhet och samverkar på ett sätt så att hela Norrbotten får största möjliga utbyte av den totala statliga företagssektorn. Skall man på allvar diskutera nya konstruktioner så skall det inte bara handla om malmbanan. I stället bör man gå in för att skapa en koncern bestående av järnverket i Luleå, LKAB:s gruvor och Vattenfalls anläggningar. I den koncernen bör malmbanan ingå som en naturlig del.

Det skulle bli en stark och mäktig koncern, vars totala vinst självfallet skulle stanna i Norrbotten för att utveckla länet. Ur norrbottnisk synpunkt vore det ett bättre alternativ än de taktiska utspel som nu sker i krisens skugga.

I Norrbotten växer också kampandan och indignationen över den avvecklingspolitik som vi nu bevittnar. Den borgerliga regeringen velar hit och dit. Den ger inga bestämda besked och sysslar med marginella åtgärder. Ännu svävar vi i ovisshet, om de statliga industrierna får de pengar som krävs enbart för att de skall kunna hålla nosen över vattnet. Vad skall ske med malmfälten, Karlsborg, ASSI:s boardfabrik i Piteå, hur skall inlandet och Tornedalen klaras utan massarbetslöshet? Det här är frågor som blir hängande i luften. Norrbottningarna får inga besked. Den borgerliga regeringens nonchalans är en utmaning mot alla dem som redan nu går arbetslösa i Norrbotten och mot alla dem som svävar i ovisshet, om deras jobb skall bli kvar eller försvinna.

Den borgerliga regeringens största parti lovade under valrörelsen att skapa 400 000 jobb. Det har snart blivit 100 000 färre jobb. En sådan regering måste vräkas från taburetterna, ju fortare dess bättre.

Vi har nu bevittnat hur ett statsråd lämnar sin position. För svensk arbetarklass skulle det vara till stor nytta om resten av regeringen följde hans exempel.

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Efter denna utsvävning på skilda ämnesområden skall jag be att få återgå till utbildningen.

Vårt skolväsende har under de senaste decennierna genomgått påtagliga förändringar. Den gamla folkskolan har breddats till den nioåriga grundskolan. SIA-beslutet häromåret har ännu inte lett till praktiskt förverkligande, men det arbetas frenetiskt ute i kommunerna på att finna konkreta lösningar inom de ramar som SIA-skolan erbjuder. Det som nu närmast är aktuellt i fråga om reformer på skolans område är den läroplansöversyn som avser innehållet i den nya skolan.

Det råder stor samstämmighet i fråga om den målsättningen för skolan, att den skall förmedla kännedom om hur demokratin fungerar. Från folkpartiets sida har vi sagt att utbildningspolitiken skall ha till mål att ge alla individer likvärdiga möjligheter att göra det bästa av sina förutsättningar, skapa jämlikhet samt främja andliga och materiella framsteg. En fungerande demokrati bygger på både frihet och ansvar. Det är viktigt att den kommande läroplanen ger utrymme åt lärare och elever att tillsammans bestämma vad man skall studera och på vilket sätt man skall göra det. Både för elevernas

medbestämmande i fråga om studierna och för studiemiljön, som är aktualiserad i SIA-beslutet, gäller att det handlar inte enbart om en frihet utan också om ett ansvar. De näraliggande uppgifterna att vårda arbetsmiljön kan säkert ge utrymme för ansvarstagande från elevernas sida t. ex. Ansvaret för ett lämpligt urval av lärostoff måste för elevernas del anpassas efter deras ålder. Det säger sig självt att en åttaåring och en artonåring i det avseendet inte har samma förutsättningar.

En viktig del i den kommande läroplanen rör behovet av baskunskaper. I vissa ämnen, framför allt matematik och språk, är vissa baskunskaper en nödvändig förutsättning för att man skall komma vidare i ämnet. De fortsatta studierna bygger på baskunskaper som t. ex. de fyra räknesätten och grammatikens grundregler. Men även i ämnen av typ orienteringsämnen borde det gå att sälla fram vissa elementära kunskaper som borde vara obligatoriskt allmängods i grundskolan. I de samråd som i den framtida skolan kommer att hållas på lokal nivå bör det finnas möjlighet att fastställa sådana krav på baskunskaper.

Det är viktigt, sade jag nyss, att ge alla individer likvärdiga möjligheter att göra det bästa av sina förutsättningar. Vi måste ge så gott stöd vi förmår åt elever som på grund av olika miljöfaktorer fått ett sämre utgångsläge för att klara sin skolgång. Den förlängda skolplikten är ett led i denna strävan. Obligatoriet för kommunerna att ordna förskola för sexåringar likaså. Stödundervisning och individualiserad undervisning så långt möjligt är också viktiga bitar i detta arbete. Samtidigt som vi alltså satsar på dessa som behöver hjälp för att komma ifatt sina kamrater, får vi se till att vi inte hindrar dem som har behov av att gå snabbare fram. En individualiserad undervisning kan i viss utsträckning tillgodose detta behov. Men enligt min uppfattning är det också nödvändigt att bevara de s. k. alternativkurserna som ger alla elever möjlighet att välja ambitionsnivå i ämnen som matematik och språk.

Till sist ett ord också om behovet av praktiska inslag i utbildningen på högstadiet. Det har riktats kritik mot vår nuvarande grundskola för att den är alltför teoretisk. Jag tror att det är angeläget att vi får en ökad möjlighet för de elever på högstadiet som inte kan finna sig till rätta med teoretiserandet på skolbänken att i ökad utsträckning få utlopp för sitt verksamhetsbehov i praktiskt arbete.

Människan är komplicerat sammansatt. Vi har inte bara *ett* fack. Den gamla indelningen av personligheten i ande, själ och kropp står sig genom tiderna. Vi har inte heller samma utvecklingstakt, utan vi kan ha skiftande behov i fråga om att tillfredsställa dessa olika sidor av vår personlighet. Det är stor anledning för skolan att besinna detta, framför allt när det gäller ett så känsligt skede i människans liv som de första tonåren.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Med hänsyn till att utbildningsfrågorna och de trafikpolitiska frågorna tas upp i ett sammanhang i denna debatt kommer jag i mitt anförande att dels behandla frågor om ett nordiskt gemensamt satellitsystem, dels vissa allmänna trafikpolitiska frågor.

Min kollega, utbildningsminister Wikström, har nyss redogjort för bakgrunden till den svenska regeringens inställning till frågan om internordiska TV-sändningar via ett gemensamt satellitsystem. Satellitlösningen anses numera vara den som snabbast och billigast kan ge Nordens TV-konsumenter en ökad valfrihet genom tillgång till grannländernas program.

För min del går jag förbi de kulturpolitiska synpunkterna och vill i stället ta upp de tekniska och ekonomiska frågorna i samband med NORDSAT.

Först kan jag konstatera att Sverige till följd av sitt deltagande i det organiserade europeiska rymdsamarbetet förfogar över erfarenhet av kvalificerat systemarbete på rymdområdet. Det svenska televerket som är verksamt på olika områden där satellit teknik används, t. ex. INTELSAT och de särskilda sjöfartssatelliterna, har således tillgång till den kompetens som behövs när ett NORDSAT-system skall utvecklas i detalj. Även svensk industri har tillägnat sig kunskaper på området som gör den värdefull som samrådspartner. Min uppfattning är därför att realiserandet av NORDSAT kan bli en sporre för kvalificerat svenskt industrikunnande. Sådana sporrar behövs förvisso.

Den svenska regeringen har utnyttjat den senaste fyramånadersperioden till att låta teleteknisk och rymdteknisk expertis gemensamt undersöka olika genomförandemöjligheter i fråga om NORDSAT. Det är statens delegation för rymdverksamhet som haft detta uppdrag och som nu lämnat sin redovisning. Därmed har den debatt om tekniska och ekonomiska förutsättningar som följde i spåren på statsskretärerargruppens betänkande fått ett värdefullt tillskott. Man kan säga att ekvationen hysats inte minst vad gäller de rikhaltiga och divergerande kostnadsuppgifterna. Vi kan nu ganska klart se en tänkbar praktisk handlingslinje.

Redan med dagens teknik kan således ett satellitsystem med begränsat programutbyte realiseras ca fyra år efter det man fattat beslut. Årtalet 1984 har nämnts, grundat på förutsättningen att beslutet fattas 1980. I detta första skede uppnår man fyra kanaler för Östnorden, dvs. Danmark, Finland, Norge och Sverige, och en för Västnorden, dvs. Färöarna, Grönland och Island.

Om erfarenheterna av detta första system är goda kan systemet senare kompletteras med ytterligare en eller två satelliter, varvid totalt åtta kanaler erhålls för Östnorden och två för Västnorden.

Kostnaderna för dessa s. k. rymdsegment beror av vilka uppskjutningsanordningar som används. Flera alternativ finns. Investeringsutgiften räknat i dagens penningvärde ligger mellan 900 och 1 300 miljoner svenska kronor, beroende bl. a. på det antal reservsatelliter som behövs. Den skall självfallet delas mellan de nordiska länderna. Den innebär en ungefärlig merkostnad, utslaget på samtliga TV-hushåll i Norden, av ungefär 25 kr. per år.

Televerket har framhållit att man för att uppnå den effekt som tillåts enligt den internationellt fastställda frekvensplanen för rundradiosändningar med satellit bör sträva efter att kunna använda högre röreffekter än vad som är tillgängliga i dag.

Om sådan teknik kan användas i en kommande satellitgeneration kan sändningarna ske med sådana marginaler som enligt verkets erfarenheter är värdefulla för att kompensera lokala variationer på mottagarsidan.

De kalkyler som gjorts vad gäller antenner och annan mottagarutrustning som hushållen får bekosta visar belopp om 1 700–2 000 kr. för individuella mottagare och 500–1 500 kr. för mottagare i centralantennförsedda bostäder. Vad gäller individuella mottagarutrustningar kan installationskostnader i storleksordningen 1 000 kr. eller mera tillkomma. Det är dock svårt att i dag bedöma vad denna kostnad kan bli med hänsyn till kommande metodutveckling etc.

Sammanfattningsvis vill jag understryka vikten av att rymdsegmentet får en sådan utformning att kraven på markmottagarna och därmed deras anskaffnings- och underhållskostnader minimeras. Därigenom minskas hushållens totala kostnader.

Expertisen är enig om att man i en fortsatt teknisk utredning bör precisera vilken systemutformning som bäst motsvarar kraven på hög överföringskvalitet och driftssäkerhet. Denna vidarestudie bör enligt min mening samordnas med de fortsatta programpolitiska, juridiska och finansiella studierna som utbildningsministern nyss berörde och som tillsammans skall klargöra förutsättningarna för satellitsystemets utformning. Utbildningsministern angav också de allmänna skälen för att från svensk sida förorda en fortsatt utredning. Jag har ingen anledning att foga något härtill. Jag vill emellertid understryka vikten av att den tekniska studien inrymmer de undersökningar som behövs för att man skall kunna uppnå bästa mottagningsförhållanden till lägsta totala kostnad. Rymddelegationens rapport innehåller f. ö. en rad områden där ökad detaljkännedom bör vinnas.

Herr talman! Jag förordar till sist att Sverige konstruktivt medverkar i ett fortsatt nordiskt meningsutbyte om TV-samarbete grundat på satellitteknik.

Jag övergår nu till de trafikpolitiska frågorna.

Utformningen och tillämpningen av 1963 års trafikpolitiska riktlinjer har enligt min mening inte lett till att det trafikpolitiska målet till alla delar kunnat uppnås. Detta kan naturligtvis till viss del förklaras av att samhället under den senaste femtonårsperioden genomgått sådana förändringar att förutsättningar och allmänna värderingar ändras. Härtill skall läggas att den komplicerade frågan om kostnadsansvarets utformning och tillämpning inte har fått någon lämplig lösning. Planeringen av samhällets trafikinvesteringar har inte heller i tillräcklig grad beaktat de successivt ökade kraven på samordning med övriga samhällssektorer. Den sektorsinriktade planeringen har i många fall lett till ett samtidigt underutnyttjande inom en trafikgren och kostnadskrävande investeringar i en annan.

Enligt min mening bör de framtida trafikpolitiska riktlinjerna utgå från

målsättningen att ge medborgarna och näringslivet i landets olika delar en tillfredsställande trafikförsörjning till lägsta samhällsekonomiska kostnader. I detta samhällsekonomiska synsätt ligger att trafik och transporter i ökad utsträckning skall integreras med övrig samhällelig verksamhet. De trafikpolitiska åtgärderna måste därför anpassas så att de harmonierar med t. ex. närings- och sysselsättningspolitiken, regionalpolitiken, miljöpolitiken och energipolitiken.

Begreppet *tillfredsställande trafikförsörjning*, dvs. nivån, är vittfamnande och låter sig inte utan vidare preciseras. Skilda krav kan nämligen alltid ställas på trafiksektorn. De kan variera med olika slag av trafik och i olika delar av landet. Det är därför enligt min mening inte möjligt att en gång för alla ange standardkrav för vad som skall läggas i begreppet tillfredsställande trafikförsörjning. Detta kan ges konkret innebörd endast genom politiska beslut på olika nivåer. I framtiden måste vi åstadkomma en ordning som innebär att sådana beslut kan fattas och genomföras.

Trafikpolitiken skall enligt min mening mera aktivt inriktas mot att samverka med och stödja utvecklingen inom andra samhällsområden. Därav följer att effektivitetsmålet måste ges en annan och vidare innebörd när det gäller att åstadkomma en samhällsekonomiskt riktig utveckling av trafiken mellan olika trafikgrenar och trafikutövare i enlighet med deras resp. förutsättningar och fördelar.

En grundläggande kollektiv person- och godstransportförsörjning skall garanteras hela landet. Transportsystemet bör bygga på samverkan mellan olika trafikslag och trafikutövare, där varje trafikgrens särskilda förutsättningar och fördelar utnyttjas. Denna syn på trafikpolitiken har varit vägledande för mig och regeringen i de beslut vi hittills tagit på trafikområdet.

I december beslöt regeringen att SJ:s regionala busstrafik skulle bibehållas i samma omfattning som hittills. I torsdags i förra veckan beslöt regeringen att SJ i stort sett skall bibehålla den nuvarande persontrafiken på järnväg i avvaktan på ett samlat trafikpolitiskt beslut. Beslutet innebär att regeringen gjort avsteg från SJ:s rent företagsekonomiska bedömningar. Frågan har nu av regeringen bedömts från samhällsekonomiska utgångspunkter. Det är självklart att SJ måste hållas ekonomiskt skadeslöst för beslutet. Regeringen kommer senare att föreslå riksdagen att anslag ges till SJ för den resultatför-sämring som beslutet medför.

De ändringar i fråga om vägplaneringen som riksdagen på regeringens förslag antog i höstas innebär en decentralisering av beslutsprocessen i och med att de regionala myndigheterna får ett större inflytande över denna. Detta medför i sin tur att sambandet mellan vägpolitiken och den politiska ambitionen inom andra områden förstärks.

Frågan om hur de olika trafikpolitiska medlen – t. ex. regleringar, priser, avgifter och investeringar – skall kombineras och tillämpas för att den övergripande trafikpolitiska målsättningen skall uppnås har under senare år varit föremål för en intensiv debatt. Härvid har förts fram förslag som syftar till en långt driven styrning av transportmarknaden med hjälp av olika

regleringar. För egen del anser jag att stor återhållsamhet bör iakttas vad gäller användandet av regleringar som trafikpolitiskt medel.

Effektiviteten i själva transportapparaten och kvaliteten på transporttjänsterna främjas bäst genom en i princip fri konkurrens mellan olika trafikmedel och trafikföretag. Detta skapar valfrihet för konsument och näringsliv i valet av transportmedel. Transportutövarna skall inom ramen för av samhället fastlagda gränser arbeta utan konkurrenshämmande detaljregleringar och under företagsekonomiska former. Samtidigt måste trafikpolitiken utformas så att en frivillig samverkan och samordning mellan olika transportutövare underlättas och stimuleras.

Den framtida utformningen och tillämpningen av kostnadsansvaret blir en av de viktigaste "gränserna" i systemet. Trafikpolitiska utredningen kommer att redovisa sina ställningstaganden till dessa frågor under våren.

Jag menar att i den nya trafikpolitiken skall de olika transportbehoven snarare än de olika trafikmedlen vara utgångspunkten för olika trafiklösningar. Resp. trafikmedels speciella egenskaper och fördelar bör i större utsträckning än hittills samordnas för att de olika transportbehoven skall kunna tillgodoses på bästa sätt för samhälle och konsument. Inom persontrafiken finns uppenbara möjligheter till samverkan dels mellan de olika trafikmedlen och trafikutövarna, dels mellan dessa och myndigheter, företag och institutioner, t. ex. i fråga om den kollektiva trafikens utformning vad gäller linjesträckning, tidtabeller och taxor. Förutsättningarna för en ökad samverkan på godstrafikområdet är tekniskt sett goda.

I fråga om trafikinvesteringar måste i framtiden större krav ställas på prioriteringar mellan olika delar av trafiksektorn och mellan denna och andra samhällssektorer. Detta medför behov av sinsemellan väl avstämda och ändamålsenliga planeringsformer som arbetar utifrån likartade förutsättningar.

Jag finner de ansatser som gjorts i anslutning till den regionala trafikplaneringen när det gäller att anlägga ett samordnat synsätt på trafikuppläggning och trafikinvesteringar värda att utveckla.

För att uppnå en tillfredsställande trafikförsörjning krävs en väl utbyggd kollektivtrafik. Den kollektiva trafiken bör betraktas som en grundläggande samhällsservice.

Ambitionerna när det gäller den kollektiva persontrafiken bör inte begränsas till att enbart åstadkomma en tillfredsställande trafikförsörjning åt dem som saknar tillgång till personbil för sitt resande. Kollektivtrafiken bör utformas så att den i ökad utsträckning blir ett konkurrenskraftigt och attraktivt alternativ till personbilsresorna. En övergång från individuellt till kollektivt resande utgör nämligen i sig ett medel i kampen mot de miljö- och trafiksäkerhetsproblem, som rent generellt alltid är förknippade med trafik men som i första hand härrör från biltrafiken. En övergång är också motiverad av en strävan att bereda den redan befintliga trafiken – och då inte minst den kollektiva – en bättre framkomlighet i våra tätorter. Ett ökat kollektivt resande innebär också ett mera effektivt resursutnyttjande i fråga om trafikanläggningar och trafikmedel. Jag vill här bl. a. hänvisa till de mycket

höga kostnader som trafikledsbyggandet dragit med sig särskilt i de största tätorterna och som så gott som helt varit betingade av den individuella trafikens framväxt. Även energisituationen med en förmodligen bestående höjning av drivmedelspriserna medför ett behov av att via kollektivtrafiken kunna erbjuda ett energibesparande alternativ till privatbilarna.

Ett förverkligande av dessa trafikpolitiska intentioner kräver att ansvaret för trafikfrågorna fastställs från funktionella utgångspunkter i stället för som nu efter de olika trafikgrenarna. För sådan trafik och sådana trafikanklägningar som i huvudsak har interregionala eller internationella funktioner bör således staten ta det samlade ansvaret och svara för ett riksnät av allmänna kommunikationer. Om en sådan trafikuppgift bedöms som samhällsviktig men i vissa delar inte kan utföras inom ramen för företagsekonomiska kriterier, dvs. om olönsamma linjer ingår i riksnätet, blir det således statens uppgift att tillse att trafikuppgiften ändå blir utförd. Staten skall alltså definiera vad som är en tillfredsställande internationell och interregional trafikförsörjning och också tillse att en sådan kommer till stånd.

På samma sätt skall regionala och lokala organ ha ansvaret för sådan trafik som i huvudsak tillgodoser regionala och lokala behov. Statens ansvar i sådan trafik skall inskränkas till att ge den primärt ansvarige ekonomiska förutsättningar i form av stöd till olönsamma linjer, så att en behövlig trafikservice kan upprätthållas på ett effektivt sätt. Som förutsättning för sådant statligt stöd bör bl. a. krävas att en godtagbar trafikförsörjningsplan finns för regionen.

I detta sammanhang är det angeläget att betona att den regionala huvudmannens ambitioner inte får leda till att skattesubventioner svarar för en orimligt stor andel av trafikens totala kostnader. Trafikanterna måste alltid betala en rimlig del av dessa.

Jag är naturligtvis medveten om att en rad svåra problemställningar måste övervinnas innan den här modellen kan bli verklighet. Som exempel kan jag nämna avgränsningsproblemen och fördelningen av bidragen till olika former av olönsam trafik. När det gäller den första problemtypen måste naturligtvis de funktionsstudier som finns kompletteras och fördjupas innan en definitiv avgränsning kan göras. När det gäller fördelningen av bidragen till olönsam kollektiv persontrafik på landsväg har jag för avsikt att inom kort föreslå riksdagen att de lokala och regionala organen får ett starkare ansvar för den lokala och regionala trafiken. Jag återkommer till denna fråga längre fram i detta anförande. På samma sätt bör i fråga om sådana olönsamma bandelar som i huvudsak ombesörjer lokal och regional trafik en decentralisering av ansvaret kunna övervägas. Samtidigt är det inte rimligt att övervältra de stora kostnader det här är fråga om på kommuner och landsting. I de fall den ansvarige väljer andra trafiklösningar än att upprätthålla starkt olönsam järnvägstrafik bör övervägas en ordning som innebär att denna får disponera en god del av de på detta sätt frigjorda statliga resurserna för regionens trafikförsörjning. En sådan valfrihet i fråga om trafikförsörjningen finner jag angelägen.

Det första steget mot en ny trafikpolitik som jag skisserat kommer att tas inom kort, då regeringen i mars skall lägga fram förslag för riksdagen om den

lokala och regionala kollektiva persontrafiken på landsväg.

I propositionen föreslås att kommuner och landsting gemensamt skall vara huvudman för den kollektiva landsvägstrafiken inom resp. län. Genom att lägga det ekonomiska och politiska ansvaret för både planering och genomförande av trafikförsörjningen hos ett och samma organ i resp. region skapar man enligt min mening den grundläggande förutsättningen för att de krav som kan uppställas för en god kollektiv trafikservice skall kunna tillgodoses. En sådan samordning kan förmodas eliminera en stor del av de olägenheter både för resenärerna och för de planerande och bidragsprövande myndigheterna som är förenade med den nuvarande uppsplittringen av ansvaret. Förutom att ett samordnat huvudmannaskap ger möjligheter till ett bättre utnyttjande av trafikresurserna och ekonomisk utjämning mellan vinst- och förlusttrafik skapas förutsättningar att införa taxesystem som medger resenärerna fri övergång mellan olika linjer. Jag vill i detta sammanhang framhålla att jag anser att det är angeläget att sådan taxesamordning kommer att gälla även interregional trafik.

För att den regionala huvudmannen på ett effektivt sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter och för att förutsättningar skall kunna skapas för samordnade och regionalt gällande taxesystem krävs att huvudmannen får ett reellt inflytande över utformningen av linjenät, tidtabeller, taxor etc. För att trygga ett sådant inflytande framlägger jag samtidigt bl. a. förslag om ändringar av yrkestrafikförordningen och ett nytt och förstärkt bussbidragssystem.

Jag vill slutligen nämna några ord speciellt om järnvägens situation i Sverige. Enligt min mening är det viktigt att järnvägstrafiken får möjlighet att utvecklas där den lämpar sig bäst. Järnvägstekniken kommer inte till sin rätt där trafiken är liten och oregelbunden och där tågen måste stanna vid många stationer. Det är i stället på långa och medellånga avstånd där trafikunderlaget är stort som järnvägstrafiken är mest konkurrenskraftig, dvs. kan erbjuda attraktiva alternativ. Införandet av tåg på bestämda klockslag mellan de större städerna och andra marknadsföringsåtgärder, som SJ vidtagit under senare år, har tillsammans med stigande bensinpriser bidragit till att persontrafiken på SJ ökat med ungefär 20 % sedan 1973 och till att den fortsätter att öka. Det investeringsanslag som jag föreslagit i budgetpropositionen till automatiskt tågstopp, till nya vagnar m. m. bör kunna medverka till att denna positiva utveckling fortsätter.

Men det är på sikt inte tillräckligt. Det gäller nämligen nu att behålla persontrafiken på järnväg på en hög nivå och att helst få ännu flera järnvägsresenärer. En förutsättning härför är en prissättning som stimulerar till ökat resande när det finns ledig kapacitet. Sådan ledig kapacitet finns redan nu under vissa veckodagar. Andra verksamma medel är att göra järnvägsresandet lättåtkomligt, bekvämt och trivsamt.

På medellånga och långa avstånd spelar därvid också tillgång till god service och tillräckligt utrymme i restaurangvagnarna en betydande roll. På de långa avstånden är det också viktigt att järnvägen kan tillhandahålla tillräcklig sovvagnskapacitet. För att tillgodoses båda dessa önskemål behöver

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

SJ ökade investeringsmedel under kommande år.

Är det då ett allmänt önskemål att vi skall försöka locka flera människor att ta tåget i stället för bilen? Ja, jag tror att det råder mycket stor enighet därom, och detta främst av de tre samhälleliga skäl, som jag under det senaste året upprepat till tjat:

1. Vi sparar energi och minskar oljeimporten.
2. Vi minskar föroreningarna av luften.
3. Vi ökar trafiksäkerheten på vägarna.

Till dessa samhälleliga skäl kommer att det med ständigt stigande drivmedelspris för den enskilde resenären blir alltmer ekonomiskt fördelaktigt att använda allmänna kommunikationsmedel. Denna slutsats bör vederbörande kunna dra själv.

Men det är politikernas uppgift att utforma trafikpolitiken på ett sådant sätt, att samhället kan möta den ökande efterfrågan med tillräckliga resurser. Det är min förhoppning att vi i denna riksdag snart skall kunna enas om en trafikpolitik, som i sig innehåller sådana möjligheter för såväl riks- som regionaltrafikförsörjningen.

Järnvägen är tyvärr inte alltid framgångsrik tekniskt och ekonomiskt då det gäller trafikförsörjningen av orter med litet trafikunderlag. Detta förhållande kan skapa en motsättning mellan ekonomiskt sund järnvägspolitik och sund regionalpolitik. Vi vill ju värna om utvecklingen i de mindre tätbefolkade delarna av vårt land. Vi satsar årligen stora belopp av allmänna medel för att stimulera företag att etablera sig där och skapa ökade försörjningsmöjligheter för människorna i glesbygd. Om sådana regionalpolitiska insatser skall vara meningsfulla måste också trafikförsörjningen för både passagerare och gods upprätthållas med taxor som är jämförliga med taxorna i andra landsdelar. Trafik på sådana villkor blir av lättförklarliga skäl oftast olönsam. Den måste därför stödjas med tillskott av skattemedel. Självfallet är det därvid angeläget att ett system skapas så att en avvägning mellan olika trafikslag underlättas, allt i syfte att få en så effektiv trafikapparat som möjligt. Många av dessa avvägningar bör ske på lokal och regional nivå.

BIRGER ROSQVIST (s):

Herr talman! Jag vill börja med att säga några ord om ett par socialdemokratiska trafikmotioner som väckts i anslutning till budgetpropositionen.

Vi tar åter upp frågan om trafiken på våra inlandsfarvatten. Enligt vår åsikt skall regionerna och hamnarna samt sjötrafiken runt Väneren och i Mälaren i avgiftshänseende behandlas på samma sätt som de svenska hamnarna i övrigt. Vi tycker att detta är ett rättvisekrav och menar att det gagnar en sund trafikuppläggning.

Gods som kan gå sjövägen skall gå den vägen och inte på tunga lastbilar med de konsekvenser detta medför för vägar och trafikmiljö. I dessa områden är det nämligen lastbilen och inte järnvägen som är alternativet i transportvalet.

Vi hävdar således nu, precis som vi gjorde förra året, att de särskilda kanalavgifterna för insjötrafiken skall slopas. Kostnaden härför torde röra sig

om ca 10 milj. kr. Vi anvisar också hur denna kostnad skall finansieras. Med 30–40 öre högre farledsvaruavgift på mineraloljor som tas in till svensk hamn får staten in de ca 10 milj. kr. som kanalavgifterna skulle ha gett. Vi anser detta vara en enkel lösning. Den har fått stöd av berörda parter, som också länge väntat på en lösning av problemet med kanalavgifterna.

Nu har det ju visat sig att man var alltför optimistisk vid propositionskrivandet inför det beslut som skulle fattas i höstas. Det nya systemet med sjöfartsavgifter kunde inte införas fr. o. m. den 1 januari 1978 och inte heller fr. o. m. den 1 februari, som man ändrade till. Regeringens senaste besked är att systemet skall införas fr. o. m. den 1 april. Men då har redan så mycket av de nya intäkterna för 1978 gått förlorade att avgifterna får höjas så mycket i förhållande till tidigare beslut att det per ton gods innebär en större avgift än det från början hade blivit med vårt förslag, där finansiering av slopad kanalavgift var medräknad. Så det går tydligen att acceptera höjningar – bara de introduceras på rätt håll efter en tänkt handläggning, som inte helt tålt konfrontationen med verkligheten.

I en annan s-motion har vi tagit fasta på den betydelse trafiksäkerhetsverkets informationskampanjer har för trafiksäkerheten. Regeringen har prutat ned detta anslag kraftigt, ja, så mycket att det skulle betyda en påtaglig försämring av den verksamheten. Vi vill inte vara med om detta. Även om både trafiksäkerhetsverket och vi kan konstatera att antalet trafikolyckor minskat under det gångna året, säger vi nej till en minskning av omfattningen av de betydelsefulla, säkerhetsfrämjande informationskampanjer som trafiksäkerhetsverket bedriver. Vi gör också detta utan att ytterligare belasta budgeten.

Anslaget till drift av enskilda vägar får återigen en kraftig ökning, denna gång med 30 % eller i runt tal 41 milj. kr. Vi föreslår den omprioriteringen att trafiksäkerhetsverket får 1 milj. kr. mer för sin målinriktade verksamhet – att spara liv och lem i trafiken – på bekostnad av driftbidraget till enskilda vägar.

Det finns också en massiv motionsflod med krav på ett bibehållande av trafikutbudet på järnvägsnätet. Det gäller både person- och godstrafik. SJ har aviserat ändringar och neddragningar i stor omfattning. I och för sig är detta förståeligt efter den nedprutning av driftbidraget till SJ som regeringen har gjort i budgetpropositionen.

På flera håll i landet har många oroat sig över den serviceförsämring som indragningen av tåg skulle medföra. Denna oro har också resulterat i många motioner med krav på ett bibehållande av SJ-servicen.

Det är tydligt att man i kommunikationsdepartementet har oroats över den opinionsstorm som vuxit fram. I torsdags i förra veckan – dagen efter det att motionstiden gått ut i riksdagen, närmare bestämt 16 dagar efter det att budgetpropositionen lagts på riksdagens bord – gick regeringen ut med ett pressmeddelande, där den försöker lugna opinionen genom att säga att persontrafiken i stort sett skall bibehållas oförändrad. Regeringen meddelade också att riksdagen senare skall få ta ställning till ett förslag om en ökning av driftersättningen till SJ med anledning av SJ:s merkostnad till följd av att

trafikindragningar inte får ske.

I sak vill jag inte invända mot vad som här har hänt – men mot förfarings sättet. Är det inte en väl stor ryckighet i planeringen? Två veckor efter det att ett förslag med en lång motivering framlagts ändrar man detta och anmäler ett ytterligare förslag till riksdagen. Man har tidigare inte insett konsekvenserna av ett nedskrivet anslag.

Det är, herr talman, ett exempel på hur det numera ligger till med trafikpolitiken. Det finns ingen rät linje och ingen fast målsättning, och vi tycks bara få vänta på ett samlat regeringsförslag om trafikpolitiken.

Herr talman! Från socialdemokratiskt håll har vi tidigare betonat att trafikpolitiken skall återspegla ett välfärdspolitiskt synsätt. Utvecklingen och anpassningen av trafikresurserna skall medverka till en utjämning av sociala och ekonomiska skillnader mellan olika delar av landet och mellan olika grupper av människor. Detta gäller alltjämt.

Vår regionalpolitik, arbetsmarknadspolitik, miljöpolitik och näringspolitik vill vi samordna med trafikpolitiken. Vi anser detta vara en förutsättning för att uppnå målsättningarna för ett socialdemokratiskt samhällsbyggande.

Redan i början på 1970-talet insåg vi att samhällets förändring också krävde anpassning av trafikpolitiken till nyare förhållanden. Regional- och arbetsmarknadspolitik liksom den aktiva näringspolitiken krävde mer samordning med trafikpolitiken än vad som kunde uppnås med det beslut som hade fattats 1963. En hastigt växande person- och lastbilstrafik med de miljöproblem denna orsakade passade ej heller in på den miljöpolitik som utförades.

Förändringarna i samhället krävde också en mer samhällsekonomiskt och socialt inriktad trafikpolitik. Därmed stod det också klart att den vidare utvecklingen inom transportsektorn behövde bli föremål för ett brett utredningsarbete och en allomfattande planering. Detta har också skett, och underlag finns för en ny trafikpolitik anpassad till dagens och morgondagens behov och möjligheter.

Riksdagen har ju också under senare år, genom uttalanden, först velat skynda på utredningarna för att möjliggöra ett regeringsförslag. På våren 1976 krävde de nuvarande regeringspartierna att en grundlig omprövning av trafikpolitiken snarast skulle komma till stånd. Förra året avlog samma partier den socialdemokratiska gruppmotionen till riksdagen med begäran om en trafikpolitisk proposition, med den motiveringen att, som kommunikationsministern sagt i det årets budgetproposition, en proposition skulle läggas fram under 1977. Där skulle då riksdagen få ta ställning till de frågor som behandlats och remissbehandlats i anslutning till trafikpolitiska utredningen, kollektivtrafikutredningen, utredningen om anpassningen av de handikappades behov inom kommunikationsväsendet, utredningen om de regionala trafikbakterna, utredningar och promemorior om hamnväsendet, luftfarten och ett statligt planeringsverk. Men det kom inget förslag från regeringen.

I en interpellationsdebatt före jul förklarade kommunikationsministern att han ej fick de övriga i regeringen med sig om ett förslag. Frågan sköts på

framtiden. Dock skulle man på en månad i departementet, om man fick klarsignal, kunna expediera en trafikpolitisk proposition med det material som remissbehandlat och klart fanns i departementet.

Och vad händer i år? Vad sägs i årets budgetproposition, som är vad jag har haft att utgå ifrån? Jo – avlämnandet av den sammanhållande trafikpolitiska propositionen uppskjuts. Den svaga ekonomiska situationen gör att regeringen successivt skall lägga fram förslag om reformer inom trafikpolitiken. Detta innebär att vi i mycket riskerar att få ett lapptäcke där enhetligheten och samordningen, som det så vackert talas om, uteblir. Med andra ord: vi får inte den syn på trafikpolitiken som alla, även nuvarande regeringspartier, så energiskt krävde före september 1976.

Herr talman! Vi beklagar detta. Men vi har en känsla av att det varit svårt att i konkret handling omsätta de tre regeringspartiernas syn på hur kommunikationssektorn skall se ut. Man kan finna exempel härpå i årets budgetproposition.

Där finns det gamla moderata kravet på fri konkurrens mellan olika trafikleder och trafikföretag och konstaterandet att effektivitet och kvalitet bäst främjas härigenom. Men det står också att en samhällsekonomiskt effektiv fördelning av transportarbetet mellan olika transportmedel måste vara utgångspunkt för trafikpolitiken.

Där finns de gamla mittenpartiernas krav på att ökad samordning mellan landsvägs- och järnvägstrafik måste komma till stånd. Där finns också – och det är väl, herr talman, en kompromiss – villkoret att samordning och samverkan mellan olika transportutövare måste utformas så, att en frivillig samordning underlättas.

Här staplas ju inkonsekvens på inkonsekvens. Det sägs exempelvis ingenting om att konkurrensen måste underordnas de samhällsekonomiska utgångspunkterna. Vi saknar helhetssynen bakom regeringens uttalanden.

Vi kan inte längre ha ett system för vår kommunikationssektor där det bara talas om angelägenheten av ändring – en ändring som skall komma – men inte om när den kommer och hurdan den blir.

Järnvägen får allt svårare att klara konkurrensen med bilar, bussar och lastbilar. Alltmer gods transporteras på vägnätet, det må gälla styckegods eller tunga massgodslaster. Överflyttningar från järnväg i stor skala är aviserade; jag tänker på det som har sagts om styckegodstrafiken. Det är den fria konkurrensen som gäller och inte det samhällsekonomiska synsättet.

Kollektivtrafiken kan inte mer än delvis fånga upp det ökande resandet.

När det nu är så, att vår ekonomi är ansträngd och det är detta som enligt kommunikationsministern förhindrar ändring av trafikpolitiken – vi skulle inte ha råd – vill jag i stället fråga: Har vi, om vi tänker samhällsekonomiskt, råd att *inte* ändra på förhållandena?

Vi har miljön, trafikolyckorna, energin, förslitningen av vägarna m. m. att tänka på. Vi har förutsättningarna för sysselsättning och näringsliv och människor och deras resebehov i regioner som ligger litet vid sidan av de stora trafikstråken att tänka på också.

Det gäller resemöjligheterna för handikappade människor. Det gäller utjämning av sociala och ekonomiska skillnader mellan olika delar av landet.

Vi har i vår motion om trafikpolitiken utgått från de förslag som framkommit i anslutning till de omfattande utredningar som gjorts. Vi framför i stort sett samma krav som vi ställde förra året och som också vid det här laget hade varit grundläggande för trafikpolitiken, om socialdemokratin fått lägga fram regeringsförslagen hösten 1976.

I detta anförande instämde Kurt Hugosson (s).

ROLF SELLGREN (fp):

Herr talman! Kommunikationsministern gjorde i sitt anförande en programförklaring om trafikpolitiken och gav sin syn på hur transportförsörjningen skall ordnas för framtiden. Det gläder mig att han har en samhällsekonomisk grundsyn på problemen; jag förmodar att det i synnerhet gäller persontrafiken.

Vad jag saknade i anförandet, som i övrigt var mycket upplysande, var tidtabellen – en tidtabell hör väl alltid med i transportsammanhang. Nu är det särskilt angeläget att veta något om tidtabellen, eftersom osäkerheten ute hos allmänheten växer när vi inte har några klara linjer att arbeta efter. Oron har kommit och gått, och f. n. är den ganska stark. Det är framför allt de två aviserade förändringarna inom SJ:s trafikservice som har skapat den här oron hos både allmänhet och företag. Det gäller alltså omfattande indragningar och tidtabellsändringar inom persontrafiken och en radikal omändring av styckegodsrörelsen.

Jag tycker det är bra att regeringen har stoppat SJ:s beslut om indragningar i persontrafiken, som t. v. i stort sett skall bibehållas vid nuvarande nivå. Men, herr talman, det räcker inte med brandkårsutryckningar i akuta lägen. Vi måste få en sådan förändring i vår trafikpolitik att SJ slutar med sin defensiva marknadsföring av persontrafiken på järnvägen. Jag är helt medveten om att det är den allmänna ekonomiska situationen som har tvingat fram en försening av regeringens planerade trafikpolitiska proposition. Jag är alltså personligen medveten om detta, men jag måste här redogöra för de intryck jag mottagit från människor ute i landet. Tills vi har fått en sådan proposition bör inga radikala förändringar i transportservicen vidtas. Därom råder tydligen samma mening inom regeringskansliet.

Persontrafiken på järnväg har gått upp kraftigt under 1970-talet. Människor vill åka tåg, och SJ har stor överkapacitet på de flesta linjerna. Teoretiskt skulle antalet tågresenärer kunna nästan fördubblas utan större kostnadsökningar för SJ. Det vore en stor samhällsekonomisk vinst om alla som vill åka tåg kunde få göra det. Ett av de viktigaste hindren för ett ökat tågresande är emellertid biljettpriserna, som upplevs som för höga.

Flera försök med taxenedsättningar vid SJ har visat att efterfrågan ökar starkt om biljettpriserna är lägre. Alltså: ju lägre biljettpriser desto fler resenärer. Nu är det tyvärr inte så som många tror, att SJ:s ekonomi samtidigt

förbättras genom att sådana åtgärder vidtas. Även tidigare resenärer, som varit villiga att betala det högre priset, får ju då del av nedsättningen. Och resandeökningen blir sällan så stor att den täcker inkomstbortfallet från prissänkningen för de tidigare resenärerna.

Med det här resonemanget kommer jag fram till att persontrafiken inte skall bedömas enbart strikt företagsekonomiskt utan även ur samhällsekonomisk synpunkt. Biljettpriserna måste sättas därefter, dvs. sänk dem! Först därmed når man ett bättre resursutnyttjande av tillgänglig tågkapacitet. Tanken är inte unik. Både den regionala och den lokala trafiken har svårt att bära sina kostnader. Stockholms kommun subventionerar lokaltrafiken med miljardbelopp årligen. Och jag förmodar att trots detta visar en samhällsekonomisk kalkyl "överskott" för persontrafiken. Jag finner av kommunikationsministerns programförklaring att vi tycks vara överens på den här punkten.

Den kanske största oron bland resenärerna gäller SJ:s ointresse för regional och lokal trafik. Reaktionen på det senaste förslaget till tidtabelländringar visar detta tydligt. Det är lätt att minska trafikunderlaget ytterligare på en tidigare svag linje genom att lägga tidtabellerna så att vissa kategorier inte har någon möjlighet att utnyttja linjen. Detta gäller särskilt skolskjuts- och arbetsresor. Den typen av trafik sker vanligast på det trafiksvaga bannätet och berör inte i särskilt stor utsträckning den interregionala och den långväga trafiken på SJ:s huvudbanenät. Sträckan Alingsås-Göteborg tillhör undantagen, men i gengäld är trafikunderlaget där stort.

SJ avser att från augusti månad ändra organisationen för stycke gods verksamheten. Det innebär att trafiken skall koncentreras till 31 knutpunkter, varifrån stycke gods skickas vidare med lastbil. Därmed räknar företaget med att kunna komma till rätta med de nuvarande förlusterna på 200 milj. kr. per år för den här trafiken. SJ kommer, om förändringarna genomförs, sannolikt inte ifrån förlusterna. Troligare är att SJ förlorar stycke gods trafiken.

Ändringarna kan leda till så stora fördyringar och förseningar för flertalet godskunder att de helt och hållet går över till lastbilstransport. Samtidigt förlorar SJ även en del vagnslast gods, eftersom många leverantörer har både vagnslast- och stycke gods sändningar. SJ kommer därigenom in i en ny ond cirkel för sin utveckling.

Svårast drabbas många företag på mindre orter över hela landet, inte minst inom glesbygden där man nu har tillgång till inlämning av stycke gods vid närmaste järnvägsstation. De regionalpolitiska konsekvenserna kan alltså bli betydligt mer omfattande än som nu kan bedömas. Jag skall ta ett exempel från mina egna hemtrakter.

Ett företag som specialiserat sig på rökta produkter från vilt, fisk och renkött har etablerat sig vid Mellansels järnvägsstation, som är en knutpunkt vid norra stambanan. Går SJ:s planer igenom tvingas företaget att antingen lägga ner verksamheten vid sin nyuppförda fabrik alldeles intill järnvägen, på mark man har köpt av SJ, eller flytta verksamheten till närmaste knutpunkt, Örnsköldsvik. Det blir omöjligt att behålla verksamheten i Mellansel. En stor

del av sändningarna får med det nya systemet mångdubbelt längre transportsträckor och fler omlastningar, vilket varorna inte tål.

En sändning från Mellansel t. ex. till en kund i Sollefteå, som nu går på järnväg hela den 8 mil långa sträckan, om inte omlastning sker i Långsele, får med det föreslagna systemet, där Örnköldsvik och Sundsvall blir närmaste knutpunkter, sex gånger längre transportsträcka, eller 50 mil och två omlastningar – om SJ anlitas förstås. Först skall sändningen gå med bil till Örnköldsvik, där omlastning sker till järnväg, och sedan via Mellansel till Sundsvall för vidare transport med bil till Sollefteå. Det blir sammanlagt 20 mil biltransport och 30 mil med järnväg, mot f. n. 8 mil järnväg. Fraktkostnaderna stiger i samma mån som avståndet, och tidsfördröjningen kan man bara spekulera i. Det är uppenbart att en sådan här omändring är helt omöjlig att genomföra. Man söker andra transportlösningar.

Sådana här exempel kan hämtas från hela landet. Företrädare för trafikskottet har nu i eftermiddag uppvaktats av representanter för Vansbro och Malungs kommuner och uttryckt den oro man känner där inför de varslade ändringarna.

Herr talman! Jag vet att kommunikationsministern är medveten om SJ:s planer. Jag vill därför fråga vilka åtgärder statsrådet avser att vidta i den här frågan.

Men det är inte, som jag sade tidigare, nog med tillfälliga insatser, som kan betraktas som brandkårsutryckningar. Det väsentliga är att riksdagen föreläggs en trafikpolitisk proposition, som ger underlag för nya bedömningar av transportförsörjningen i vårt land, efter de riktlinjer statsrådet har dragit upp här tidigare.

Den sista delen av trafikpolitiska utredningens arbete blir klar under våren. Jag vill därför fråga: Kan en trafikpolitisk proposition av den omfattning som statsrådet här talade om väntas i höst, eller när kommer den?

ELVY NILSSON (s):

Herr talman! Jag skall inskränka mitt inlägg här till att gälla vissa trafikfrågor och deras relationer till regionalpolitiken. Det kanske t. o. m. kan betecknas som något av en fortsättning på den interpellationsdebatt vi hade här i kammaren före jul, och där vi speciellt tog upp SJ:s planer på införande av ny styckegodstaxa. Jag tänker även i dag ta upp SJ:s styckegodstaxa, men jag vill utvidga debatten till att också omfatta övriga olönsamma delar av SJ:s verksamhet.

I svaret på min interpellation angående styckegodset sade kommunikationsministern bl. a.: "Om utredningen skulle visa sig leda också till förändringar som strider mot viktiga sysselsättningsmål eller andra mål för regionalpolitiken och samhällsekonomin kommer regeringen självfallet att överväga åtgärder för att mildra de negativa effekterna."

Att döma av den opinion som har kommit från praktiskt taget varenda kommun i detta land och även från Svenska kommunförbundet, liksom att döma av de reaktioner som har kommit från personalorganisationerna, torde väl kommunikationsministern och regeringen inte längre behöva sväva i

tvivelsmål om huruvida den här planerade förändringen kommer att medföra några negativa effekter på regionalpolitiken och sysselsättningsituationen eller inte. De åtgärder som kommunikationsministern och regeringen bör överväga för att "mildra effekterna" är lika självklara som enkla: Stoppa helt enkelt hela det här vansinniga projektet! Om det till äventyrs skulle komma att föra med sig några ekonomiska konsekvenser för SJ:s vidkommande får väl staten vara beredd att ta på sig de konsekvenserna. Det blir i alla fall billigare för samhället i stort än det kommer att bli om planerna fullföljs.

Men, herr talman, det är *nu* som beslutet måste tas i regeringen! Det går inte att vänta och se hur det blir när omorganisationen är genomförd. Då är det för sent. Då är det så mycket som är oreparerbart. Entreprenöravtal är tecknade, personal är omplacerad eller kanske förtidspensionerad, SJ-kunder har gått över till andra befraktare osv.

Ett beslut om att stoppa dessa SJ-planer ligger också helt i linje med vad som krävs från praktiskt taget hela landet i socialdemokratiska och även en del borgerliga motioner till årets riksdag, där man begär att regeringen i väntan på ett nytt och mera samhällsekonomiskt inriktat trafikpolitiskt beslut "fryser" SJ:s verksamhet på ungefär den nivå som den har i dag.

Det är dock med stor besvikelse man läser förteckningen över aviserade propositioner, eftersom man inte heller nu finner någon proposition från kommunikationsministern med detta övergripande innehåll. Jag kan inte underlåta att nu, liksom i interpellationsdebatten, upprepa den fråga som också tidigare talare här i dag har ställt: När kommer propositionen om en ny trafikpolitik, som förre kommunikationsministern Bengt Norling hade så långt framme?

När kommer regeringen att ta initiativ som möjliggör för de handikappade att använda järnvägen? Tydligt kommer inte ens de planerade nya järnvägsvagnarna att handikappanpassas.

Tills vi får ett nytt trafikpolitiskt beslut ligger ju 1963 års beslut formellt fast, trots att vi vid flera tillfällen här i riksdagen har uttalat att det skall mönstras ut. Tills vi fattat detta nya beslut kommer SJ att fortsätta med sin extrema och hårda nedrustningspolitik, som drabbar landsbygden och glesbygden allt hårdare. Vi kommer att få uppleva sådana vansinnigheter som det vi i dag upplever vad gäller malmtransporterna i nordligaste Sverige och vad gäller NK-Åhléns centrallager i Jordbro här i Storstockholm, där 30 container varje dag fr. o. m. nyåret har förts över från järnvägen till de hårt belastade landsvägarna i området.

Vi kommer att få uppleva att järnvägsstationer stängs, att banunderhåll dras ner med minskad hastighet och längre restider som följd, att turtätheten minskas osv. Med andra ord: Servicen och därmed attraktiviteten hos SJ:s verksamhet minskar.

Vilka är det då som drabbas av denna nedrustning? Ja, i första hand är det människor som bor på landsbygden – i glesbygden. Det är de som får längre mellan turerna, om det kommer att gå några tåg alls. Det är de som får stå ute på trappan till den stängda järnvägsstationen i ur och skur och vänta på tåget. Det är glesbygdskommunerna som förlorar de arbetstillfällena som tas bort,

därför att några alternativa arbetsuppgifter finns inte där.

I budgetpropositionen, bil. 9, framhåller man bl. a. – kommunikationsministern gjorde det också tidigare här i dag – att persontrafiken på järnväg har ökat under senare år. Den relativt största ökningen har noterats på avstånd över 200 km och torde bl. a. ha berott på förbättrade tågförbindelser mellan större tätorter. Man konstaterar också att persontrafikens utveckling blir beroende av kvaliteten och priset på de trafik tjänster som järnvägen kan erbjuda i konkurrens med personbilar, bussar och flyg.

Ja, just det. Men samma "naturlag" gäller naturligtvis i lika hög grad på de mindre bandelarna som på de större. I samma utsträckning som persontrafiken ökar i och med förbättringar i attraktiviteten, så minskar den om attraktiviteten försämras. Och det är detta som sker i alltmer accelererande grad på de mindre och olönsamma bandelarna, vilket alltså medför att dessa bandelar blir allt mindre lönsamma för varje år. Man frågar sig onekligen vad det är för konsekvens i att rusta upp huvudbandelarna, så att de medger en hastighet av 160 km/tim. samtidigt som banunderhållet på småbanorna minskas, så att det endast går att köra med 60 km/tim. Där skärs personalstyrkan också ned så kraftigt att rälsbussföraren själv kommer att få sköta fällningen av bommarna vid vissa vägkorsningar! Detta är, herr talman, en utveckling som uppfattas som en utmaning i de bygder det gäller.

Det är alltså med en viss bitterhet man konstaterar att de s. k. olönsamma delarna av SJ:s verksamhet blir ännu mer olönsamma för varje år som går. Man frågar sig: Har dessa getts en ärlig chans att utvecklas? Vad hade hänt om man fått nyare och bättre motorvagnar, om man hade haft en bättre marknadsföring, en bättre samordning med övrig trafik? – för att bara ta några exempel. I dag kan ju inte ens samma biljett gälla på tåg och buss på samma sträcka fastän det är fråga om statliga företag i båda fallen.

Och vilka grunder har man för beräkningen av lönsamheten? Är det exempelvis rimligt att en över 20 år gammal motorvagn, som är betald och avskriven för länge sedan, skall debiteras med 10 kr./mil enbart i underhållskostnad, alltså drift- och personalkostnader undantagna?

Jag kommer från ett län – Värmlands län – där vi kämpar till nära nog sista blodsdroppen för vartenda jobb och där vi värjer oss för varje åtgärd som kan bidra till att försvåra vårt redan förut ansträngda sysselsättningsläge. Vårt län har också mycket glesbygd med stora avstånd, där många människor är starkt beroende av de kollektiva trafikmöjligheter som står till buds. Det är därför som vi har reagerat så hårt på de här aviserade förändringarna av SJ:s verksamhet. Det är därför vi har reagerat på förslaget till ny styckegodsorganisation – som medför dels att ett stort antal SJ-anställda blir utan sina jobb, dels de försämringar som de högre fraktkostnaderna kommer att innebära för företagen utanför terminalorterna.

Det är därför vi reagerar då det gäller ett minskat öppethållande vid järnvägsstationerna, när det gäller minskat banunderhåll osv., allt åtgärder som minskar antalet anställda vid SJ samtidigt som servicen minskar för väldigt många människor – en service som redan förut är minimal i många fall.

Som exempel kan jag nämna järnvägssträckan Årjäng–Arvika, där de försämringar i tågtider och indragningar som har aviserats bl. a. skulle medföra mycket stora svårigheter för årjängsborna att exempelvis kunna besöka anhöriga på sjukhuset i Arvika. Det skulle även medföra mycket stora försämringar för den studerande ungdomen. Nu har enligt uppgift den regionala tågledningen lyssnat på den lokala opinionen och ställt i utsikt inte fullt så extrema förändringar, men det återstår fortfarande att se vad slutprodukten blir.

Det är också med stor tillfredsställelse vi noterar att kommunikationsministern har ingripit och stoppat en del av SJ:s planerade indragningar – vilket enligt kommunikationsministerns uttalande måste innebära att SJ i stort sett skall behålla trafiken på nuvarande järnvägsnät. Jag kan inte nu bedöma hur mycket i övrigt som på detta sätt räddats undan SJ:s mer eller mindre vilda framfart – i och för sig en följd av den stora prutning som skedde på SJ:s äskanden – men att döma av de medel som ställts i utsikt torde det röra sig om en ersättning som täcker knappt hälften av vad SJ har äskat på den olönsamma verksamheten. Då återstår fortfarande mycket av den aviserade nedrustningen. Och frågorna finns kvar: Vilka stationer skall stängas eller få minskat öppethållande? Hur mycket banunderhåll skall skäras ned? Vilka människor skall friställas eller omplaceras? Och hur blir det med stycke godsorganisationen – inryms den i kommunikationsministerns planerade brandkårsräddning? Vi är många i det här landet som hoppas det, liksom vi hoppas att kommunikationsministern tillgodoser kraven i de många motioner till årets riksdag där det begärs att regeringen fryser SJ:s hela verksamhet på ungefär den nivå vi har i dag i väntan på den nya trafikpolitiska propositionen.

Jag skall till sist ta upp ytterligare en sak, som jag hoppas att kommunikationsministern har synpunkter på. Det gäller de nya direktiv som utredningen om postgirots verksamhet har fått och som går ut på att pröva möjligheterna för affärsbankerna att från postgirot ta över samhällets in- och utbetalningar av barnbidrag, pensioner och skattebetalningar. En sådan utveckling kommer att innebära mycket svåra konsekvenser för postverket, som i dag finansierar en mycket stor del av olönsamma serviceuppgifter just via dessa arbetsuppgifter. Försämras postverkets lönsamhet kommer också detta att gå ut över glesbygden med en minskning av den service som i dag utförs av bl. a. lantbrevbärare och postkontor. Det kommer också att innebära en minskad sysselsättning inom postverket.

Min fråga till kommunikationsministern skulle alltså helt enkelt bli: Vilken är den egentliga avsikten med den plötsligt ändrade inriktningen på den här utredningen?

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Det var många frågor det där. Jag skall försöka svara på en del och börjar då med några av Elvy Nilssons.

Hon frågar först om SJ kommer att fortsätta sin extrema och vansinniga nedläggningspolitik. Jag vill då bara säga att under de 16 månader som jag har

varit ansvarig för kommunikationsdepartementets verksamhet har det inte lagts ned några järnvägar mer än en smalspårig bana på några kilometer mellan Vadstena och Fågelsta på Östgötaslätten och en smalspårig bana i Uppland, som emellertid samtidigt ersattes med en normalspårig.

Nej, Elvy Nilsson, den stora nedläggningsperioden var 1960-talet, och den kan man knappast göra den nuvarande regeringen ansvarig för.

Jag vill också erinra om det beslut som regeringen fattade för i dag en vecka sedan, torsdagen den 26 januari detta år. Det var i viss mån en historisk dag, eftersom det veterligen är första gången regeringen gjort ett så genomgripande ingrepp i SJ-förvaltningen. Det gjorde vi därför att vi ansåg – precis som flera talare gjort här i dag – att de aviserade indragningarna av trafikservice och -utbud stred mot de regionalpolitiska målsättningarna och därför inte borde genomföras.

Detta innebar i och för sig ingen kritik – det har jag sagt offentligt genom televisionen – av SJ-ledningens månande om SJ:s ekonomi. SJ-ledningen skall naturligtvis, som man gör, försöka få inkomster och utgifter att gå ihop. Det var ett politiskt beslut som regeringen fattade och som innebär att indragningar inte får ske på detta sätt. Men vi skall naturligtvis gå till riksdagen och begära medel för att kompensera den resultatförsämring som beslutet innebär.

Sedan sade Elvy Nilsson att motorvagnarna är dåliga. Ja, men det är dock så att de har blivit allt sämre under den gamla regeringens tid, och då fattades inga beslut om nya motorvagnar. Det är under den nya regeringens tid som vi har satt i gång med att anskaffa nya motorvagnar.

Ni klagar över att vi i den nya budgeten har prutat på en del anslagsökanden, bl. a. från SJ. Det är ju ingen sensationell nyhet; så har alltid skett och så måste det gå till. Man måste väga olika behov i samhället mot varandra. Det har tidigare föranlett riksdagsmän från de nuvarande regeringspartierna att i motioner yrka på ökning av bl. a. SJ:s investeringsanslag. Under den gamla "lotteririksdagens" tid lyckades man vid ett par tillfällen få igenom sådana förslag och ökade därmed på de anslag som regeringen hade föreslagit och som man ansåg vara alltför knappa.

Elvy Nilsson talade om det gamla i att gamla motorvagnar belastar ekonomin genom att de kostar 10 kr. per mil i underhåll – hon tyckte det var konstigt att gamla motorvagnar skulle dra en sådan kostnad. Det är väl ganska naturligt; ju äldre ett fordon är desto större blir underhållskostnaderna. Det är därför vi skall skaffa nya nu – de som vi har blivit väldigt gamla och slitna.

Beträffande frågan om tilläggsdirektiven till utredningen om postgirot har jag kanske inte så mycket att säga. Det ligger inom ekonomiministerns område, eftersom bankväsendet och därmed även PK-banken lyder under honom. Det är dock bara fråga om tilläggsdirektiv till en utredning. Några ställningstaganden har självfallet inte gjorts. Utredningen arbetar vidare, dess resultat kommer att remissbehandlas och så småningom kommer regeringen att ta ställning till förslagen. Vad dessa kommer att leda till vet inte jag för dagen. Jag hoppas emellertid i likhet med Elvy Nilsson att de inte skall leda

till någon försämring av den utomordentligt goda service som postgirot i dag ger oss och inte heller av den service som t. ex. de av Elvy Nilsson nämnda lantbrevbärarna ger.

Två frågor har både Elvy Nilsson och Rolf Sellgren ställt. Den ena frågan gäller vilka åtgärder jag ämnar vidta med anledning av SJ:s aviserade ändringar i styckegodstrafikens organisation och taxor. Elvy Nilsson erinrade om att jag i en interpellationsdebatt med anledning av en fråga av henne strax före jul sade att om följderna av en ändrad styckegodstrafik strider mot regionalpolitiska målsättningar kommer regeringen att överväga åtgärder för att mildra verkningarna. Jag kan upprepa samma sak i dag. Att regeringen ännu inte har tagit ställning till om några åtgärder skall vidtas och i så fall vilka beror på att det ännu inte finns något ärende hos regeringen. SJ har inte fattat något beslut. Vi kan alltså inte fullständigt bedöma den frågan i dag. Men så fort vi har möjlighet till det kommer vi självfallet att överväga om regeringen skall vidta några åtgärder och i så fall vilka.

Den andra frågan som Elvy Nilsson och Rolf Sellgren har ställt är när en sammanhållen trafikpolitisk proposition kan väntas. Jag borde naturligtvis efter fjolårets erfarenheter vara försiktig med att precisera mig på den punkten, men eftersom jag redan på förmiddagen i dag i ett frågesvar fann mig böra nämna en tidpunkt skall jag gärna upprepa den nu. Det är min förhoppning att sedan trafikpolitiska utredningens slutbetänkande, som kommer i april månad detta år, har remissbehandlats skall vi kunna lägga en trafikpolitisk proposition i slutet av detta år.

ELVY NILSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar framför allt för det sista beskedet. Den som väntar på något gott väntar aldrig för länge. Vi hoppas att den här propositionen när den kommer verkligen innehåller det goda som vi väntat på så länge.

Det är i och för sig riktigt att den nya regeringen inte har dragit in några järnvägslinjer. Men de andra inskränkningar man gör kan på sikt vara lika förödande för trafiken på dessa bandelar. Man stänger stationer, man inskränker öppethållandetiderna på stationerna, man minskar banunderhållet, så att restiderna på grund av hastighetssänkningarna blir avsevärt mycket längre, och man har t. o. m., som jag sade i mitt anförande, aviserat att motorvagnsförarna själva skall få gå ur vagnen och fälla ned bommarna vid vägkorsningarna. Sådana åtgärder betyder på sikt oerhört mycket för trafiken på dessa bandelar.

Att jag ifrågasatte om det var riktigt att debitera så mycket som 10 kr. per mil i underhållskostnader för de här gamla vagnarna, som väl är avskrivna för länge sedan, skedde mot bakgrunden av en uppgift som jag fått att vagnarna bara tas in för smörjning en gång i veckan eller någonting sådant. Jag kan inte bedöma om detta är tillräckligt, men jag ifrågasatte om man verkligen gjort riktiga bedömningar i detta avseende.

Sedan vill jag också passa på att nämna att vi i vår stora trafikpolitiska motion har äskat ytterligare 175 milj. kr. för anskaffning av nya motorvagnar. Vi hoppas att regeringen ställer sig positiv till detta förslag, så att vi så fort som

möjligt kan ersätta de gamla motorvagnarna.

Det som oroar när det gäller dessa tilläggsdirektiv är att man går in och petar i en utredning och där vill inrikta sig på den lönsamma delen av postens verksamhet, som i stor utsträckning svarar för finansieringen av den olönsamma verksamheten.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Om jag vore distriktschef vid SJ eller t. o. m. generaldirektör och chef för statens järnvägar skulle jag naturligtvis ha möjlighet att ingripa och bestämma i detalj om en station skall vara öppen eller stängd, om motorvagnsförarna skall stanna och fälla ned bommarna, osv. Nu är jag bara kommunikationsminister och har mycket små möjligheter att ingripa i sådana här detaljfrågor.

ELVY NILSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är väl ändå kommunikationsministern som är den högste ansvarige för den här verksamheten, och det är kommunikationsministern som anvisar de medel som SJ får till sitt förfogande. Det är just den otillräckliga medelsanvisningen som gör att man inom SJ anser sig vara tvungen att företa de här förändringarna.

I mitt förra inlägg glömde jag att göra en kommentar när det gäller styckegodstrafiken. Kommunikationsministern sade att det i detta avseende ännu inte ligger något ärende på regeringens bord. Men enligt planerna skall den nya verksamheten komma i gång vid halvårsskiftet. Planeringen när det gäller personalen är redan i gång, och de anställda är ålagda att jobba efter den tidtabellen. Jag vet inte i vilket skede som det här ärendet kommer på regeringens bord, men jag anser att man här inte kan vänta, eftersom förberedelsearbetet redan är i full gång. Entreprenadhandlingar har skickats ut, och hela verksamheten förbereds nu i de olika regionerna. Man kan heller inte vara ovetande i kommunikationsdepartementet om vilka verkningarna kommer att bli. Jag tycker att det är märkligt om regeringen inte skulle finna någon möjlighet att ingripa innan ärendet formellt ligger på regeringens bord.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Tyvärr, Elvy Nilsson, är det inte jag som anvisar pengar vare sig till SJ:s drift eller till något annat, utan det är riksdagen. Visst känner jag oro för följderna av den omläggning av styckegodstrafiken som planeras, oro därför att det kan komma att kollidera med regionalpolitiska målsättningar. Jag sade detta i mitt huvudanförande och hade bl. a. det som ett skäl för att jag anser det angeläget att trafikpolitiska åtgärder samordnas med regionalpolitiska. Men det är kanske litet mycket begärt att jag redan i dag skall kungöra vilket beslut regeringen kommer att fatta om några veckor.

Andre vice talmannen anmälde att Elvy Nilsson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Torsdagen den
2 februari 1978

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr talman! Flera talare har nu i den allmänpolitiska debatten beskrivit arbetsmarknadsproblemen i sina respektive hemlän och ställt krav på regering och riksdag om särskilda åtgärder för att få i gång näringsliv och sysselsättning.

Också i Örebro län har vi all anledning att hysa oro inför framtiden. Under lång tid har det varit en negativ utveckling inom industrin, och just nu hotas sysselsättningen inom gruv- och specialstålindustrin.

Socialdemokraterna från Örebro län har i en motion tagit upp de här problemen och ställer krav på särskilda åtgärder för att trygga sysselsättningen. Vi får tillfälle att återkomma i den här frågan vid motionsbehandlingen. I stället vill jag ansluta mig till den nu pågående debatten om kollektivtrafiken och dess betydelse för en gynnsam regional utveckling, för trafiksäkerhet och energihushållning.

Samhällsutvecklingen medför starkt ökade resbehov, men dessa ökade resbehov får inte ensidigt tillgodoses genom en ökning av privatbilismen på kollektivtrafikens bekostnad. Naturligtvis har bilen en viktig funktion i kommunikationerna, men det skulle vara en djupt orättfärdig utveckling om många människor utestängdes från service, arbete och fritidssysselsättningar på grund av brist på en grundläggande samhällsgaranterad kollektivtrafik.

I dag sker den helt övervägande delen av resandet med personbil. Bilen har urholkat de ekonomiska förutsättningarna för att bedriva en lönsam kollektivtrafik. Nästan all lokal och regional busstrafik är olönsam, och 60 % av järnvägsnätet får statsbidrag för att täcka förlusterna. Den ytterst splittrade ägarstrukturen inom busstrafiken och frånvaron av ett enhetligt huvudmannaskap har gjort det mycket svårt att komma till rätta med problemen.

Bilismen har orsakat stora miljö- och framkomlighetsproblem i framför allt tätorterna, och den har medfört ett stort antal trafikolyckor. Under 1973 beräknades samhällets kostnader för trafikolyckor till 2,9 miljarder kronor.

Hela den här problematiken har belysts i flera utredningar, som lagts fram under 1975 och 1976. Dessa skulle ligga som grund för en genomgripande reform på trafikpolitikens område, men reformen har fördröjts och förhalats av den nya regeringen.

Kommuner och landsting har föreberett sig på att ta ett ökat ansvar för kollektivtrafiken, men just ansvarsfrågorna tillsammans med praktiska svårigheter i genomförandet har varit en effektiv spärr mot utvecklingen. I flertalet län avvaktar man med spänning kommunikationsministrarnas nu återigen aviserade proposition om ändringar i trafiklagstiftningen. Jag vill för min del rekommendera kommunerna och landstingen att vänta ett tag till.

Erfarenheten från Örebro län, där vi nu börjar reda ut de här problemen, visar att det är ytterst invecklat och svårt att inom ramen för nuvarande lagstiftning bygga upp en bättre kollektivtrafik och genomföra prisbilliga periodkort.

Efter en preliminär överenskommelse i måndags har vi förhoppningen att

få periodkortsreformen att gälla för bussar inom hela länet. Men det är efter långvariga och besvärliga förhandlingar med stora personella och ekonomiska insatser som vi lyckats nå resultat. Inte minst de statliga trafikutövarna har varit ett hinder i förhandlingarna. Dessutom har det inte gått att träffa uppgörelse med SJ om rabattkortets giltighet på järnväg, och det är en stor brist. Våra erfarenheter är att ett länskort utan järnvägens medverkan överflyttar trafik från spår till landsväg – på trafikdelen Örebro–Kumla–Hallsberg har vi nu en mycket kraftig övergång från pendeltågen till busstrafiken. Därför är det anmärkningsvärt att inte SJ ser sin chans och ingår i en samordnad regionaltrafik. En sådan samverkan skulle ge människorna bättre valmöjligheter och SJ ett bättre resandeunderlag. Enligt min mening måste den aviserade propositionen innehålla anvisningar om en samverkan mellan landsvägs- och spårbunden regional trafik.

Om kommunikationsministern menar allvar när han säger att en tillfredsställande trafikförsörjning åt alla inte kan garanteras på annat sätt än genom samhällets försorg och inom ramen för den kollektiva trafiken, så är det nödvändigt att den nu aviserade propositionen innehåller reella instrument för att enkelt och praktiskt kunna genomföra denna trafikpolitiska målsättning. Det behöver inte vara regleringar i någon negativ betydelse.

Vad vi behöver är:

1. Ett enda trafiksystem för varje län, så att konstruerade skillnader mellan lokal och regional trafik försvinner.
2. En huvudman som kan samordna och effektivisera verksamheten och som dessutom är innehavare av trafikillstånden.
3. Ett förenklat statsbidragssystem.
4. En skiljenämnd som snabbt och enkelt kan lösa ersättningsfrågor.
5. Ett system som gör att järnvägen kan samordnas med den övriga regionaltrafiken, och det gäller i särskilt hög grad taxesamordningen.

Alla de här fem bitarna är nödvändiga för en rationell hantering av kollektivtrafiken ute i länen. De är förutsättningen för ett effektivt utnyttjande av fordonsparken, för möjligheten till kostnadsutjämning mellan lönsamma och olönsamma delar i trafikarbetet och för möjligheterna att utkräva ett politiskt ansvar för innehållet i kollektivtrafiken.

Jag tycker att det vore värdefullt om kommunikationsministern kunde bekräfta att de här bitarna kommer med i propositionen. Då finns det också anledning att rekommendera kommuner och landsting att inte vänta längre.

Kommunikationsministern BO TURESSON:

Herr talman! Om Ingemar Konradsson hade lyssnat på vad jag sade i mitt huvudanförande skulle han ha funnit att flertalet av de delar som han önskade skall vara med i den nya trafikpolitiken förordade jag i det anförandet.

· INGEMAR KONRADSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Om jag uppfattade kommunikationsministerns huvudansförande rätt, så kommer inte frågan om en taxesamordning mellan järnvägs- och landsvägstrafik att ingå i propositionen. Det är en mycket stor brist, som inte bara drabbar människorna utan också drabbar underlaget för SJ:s trafik och på sikt kommer att minska möjligheterna för den verksamheten ytterligare, dvs. krav kommer ganska snabbt att uppstå på flera indragningar av järnvägstrafik.

RUNE JOHNSON i Mölndal (c):

Herr talman! Under den allmänpolitiska debatten förra året berörde jag något sysselsättningen i Göteborgs och Bohus län och främst då sysselsättningen inom fisket och därmed sammanhängande industrier, konserverfabriker, båtvarv, vadbinderier och isverk. Det rådde vid detta tillfälle mycket stor osäkerhet om vad som skulle bli följden för svenskt fiske av de olika fiskegränsutflyttningar som företagits av såväl Norge som EG-länderna. Sillfiskestoppet i Nordsjön var en annan mycket oroande bestämmelse som såväl svenskt yrkesfiske som konserverindustri fruktade skulle bli ödesdigert för verksamheten under 1977. Som väl var besannades dock inte dessa farhågor. Den minskning av sillfångsterna som sillstoppet i Nordsjön medförde förändrade prisbilderna för sill och sillprodukter inom EG-marknaden, och eftersom Danmark alltid har varit huvudmottagare för den svenskfångade sill som direktlandats i utlandet och den färska fisk som exporterats från Sverige erhöll de svenska fiskarna under 1977 ett något bättre ekonomiskt utbyte för en mindre kvantitet sill än vad som tidigare varit fallet. Detta är dock en företeelse som kan vara av ganska kortvarig natur. När sillfiskestoppet i Nordsjön hävs kommer större kvantiteter sill att utbjudas på EG-marknaden med kraftiga prisfall som följd. I en sådan situation kommer det svenska fisket att åter få kämpa med en försäljning av framför allt småsill till låga priser.

En fondering av inkomster från relativt goda år till i inkomsthänseende svaga år skulle därför innebära ett visst mått av ökad ekonomisk trygghet för yrkesfisket. En bidragande orsak till att 1977 blev ett bättre år för yrkesfisket än vad man kunnat förvänta sig var givetvis de statliga stödåtgärder som insattes under året. Under åren 1976 och 1977 genomfördes i samarbete mellan arbetsmarknadsstyrelsen och fiskeristyrelsen tillfälliga sysselsättningskapande åtgärder för fiskare och fiskefartyg som drabbades av fångstbegränsningar. Under de båda åren engagerades fiskare och fiskefartyg under en tid motsvarande 120 båtmånader och 811 manmånader.

I och med detta beredskapsobjekt, som gick ut på att insamla fiskeribiologiskt material och utföra provfiske inom områden där fiske ej förut bedrivits, med delvis andra redskap än vad som tidigare använts, har värdefulla erfarenheter vunnits, samtidigt som fisketrycket lättat i områden där fiske varit tillåtet, t. ex. i Kattegatt.

Trots ett något bättre år i ekonomiskt avseende för fisket har ändå fiskarkåren på västkusten under 1977 minskat med 168 personer. Detta

sammanhänger med den relativt höga medelåldern inom näringen. Rekryteringen av unga fiskare måste därför stimuleras, om vi i fortsättningen skall kunna behålla en stam av yrkesfiskare som såväl Bohuslän som landet i övrigt behöver.

Som jag tidigare framhållit är det många problem, inte bara ekonomiska, som måste lösas om fiskarkåren skall kunna leva vidare i Bohuslän. Vi har lokaliserings- och boendeproblem. Det är svårt för unga fiskare att i konkurrens med sommargäster kunna köpa centralt belägna boningshus och sjöbodar i fiskesamhällena längs västkusten, och vi har en sedan många år stadigt försämrad kommunikationsservice såväl när det gäller tåg som bussförbindelser med centralorterna.

De gamla basnäringarna i Bohuslän – jordbruk, fiske och stenindustri – har drabbats hårt under många år, och för stenindustrin ser det ut som om det inte skulle finnas någon möjlighet till fortsatt verksamhet av någon betydelse. Under tidigare epoker i Bohusläns historia har stenarbetarna vid nedgång i stenindustrin övergått till fiske. Jag vill avslutningsvis uttrycka den förhoppningen att fisket skall kunna leva vidare som en självständig näring, vilken vid sysselsättningssvårigheter i andra branscher kan bereda arbetstillfällen för friställda, så att vi även i framtiden kan ha en levande kust och en levande skärgård, till glädje för såväl åretruntboende som sommargäster från övriga delar av Sverige.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

TORHEL LINDAHL (fp):

Herr talman! Jag vill börja med att instämma i vad Rune Johnsson i Mölndal sade. Det var ju sådant som jag tror att alla bohuslänningar kan instämma i.

Sedan vill jag ta upp ett par saker som bl. a. rör fisket. Vi har under de senaste åren känt av svårigheter att få avsättning för konsumtionsfisken. Jag kan där peka på den roll som köttsubventionerna spelar. Vi subventionerar ju nu fläskkött så att det blir ganska billigt och attraktivt, men vi gör ingenting för att hålla nere fiskpriserna. Resultatet blir att fisken är svårsåld. I en del fall går fisken till svinfoder. Man äter med andra ord upp fisken i form av fläskkött senare, därför att det är subventionerat och alltså billigare. Men det är ju en helt galen ordning. Jag hoppas verkligen att vi skall kunna få någon rättelse i det fallet.

Ett annat problem, som också Rune Johnsson i Mölndal var inne på, är den oro som i dag råder beträffande fiskegränserna och, framför allt, tillgången på fisk i framtiden. Vi har i dagarna kunnat läsa om EG:s problem och att det har varit svårt att träffa ett ordentligt avtal på grund av den kaotiska situation som f. n. råder i EG. Det är naturligtvis omöjligt för den svenska regeringen att lösa EG:s problem, men det finns ändå all anledning att ligga på där och inte bara låta det gå som det går.

Sedan bör det också undersökas vilka möjligheter det finns att säkra

kustnäringarnas fortbestånd. Det bör sålunda göras en ordentlig undersökning av utsikterna för fiskodling. Sådan odling är kanske någonting som går bäst på ostkusten och i insjöarna, men även västkusten borde kunna vara lämplig i vissa fall. Praktiska försök har visat att det finns mycket stora förutsättningar att där odla musslor och ostron, och det är tänkbart att även andra typer av odling kan vara ekonomiskt lönande. Men det behövs pengar till en försöksodling, om man skall kunna nå något resultat.

Herr talman! Efter detta vill jag övergå till en helt annan sak. Vi har här i kammaren i dag bl. a. diskuterat frågan om en eventuell nordisk satellit för TV-sändningar. Den idén har mött ganska hårt motstånd på vissa håll. Men vad skulle en sådan satellit betyda? Ja, enligt min mening skulle den innebära större chanser för oss att se vad som händer i de andra länderna, och vi skulle få ett större antal program att välja på. Vi behövde då inte vara låsta till det programutbud som Sveriges Radio väljer att ge oss. Det skulle befrämja nordismen, ge tittarna ett större utbud och en större valfrihet. Jag skulle vilja säga att det motstånd som finns är av ren förmyndarkaraktär. Det är gu-bevars inte svenska organisationer eller Sveriges Radio som har suttit och bestämt vilka program vi skall få se utan några andra, och därför finns det stora risker att tittarna väljer något olämpligt program. Herr talman! Jag tror faktiskt att tittarna är så pass förnuftiga att de väljer de program som de själva föredrar.

En tredje sak – någonting som har inträffat de allra senaste dagarna, vi läser om det i tidningarna i dag. Det är det fruktansvärda tilltaget – som en del vansinnesmänniskor gör sig skyldiga till – att förgifta apelsiner, dvs. att för att komma åt en motståndare göra sådana saker att man utsätter små barn i tredje land för risken att förgiftas. Detta är någonting oerhört. Att saken också kan ha allvarliga återverkningar för Israels ekonomi står helt klart, om man vet vilken betydelse citrusfrukterna har i Israel.

Av oss som lever i de demokratiska staterna krävs det verkligen att vi försöker sätta stopp för detta. Det är kanske svårt, men låt oss åtminstone arbeta för att det inte skall få de avsedda effekterna. Jag har i dag för kort tid på mig, herr talman, för att kunna komma med några konstruktiva idéer, men man kan rikta en direkt uppmaning till regeringen att söka samarbete med andra regeringar för att stoppa det här och finna metoder att hålla Israel skadeslöst för detta illdåd som begås av vissa människor.

HANS WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag hoppas att den talrika åhörarskaran – alla tre – inte blir alltför gramse på mig, om jag något förkortar mitt anförande och inte utnyttjar de 15 minuter som har blivit mig tillmätta.

Jag skall i alla fall börja med Cato den äldre. Han skrev ungefär 200 år före Kristi födelse en jordbrukslära, där han bl. a. varnade för att köra med hjulfordon över ömtåliga marker, likaså för att driva kreatur över sådana marker. Han hade kommit underfund med att naturen inte lät sig behandlas hur som helst. Det gällde att inte släppa erosionen lös i någon form. Catos varningsord förklingade ohörda, och det skulle inte förvåna mig ett dugg om

en romare någonstans i bakgrunden avspisade honom genom att fnysa fram ordet "domedagsprofet". Så gick det också som det gick. Medelhavsländernas skog är så gott som helt borta, och på flera ställen ligger öknen på lur för att ytterligare flytta fram sina positioner.

Hur är det i dag då, 2 000 år efter Cato? Nu har väl vår ökade bildning medfört en bättre hushållning med naturens resurser. Nej, tyvärr ägnar vi oss med iver åt att för vår egen bekvämlighets skull göra slut på vad som inte återskapas. Jag behöver väl bara peka på att vi på knappt 150 år har lyckats att i det närmaste tömma under miljoner och åter miljoner år sparade oljetillgångar. All måttfullhet tycks vara bannlyst i de här sammanhangen, och förespråkarna för en mera långsiktig hushållning med naturresurserna får ständigt och jämt höra att de är domedagsprofeter.

Samtidigt kan jag inte låta bli att fråga mig, om vi inte ibland när det gäller vår miljövård silar mygg och sväljer kameler. Ett sådant bekämpningsmedel som t. ex. DDT, som försiktigt använt knappast kan vara så farligt, totalförbjuds. När det gäller skogsbrukets planteringar rör det sig om så små mängder som ett hundradels gram per kvadratmeter en gång vart åttionde till hundra år. Men vad har man gjort åt allt nedfall av svavel och tungmetaller som följer av olje- och koleldningen?

Det är allt inte mycket det. Ibland undrar man nog, när man hör kemisterna tala om alla gifter i naturen, om dessa verkligen är nya – om de inte alltid funnits men först nu tack vare förfinade mätmetoder kunnat fastställas. Det vore bra skönt, om man kunnat slå sig till ro därmed, men så enkelt är det tyvärr inte, i vart fall inte för den som bor i ett försurningsområde och ser hur den ena insjön efter den andra blir livlös.

Visst kan kalkning vara ett botemedel, men därmed kan vi bara nå försvinnande små arealer. Vi måste få bukt med föroreningarna vid källan, och att energin därigenom blir dyrare får vi finna oss i.

Vi kan helt enkelt inte fortsätta att förgifta vår miljö som hittills. Det är väl ännu inte fullt klart, om försurningen medför en nämnvärd minskning i skogs- och jordbruksproduktionen, även om vissa tecken tyder därpå, men om så skulle påvisas vara fallet, torde brukarna med rätta kunna kräva ersättning av statsmakterna.

Jag vågar påstå, att det i dag allt överskuggande problemet är att få bukt med nedfallet, för vad tjänar all social välfärd till, om vi gör jordklotet oobeoligt? Problemet är, som väl är, inte olösligt, men då måste vi utan dröjsmål gripa oss an därmed, i vårt eget land och i samarbete med andra länder utanför våra gränser.

Vad beträffar problemet med överexploateringen av våra naturresurser tror jag att också det kan lösas genom litet större ansvarskänsla gentemot våra efterkommande i femte och sjätte led – eller är det att spänna förväntningarna för högt? Kanske kan i alla fall den utredning om hithörande frågor som jordbruksministern signalerat visa vägen.

Herr talman! Mitt anförande började jag med Cato den äldre. Låt mig sluta cirkeln genom att återvända till honom ett tag. Han har väl inte så mycket gått till eftervärlden som författare av läroboken *De agri cultura* som fastmera för

att han avslutade varje tal i senaten, vad det än handlat om, med att yrka på Kartagos förstöring. Jag tror, att alla de av oss här i kammaren som är verksamma inom skogs- och jordbruk behöver ta lärdom av Catos envishet, men vi behöver ju inte vara lika blodtörstiga. Om Cato såg Kartagos förstöring som ett villkor för romarrikets utveckling, är för oss undanröjandet av jordbrukets kreditsvårigheter ett lika oeftergivligt villkor för vår närings framtid. Under en lång följd av år har hypoteksföreningarna hållits på svältkost medan andra grenar av vårt näringsliv blivit gynnsammare behandlade. Att man under de senaste åren kunnat skönja en något positivare inställning till jordbrukets försörjning med långa krediter har inte varit nog för att inhämta den stora eftersläpningen.

Alltså: Jordbrukets kreditförsörjning måste ordnas!

På förslag av tredje vice talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle fortsättas kl. 19.30.

§ 13 Anmäldes och bordlades

Proposition

1977/78:90 om ändring i utlänningslagen (1954:193), m. m.

§ 14 Anmäldes och bordlades

Förslag

1977/78:13 Fullmäktiges i riksbanken förslag om disposition av riksbankens vinstmedel för år 1977

§ 15 Återkallelse av motion

TREDJE VICE TALMANNEN:

Iskrivelse av den 1 februari till kammarkansliet har Ella Johnsson och Svea Wiklund återkallat den av dem väckta motionen 1977/78:465 om statsbidraget vid förändring av järnvägssträckning.

Jag har därför avskrivit denna motion.

Skrivelsen lades till handlingarna.

§ 16 Anmäldes och bordlades

Motioner

1977/78:1723 av *Lennart Bladh*

1977/78:1724 av *Åke Gillström m. fl.*

1977/78:1725 av *Ingemar Hallenius och Stina Eliasson*

1977/78:1726 av *Margot Håkansson*

1977/78:1727 av *Rolf Rämgård*

med anledning av propositionen 1977/78:85 om nytt statsbidrag till grundskolan m. m.

Anmälan av interpellation

§ 17 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 2 februari

1977/78:126 av *Eric Enlund* (fp) till budgetministern om riksskatteverkets anvisningar för värdering av förmånen av fri bil:

Enligt skatteverkets deklara-tionsupplysningar för löntagare m. fl. skall värdet av fri eller delvis fri bil tas upp för beskattning till vissa schablonbelopp. Värderingen skall göras med hänsyn till bilens storlek, försäkringsklass och prisklass, dvs. anskaffningspris för senaste årsmodell.

Jämkning kan göras om användningen i tjänsten sker i sådan utsträckning att bilen "endast i ringa omfattning" kan användas under fritiden. Däremot får jämkning inte ske enbart av den anledningen att "bilens faktiska anskaffningskostnad avviker från ca-priset som ny".

För 1978 års taxering kan som exempel nämnas att en årlig privatkörning av 1 500 mil skall värderas till 8 000 kr. för Fiat 128 och Renault 4, till 8 500 kr. för Peugeot 304 och Saab 96, till 11 000 kr. för Audi 100 och Saab 99 och till 14 700 kr. för Mercedes 220/250 och Volvo 264.

Denna värdering täcker i många fall genomsnittlig total-kostnad för avsevärt mer än 1 500 mils årlig körning med nämnda biltyper.

En strikt tillämpning av riksskatteverkets anvisningar torde därför ofta leda till att hela kostnaden för bilen påföres till beskattning även om bilen endast till mindre del används för privatkörning. Har bilen anskaffats i begagnat skick kan förmånsvärdet t. o. m. bli avsevärt högre än faktiska total-kostnader.

En sådan tillämpning av bestämmelserna är enligt min mening orimlig. I de fall där total-kostnaden – för avskrivning, skatt, försäkring, drivmedel och reparationer – för bilen redovisas och kostnaden per mil följaktligen är känd, bör värdet av bilförmånen bestämmas med hänsyn till faktisk kostnad för privatkörningen.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om att till budgetministern få ställa följande fråga:

Hur skall riksskatteverkets anvisningar för värdering av förmånen av fri bil tolkas i de fall då faktiska kostnader kan redovisas?

§ 18 Meddelande om frågor

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

Meddelades att följande frågor framställdes

den 2 februari

*Meddelande om
frågor*

1977/78:275 av *Eva Hjelmström* (vpk) till statsrådet Ola Ullsten om uppehållstillstånden för gäststuderande, m. m.:

I en motion till årets riksdag har vänsterpartiet kommunisterna tagit upp de gäststuderandes situation och de diskriminerande bestämmelser som enbart gäller dessa studerande. Bestämmelserna innebär bl. a. att endast mycket penningstarka familjer har råd att medge studier i Sverige. Bestämmelserna innebär vidare mycket hårda krav på de studerandes studietakt, hårdare än för svenska elever, trots de svårigheter i form av språk m. m. de gäststuderande har att kämpa emot. Därutöver kommer den osäkerhet många gäststuderande tvingas leva under på grund av de långa tiderna för beviljande av uppehållstillstånd m. m. Bestämmelserna utgör klasslagar och bör avskaffas. I avvaktan på ett sådant beslut måste emellertid de nuvarande utvisningarna på grund av bestämmelserna snarast upphöra.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att till statsrådet Ola Ullsten få ställa följande fråga:

Vilka åtgärder avser statsrådet att vidta för att snarast stoppa utvisningarna av de gäststuderande och snarast möjligt avskaffa de diskriminerande bestämmelserna för gäststudier?

1977/78:276 av *Bonnie Bernström* (fp) till statsrådet Britt Mogård om försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan:

Intagningsnämnderna och länskolnämnden i Örebro län har begärt att få genomföra en försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan i Örebro län. SÖ har tillstyrkt förslaget, och ärendet ligger nu hos regeringen.

Med anledning av detta vill jag fråga statsrådet Britt Mogård:

Vilken är statsrådets inställning till begäran om försöksverksamhet med betygsfri intagning till gymnasieskolan i Örebro län?

1977/78:277 av *Lars-Ingvar Sörenson* (s) till utbildningsministern om utställningsersättning till konstnärer:

Ännu två år efter riksdagens beslut om utställningsersättning till konstnärerna och tillsättandet av en statlig förhandlare i syfte att träffa överenskomst med konstnärerna härom har avtal ej kunnat uppnås. Då frågan är av betydande räckvidd för de arbetande och utställande konstnärerna och den aktuella kultursituationen, hemställs om utbildningsministerns svar på följande fråga:

Nr 70

Torsdagen den
2 februari 1978

*Meddelande om
frågor*

Vilka initiativ i syfte att undvika ytterligare dröjsmål med frågans lösning kommer utbildningsministern att ta?

§ 19 Kammaren åtskildes kl. 17.54.

In fidem
SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert